

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Jelenko

VLOGA ZASEBNIH VOJAŠKIH PODJETIJ V IRAKU PO OKUPACIJI

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Jelenko

Mentor: Prof. Dr. Ljubica Jelušič

VLOGA ZASEBNIH VOJAŠKIH PODJETIJ V IRAKU PO OKUPACIJI

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Vloga zasebnih vojaških podjetij v Iraku po okupaciji

Eden izmed bolj zanimivih vidikov vojaške okupacije v Iraku je nepredviden obseg zunanega oddajanja varnostnih in vojaških storitev v izvajanje zasebnim podjetjem. Koalicijske sile se na ta podjetja zanašajo pri lastni oskrbi, nekaterih segmentih programa pokonfliktne obnove iraške države, ter za zagotavljanje varovanja civilnih projektov in ekip pred oboroženimi napadi. Pri tem postanejo očitna številna vprašanja glede njihovega formalnega statusa in strukture, političnega in gospodarskega vpliva, pravnega statusa in odgovornosti njihovih zaposlenih, legitimnosti njihovega zapletanja v vojaške aktivnosti, ter pregleda in nadzora nad njihovo dejavnostjo. Očitni trendi naraščajoče uporabe zasebne vojaške in varnostne industrije, ki so se pokazali med okupacijo Iraka, temeljijo na pojavu nove korporativne oblike podjetja, ki legalno ponuja vojaške in varnostne storitve na mednarodnem trgu. Odlika nove zasebne vojaške in varnostne industrije je kadrovska in organizacijska prilagodljivost, medtem ko ji korporativna ekonomika, povečan funkcionalni imperativ in spremenjeno mednarodno varnostno okolje dajejo legitimnost, ki pogojuje njeno vključitev v bodoče vojaške načrte ter s tem začetek nove paradigme uporabe zasebnega sektorja v vojaških in pokonfliktnih operacijah.

Ključne besede: zunanje oddajanje, zasebna vojaška in varnostna industrija, Irak.

The role of Private Military Companies in Iraq after the occupation

The unprecedented scale of outsourcing security and military functions to private enterprises represents one of the more protruding features of Iraqi occupation. The coalition forces depend on them for their own support, certain segments of rebuilding the Iraqi state structure, and to provide security services to civilian projects and teams against armed attacks. With this, several evident questions arise, regarding their formal status and structure, their political and economic influence, legal status and accountability of their employees, the legitimacy of their entanglement in combat activities, and the question of how their services are supervised and regulated. The evident trends of extensive private military and security industry utilization in the occupation of Iraq are based on a new form of corporate enterprise, which provides military and security services legally on the international market. One of the distinctive features of the new private military and security industry is the adaptability regarding its personnel and organisational structure, while its corporate economics, increased functional imperative and a changed international security environment give it a legitimacy that stipulates its inclusion in future military plans and with this the onset of a new paradigm involving the use of private sector in military and post conflict operations.

Key words: outsourcing, private military and security industry, Iraq.

KAZALO

Seznam tabel.....	5
Uporabljene kratice	5
1. Teoretična izhodišča.....	6
1.1 Hipotetične predpostavke.....	7
1.2 Metodološki okvir.....	8
2. Posodobitev teorije zasebne vojaške in varnostne industrije.....	9
2.1 Pojemovno teoretična izhodišča	10
2.1.1 Privatizacija in zunanje oddajanje	10
2.1.2 Zasebna vojaška in varnostna industrija	11
2.1.3 Zasebna vojaška in varnostna podjetja	11
2.2 Kategorizacija	12
2.3 Kdaj torej varnostna storitev postane vojaška?	14
3. Zasebna vojaška in varnostna industrija ter privatizacija obrambnega sektorja	14
3.1 Zasebna vojaška in varnostna industrija v okviru teorije postmodernih oboroženih sil.....	17
4. Mednarodnopravni vidiki zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku.....	19
5. Nacionalna regulativa delovanja zasebnih vojaških in varnostnih podjetij.....	22
5.1 Združene države Amerike	23
5.2 Južnoafriška Republika	25
5.3 Velika Britanija	26
5.4 Iraška regulativa na področju zasebne vojaške in varnostne industrije.....	27
5.4.1 Imuniteta prvič	27
5.4.2 Nadzor nad oborožitvijo	28
5.4.3 Registracija.....	29
5.4.4 Imuniteta drugič	32
6. Projekt obnove Iraka	33
6.1 Pogodbena razmerja na obrambnem področju in vojaška logistika	34
6.2 Zanesljivost civilnih storitev v kompleksnem varnostnem okolju	37
6.3 Varovanje obnove v Iraku.....	39
6.4 Etika uporabe oboroženega spremstva za zaščito humanitarnih dejavnosti	41
7. Značilnosti zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku.....	42
7.1 Razmerje med številom civilnega in vojaškega osebja na bojevališču	42
7.2 Splošna struktura zasebne vojaške in varnostne industrije.....	44
7.3 Kadrovska struktura zasebnih vojaških in varnostnih podjetij v Iraku	45
7.4 Žrtve med zaposlenimi v zasebni vojaški in varnostni industriji	45
7.5 Sklepanje o kadrovske in demografski strukturi zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku iz dostopnih podatkov o žrtvah	46
7.6 Operativna kadrovska sestava	48
7.7 Vzroki smrtnih žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci	48
7.8 Žrtve po podjetjih.....	49
7.9 Kadrovske preference pri operativnem osebju	50
7.10 Nevaren in donosen poklic.....	52
8. Izkušnje z uporabo zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku	56
8.1 Koordinacija dejavnosti	56
8.2 Vpliv na vojaško stroko in profesijo	59
8.3 Konkurenca na kadrovskem področju med javnim in zasebnim sektorjem	59
8.4 Posledice pomanjkljive selekcije kadrov	61
8.5 Perspektive zasebne vojaške in varnostne industrije po Iraku	62
9. Sklepi	63
9.1 Preverjanje zastavljenih hipotetičnih predpostavk	67
10. Seznam literature.....	70
Priloga A: Državljanstvo žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci v Iraku	83

Seznam tabel

1. Tabela 3.1: Argumenti za in proti uporabi zasebnih vojaških podjetij	16
2. Tabela 7.1: Državljanstvo žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci v Iraku.....	48
3. Tabela 7.2: Poklicno področje žrtev med pogodbenimi izvajalci v Iraku.....	48
4. Tabela 7.3: Vzrok smrti med pogodbenimi izvajalci v Iraku.....	49
5. Tabela 7.4: Delodajalci žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci v Iraku.....	49
6. Tabela 7.5: Primerjava denarnih in nedenarnih nadomestil v oboroženih silah in zasebni vojaški in varnostni industriji	54

Uporabljene kratice

AFCAP	Air Force Civil Augmentation Program
ATCA	Alien Tort Claim Act
BAPSC	British Association of Private Security Companies
CACI	Consolidated Analysis Centers Incorporated
CENTCOM	United States Central Command
CPA	Coalition Provisional Authority
DESC	Defense Energy Support Center
EODT	Explosive Ordnance Disposal Technology Incorporated
FCO	Foreign and Commonwealth Office
GPS	Global Positioning System
IDIQ	Indefinite Delivery / Indefinite Quantity
IPOA	International Peace Operations Association
ITAR	International Traffic in Arms Regulations
JAR	Južnoafriška Republika
KBR	Kellog, Brown & Root
KMAG	Korea Mine Action Group
KSK	Kommando SpecialKraefte
LAW	Light Anti-Tank Weapon (M72)
LCOP	Logistics Common Operating Picture
LOGCAP	Logistics Civil Augmentation Program
MEJA	Military Extraterritorial Jurisdiction Act
MKRK	Mednarodni komite Rdečega križa
MPRI	Military Professional Resources Incorporated
NCACC	National Conventional Arms Control Committee
NCO	Non-Commissioned Officer
ORHA	Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance
POI	Peace Operations Institute
RFMA	Regulation of Foreign Military Assistance Act
RIO	Restore Iraqi Oil
ROC	Reconstruction Operations Center
SAS	Special Air Service
SBS	Special Boat Service
SEAL	SEa, Air and Land
UCMJ	Uniform Code of Military Justice
USAID	United States Agency for International Development
USSOCOM	United States Special Operations Command

1. Teoretična izhodišča

Invazija na Irak leta 2003 in okupacija, ki je temu sledila, je mednarodno skupnost opomnila, da uporaba organiziranega nasilja in vojaške moči v mednarodnih odnosih še vedno igra pomembno vlogo. Ravnanje koalicije držav z Združenimi državami Amerike kot vodilnimi je nazorno pokazalo, da enostranski začetek spopadov brez mandata Varnostnega sveta Združenih narodov nikakor ni stvar preteklosti. To diplomsko delo ni osredotočeno na predpostavke o razlogih, povodih in bistvu okupacije Iraka, temveč se osredotoča predvsem na njen najbolj opazen del – uporabo zasebne vojaške in varnostne industrije v vojaški operaciji v funkcijah in predvsem v obsegu, ki ga pred tem ne zaznamo. Celovitost pristopa k tematiki od nas sicer zahteva, da se dotaknemo tudi temeljnih pravnih in formalnih vidikov okupacije Iraka, vendar zgolj zaradi zagotavljanja razumevanja političnega, družbenega in pravnega okolja, v katerem delujejo zasebna podjetja. Strokovna javnost je trende povečane uporabe zasebnih storitev v vojaških operacijah prepoznala že pred napadom na Irak ter pri tem opozarjala na negativne implikacije, ki bi jih to lahko imelo v prihodnjih oboroženih spopadih. Številne izmed teh strokovnih polemik so se v Iraku uresničile, med drugim pomisleki vojaške stroke glede pravnega in formalnega statusa civilistov med izvajanjem funkcij vojaške narave v konfliktnem območju, težave s pregledom, nadzorom in zagotavljanjem odgovornosti posameznikov in pravnih oseb, težave z zanesljivostjo civilnih storitev v kompleksnem varnostnem okolju, posledice ki bi jih tovrstni trendi utegnili imeti za civilno vojaška razmerja, vojaško profesijo in kadrovsko strukturo ter nenazadnje na nevarnost kršenja človekovih pravic in relativizacijo določil mednarodnega humanitarnega prava. Pred Irakom so te polemike pritegnile pozornost že v vojaških in humanitarnih operacijah v Afriki, na Balkanu in Afganistanu. V Iraku pa so zaradi intenzivne vloge zasebnega sektorja v povojni obnovi in nekaterih odmevnih incidentov, v katere so bili vpleteni zasebni pogodbeni izvajalci, zbudile izredno zanimanje tako strokovne kot splošne javnosti, kar je spodbudilo povečano poročanje medijev o vseh tovrstnih dogodkih. Najbolj zanimiva področja s tega vidika so zagotovo obsežne finančne manipulacije v okviru projektov vojaške logistične podpore in civilne povojne obnove, v katere so bila vpletena zasebna podjetja, izvajanje varovalnih storitev z uporabo orožja, ki zbudi pozornost predvsem zaradi mita o nevarnosti, izredni donosnosti in brezobzirnosti takšnega dela, ter pomanjkanje oziroma odsotnost odgovornosti posameznikov za resna kazniva dejanja oziroma zločine na okupiranem ozemlju. Da pa bi ohranili celovit pristop, je potrebno najprej identificirati sistematično uporabo izrazov in razmerij med njimi, predstaviti pregled značilnosti in dejavnosti industrije na globalnem nivoju, ter iz teh predpostavk izhajati v opredelitvi vloge zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku. K temu lahko naknadno dodamo nekatere tehnične

podrobnosti, ki nam pomagajo pri dojetju specifičnega karakterja delovanja zasebnih izvajalcev v Iraku. Pomen izbrane teme je predvsem v morebitnih širših teoretičnih okvirjih, v katere lahko umestimo trende z uporabo zasebnega sektorja v Iraku ter s tem prestopimo iz področja zanimivega na področje analitičnega, ki nam omogoča tudi aplikacijo dognanj na morebitne trende v prihodnjih operacijah. Konflikt v Iraku se nam lahko tako razkrije kot vstopna točka v novo paradigmo legitimnih mehanizmov za zagotavljanje varnosti, relativizacije mednarodnega humanitarnega prava in novega načina vodenja oboroženega boja, ali pa kot neponovljiv varnostni eksperiment, iz katerega bodo vodilne države in zasebna varnostna in vojaška industrija potegnile izkušnje, na podlagi katerih se bo v prihodnjih operacijah mogoče izogniti anomalijam in odmikom od univerzalnih humanitarnih standardov, kakršne smo lahko zaznali v Iraku. Ti standardi so bili namreč vzpostavljeni ravno zaradi zagotavljanja absolutnih okvirjev kolektivnega delovanja, ki so nad vsako trenutno politično interpretacijo v smislu cilja, ki povečuje sredstvo. Da pa si ne bi teoretičnega okvirja zastavili preširoko, se bomo osredotočili na najbolj pereča vprašanja, kot so status tujih pogodbenih delavcev v Iraku po mednarodnem humanitarnem in nacionalnem pravu, nadzor nad njihovim delovanjem in zagotavljanje njihove odgovornosti. Z vidika politologije nas zanimajo predvsem civilno-vojaška razmerja oziroma smoter in legitimnost njihovega delovanja, nacionalne preference, povezave med industrijo in odločevalskimi krogi ter njihov vpliv na politične odločitve. Z vidika sociologije in ekonomije oboroženih skupin nas zanimajo kadrovska struktura in specifike na tem področju, način organiziranosti podjetij, splošne ekonomske značilnosti ter individualni finančni vidiki dejavnosti. Z vidika vojaške in varnostne stroke nas zanima, kakšne so doktrinarne in operativne predpostavke, na podlagi katerih delujejo, njihovo razmerje do strukture rednih sil, njihova učinkovitost, zanesljivost in pomanjkljivosti, kakšni so standardi in trendi glede njihove opreme in oborožitve, vpliv na razmerje sil na bojevališču, ter kakšne so njihove izkušnje v oboroženih spopadih. S takšnim kompleksnim pristopom si lahko zagotovimo pregled nad celotnim področjem, ki nam omogoča izpeljavo relevantnih sklepov glede na izhodiščne predpostavke in teze.

1.1 Hipotetične predpostavke

Pri naših tezah bomo izhajali iz temeljne in nekaterih izpeljanih predpostavk. Naša temeljna predpostavka in hkrati hipoteza diplomskega dela bo, da *je pojav naraščajočega trenda uporabe zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku začetek novega pristopa k vodenju oboroženega boja, ki ga bomo lahko spremljali tudi v prihodnjih vojaških operacijah.*

Izpeljane predpostavke in s tem delovne hipoteze diplomskega dela pa so naslednje:

- a) Trend uporabe zasebne vojaške in varnostne industrije se bo nadaljeval, ker je to nov tip zasebne vojaške dejavnosti, ki deluje na drugačnih družbenih, političnih in ekonomskih osnovah kot arhaične oblike;
- b) ker je zasebna vojaška in varnostna industrija v obdobju nove varnostne paradigme po Hladni vojni in še bolj po 11. septembru 2001 pridobila legitimnost in funkcionalni imperativ, ki ji pred tem ni bil pripisan;
- c) ker je ta trend ekonomsko upravičen tako z državnega, korporativnega kot individualnega vidika;
- d) ker to dopušča trenutno pomanjkljiv nacionalni in mednarodnopravni regulativni okvir;
- e) ker ima industrija specifične značilnosti, ki trivializirajo vsak poskus omejevanja njene dejavnosti, dokler obstajajo globalne potrebe in povpraševanje po zasebnih vojaških in varnostnih storitvah;
- f) ker bo imela dekadenca konflikta v Iraku neposreden vpliv na ekonomsko in funkcionalno konsolidacijo industrije, izkušnje iz Iraka pa bodo proizvedle tako povečano prilagodljivost industrije kot tudi nadaljnje povpraševanje po njenih storitvah.

1.2 Metodološki okvir

Kot so to poudarili že nekateri avtorji pred tem, se ob začetku preučevanja te teme soočimo s pomanjkanjem relevantnih primarnih virov in verodostojnih podatkov. To je deloma posledica narave same industrije, ki se ukvarja z občutljivimi dejavnostmi tako z varnostnega kot seveda tudi političnega vidika, kar zahteva diskretnost. Omeniti pa velja tudi drug vidik polemike zbiranja informacij na tem področju. Zaradi izrednega zanimanja za to področje je namreč prišlo do prave poplave sekundarnih virov in terciarnih analiz, nekateri avtorji so na podlagi redkih informacij prišli do specifičnih zaključkov, ki se verižno navajajo v virih, nekateri podatki temeljijo na ocenah strokovnjakov, velik del podatkov pa ni časovno opredeljen. Vzporeden pojav je porast informacij iz industrijskih virov in informacij v vlogi odnosov z javnostmi kot odziv industrije na negativno publiciteto v mednarodnem okolju. Pri teh virih moramo biti previdni glede povzemanja in podatke po možnosti preveriti, nikakor pa jih ne smemo ignorirati, saj nam včasih predstavljajo edini vir analitičnih informacij, pri katerih vemo, da so avtorji imeli dostop do realnih podatkov. Opazno je obsežno zanašanje avtorjev na delo preiskovalnega in vojnega novinarstva. Številni izmed predstavnikov te medijske niše so v Iraku preživeli toliko časa, da lahko svojim bralcem zagotovijo odličen pregled nad ozadjem dogajanja in podajajo tudi poznavalske politične, ekonomske, družbene in tehnične analize svojih opažanj. Zaradi tega

jih v svojih sintezah zelo pogosto navajajo tudi akademski avtorji, kar lahko vzamemo za merilo verodostojnosti. Večina informacij iz teh virov je prav tako dosegljiva na svetovnem spletu, vendar njihovo zbiranje zahteva od raziskovalca spretnost pri njihovem identificiranju ter ugotavljanju izvirnega avtorstva besedila. Pri tem se soočimo z izzivom ekstenzivnega zbiranja, smiselne selekcije ter kompleksne analize internetnih virov. Zaradi trenda digitalizacije je na spletu dosegljivih tudi večina drugih akademskih in strokovnih sintez, nekatere redke relevantne publikacije pa so dostopne le v tiskani obliki. Na svetovnem spletu so dosegljivi tudi nekateri izbori podatkov, ki nam omogočajo lastne statistične analize, pridobivanje novih informacij in vpogled v problematiko, ki ga drugje ne zaznamo. Zanesljivost takšnih informacij preverimo še v drugih virih. V splošnem se torej pri preučevanju teme poslužimo pristopa selektivne izbire informacij, ki jih potrebujemo, ter njihove sinteze v obliki, ki nam dovoljuje preverjanje naših izhodiščnih predpostavk in postavljanje ustreznih zaključkov.

Metodologija, ki jo bomo uporabili v diplomskem delu, je naslednja:

- a) Analiza in interpretacija sekundarnih virov (strokovne in akademske sinteze, mnenja in hipoteze pravnih in varnostnih strokovnjakov, prispevki preiskovalnega in vojnega novinarstva);
- b) analiza in interpretacija razpoložljivih primarnih virov (letna poročila, pogodbe, doktrinarni dokumenti, osebne izpovedi);
- c) obširna analiza internetnih virov;
- d) statistična analiza in interpretacija razpoložljivih digitalnih zbirk kvantitativnih podatkov;
- d) kvalitativna analiza posameznih primerov;
- e) sintetični povzetki analiz in preverjanje izhodiščnih predpostavk.

2. Posodobitev teorije zasebne vojaške in varnostne industrije

Splošni pregled zgodovinskega razvoja zasebnega vojaškega udejstvovanja ter njegovega razmerja do oblastne funkcije je precej podrobno popisan v diplomski nalogi Matije Jazbeca (FDV 2001) z naslovom »Zasebna vojaška podjetja«. Navedeno diplomsko delo je bilo zaključeno pol leta pred dogodki 11. septembra in tektonskimi spremembami na področju državne in mednarodne varnosti, ki so sledile. V obdobju po tem smo bili priča napadu na Afganistan in Irak, kjer so zasebna vojaška podjetja prvič nastopila na način in v obsegu, ki je resno zbudil zanimanje mednarodne javnosti in medijev, hkrati pa tudi pozornost stroke na področju mednarodnih odnosov, mednarodnega prava in varnosti. V tem obdobju se je razvila in spremenila tudi zasebna vojaška industrija. Na prizorišču so se pojavili povsem novi tipi predstavnikov zasebne vojaške in varnostne sfere, nekaj desetletij stari klasični ponudniki pa so

izginili, ker njihova struktura, zmogljivosti in pozornost, ki so jo vzbujali, ni več ustrezala potrebam na mednarodnem varnostnem trgu. Ločeno so o značilnostih sodobnih vojaških podjetij in okupaciji Iraka pisali tudi Nuška Gajšek v diplomskem delu »Najemniške vojske nekoč in danes« (FDV 2006), Tadej Gerič v diplomskem delu »Privatizacija vojaške logistike: Primer ameriških sil v Iraku« (FDV 2006) in Rok Zupančič v specialističnem delu »Ameriška okupacija Iraka« (FDV 2006). V vmesnem obdobju je bilo objavljenih nekaj publikacij, ki so teorijo zasebnih vojaških podjetij razvile v novo smer, prišlo pa je tudi do evolucije izrazoslovja na tem področju. V obdobju do leta 2008, sploh pa v letu 2007, je na splošno na področju globalne zasebne vojaške in varnostne industrije in pa pri njeni uporabi v okupaciji Iraka prišlo do nekaterih specifičnih dogodkov in sprememb. Lahko trdimo, da so te spremembe dovolj pomembne in nam dovoljujejo predstaviti presek posodobljene teorije zasebne vojaške in varnostne industrije.

2.1 Pojemovno teoretična izhodišča

2.1.1 Privatizacija in zunanje oddajanje

Za razumevanje problematike, ki je zajeta v diplomskem delu je potrebno zagotoviti pregled nad izrazi, ki se za akterje in dejavnike uporabljajo v strokovni literaturi. Pri tem postanemo pozorni na dva pojma, ki se v literaturi pojavljata precej pogosto, zato je pomembno, da ju najprej definiramo in uvrstimo v kontekst. Gre za pojma **privatizacija** (v smislu privatizacije oborožene sile, privatizacije vojaških storitev in podobno) ter **zunanje oddajanje** (t.i. »outsourcing« varnostnih funkcij izvajalcem iz zasebnega sektorja)(Singer 2003: 7). Za definicijo zunanjega oddajanja storitev v obrambnem sektorju lahko pogledamo publikacijo Znanstvenega odbora Obrambnega ministrstva ZDA, ki so na tem področju vodilne v svetu. Ta tako navaja: »Zunanje oddajanje pomeni prenos podporne funkcije, ki jo je običajno opravljal kateri od internih oddelkov organizacije, na zunanje ponudnike teh storitev. Pojavlja se tako v javnem kot zasebnem sektorju. Medtem ko podjetje ali vladna institucija izvede zunanje oddajanje, nadaljuje z nadzorom nad izvajanjem te storitve, izvajalec pa ima na voljo precej svobode glede načina in organizacije zastavljenega dela. V uspešno izpeljanem zunanjem oddajanju izvajalec uporabi nove tehnologije in poslovne pristope, s čimer lahko izboljša kakovost in zmanjša stroške storitve. Izvajalec je ponavadi izbran izmed različnih ustreznih ponudnikov na odprtem razpisu.« (DSB 1996: 7A) Pri privatizaciji se država odreče nadzoru nad izvajanjem dejavnosti, medtem ko gre pri zunanjem oddajanju le za delegiranje javnih storitev v izvajanje zasebnemu ponudniku (Wulf 2005: 60; Grasso 2005: 2; Schreier in Caparini 2005: 97).

2.1.2 Zasebna vojaška in varnostna industrija

Za celotno področje zasebnih ponudnikov mednarodnih vojaških in varnostnih storitev uporabimo pojem **zasebna vojaška in varnostna industrija** (Singer 2003: 9, 73). To je pojem, ki se pojavlja spontano, njegova definicija pa med avtorji ni navedena. Opazna je njegova univerzalnost, saj vključuje tako vojaško kot varnostno sfero zasebnih storitev, celoten sektor poslovnih, kadrovskih in pravnih razmerij pa definira s pojmom industrija, ki ponazarja dojemanje tega segmenta kot specifične niše mednarodnega gospodarstva, približno v enakem kontekstu kot pojem »oboroževalna industrija«, »naftna industrija« ipd.

2.1.3 Zasebna vojaška in varnostna podjetja

Koncept **zasebnega vojaškega podjetja** se prvič pojavi v 60. letih 20. stol., pionirji industrije, kot sta bila *Executive Outcomes* in *Sandline International* pa še danes predstavljajo stereotipno predstavo o tem, kaj je zasebno vojaško podjetje in kako deluje (Schreier in Caparini 2005: 19). O razliki med tradicionalnimi oblikami zasebnih ponudnikov vojaških in varnostnih storitev ter sodobnim tipom podjetij so pisali številni avtorji ter pri tem nakazali tudi razliko med vojaškimi in varnostnimi storitvami (Adams 1999; Cleaver 2000: 132–133; Lilly 2000: 10, 12–13; Wallwork 2005: 12). Bistvo izraza **zasebno varnostno podjetje** je predvsem distanca, ki jo ustvari do pojmov plačanci, najemniki in podobnih. S tem podeli implicitno legitimnost tako obstoju podjetja kot tudi njegovi dejavnosti (Wulf 2005: 52–53). Za trg zasebnih varnostnih storitev je značilno, da je veliko obsežnejši in bolj konkurenčen kot trg z vojaškimi storitvami. Le majhen del ponudnikov pa je organiziranih na takšen način, da lahko svoje storitve ponujajo tudi v tujini (Schreier in Caparini 2005: 26–27; Holmqvist 2005: 6). Pojem **zasebno vojaško podjetje** v tem trenutku ni določen ali zajet v nobeni mednarodno pravni formulaciji. Med strokovnimi avtorji lahko izpostavimo definiciji Goddarda (2001) in Brooksa (1999), pri čemer prvi za potrebe definicije našteje predvsem vrste komercialnih storitev, ki bi jih lahko šteli za vojaške, drugi pa osredotoči na komercialnost teh storitev ter prenos njihovega izvajanja iz vojaške v zasebno sfero. Prav tako našteje standardne dejavnosti, ki štejejo za vojaške, vendar doda še zagotavljanje varnosti v konfliktnih območjih. To samo po sebi namreč ni vojaška dejavnost, kadar pa se izvaja v nestabilnem okolju, pa dobi vojaški značaj. S to definicijo avtor že leta 1999 napove polemiko, ki je danes nadvse aktualna. Singer za zasebna podjetja v tem mednarodnem gospodarskem segmentu uporablja izraz **zasebne vojaške firme** (*Private Military Firms*). Te definira kot poslovne organizacije, ki trgujejo s profesionalnimi storitvami, tesno povezanimi z bojevanjem. Izraz zasebne vojaške firme v nasprotju s pojmom zasebnih vojaških

podjetij zajame celoten fenomen privatizacije vojaških storitev, ne le taktičnih. Singer zasebna vojaška podjetja razume kot korporativni razvoj stoletja dolge tradicije najemništva, ki se danes osredotoča na celoten sklop vojaških storitev, še najmanj pa na neposredno izvajanje oboroženega boja (Singer 2003: 40). **Zasebne varnostne firme** pa Singer označi kot zasebna podjetja, ki svojim strankam ponujajo širok spekter vojaških in varnostnih storitev, za katere se je nekoč predpostavljalo, da so izključno v domeni javne sfere (Singer 2004a: 2). Avtorji pri tem navajajo, da je poleg ločevanja od arhaičnih oblik zasebnega zagotavljanja vojaških storitev potrebno novo obliko zasebnih vojaških podjetij smiselno razločiti tudi od klasične obrambne industrije (Wulf 2005: 48, 179). Ti ponudniki pridobijo značilnosti zasebnih vojaških podjetij le takrat, kadar poleg same opreme in oborožitvenih sistemov ponujajo tudi vzdrževanje skozi celoten življenjski cikel sistema, urjenje osebja za njegovo uporabo ali celo operativno upravljanje (Schreier in Caparini 2005: 14). Jasne meje industrije ne obstajajo. Veliko uspešnih zasebnih vojaških podjetij je v lasti korporacij, ki se ukvarjajo z različnimi primarnimi dejavnostmi, od obrambne in naftne industrije do informacijske tehnologije in storitev (Holmqvist 2005: 6). Kot takšna predstavljajo torej le posebno nišo storitev v korporativnem svetu.

2.2 Kategorizacija

Glede strukture zasebne vojaške in varnostne industrije avtorji uporabljajo različne pristope. *Ameriška vojaška doktrina* za zunanje izvajalce pogodbenih nalog sicer uporablja pojem **pogodbeni izvajalec** («Contractor»). Definicija pogodbenega izvajalca je naslednja:

»Pogodbeni izvajalci so osebe in podjetja, vključno s podizvajalci, ki zagotavljajo storitve za denarno povračilo. Pogodbeni izvajalec je odgovoren za dostavo zalog, storitev, izvaja delo za določeno ceno na podlagi določil pogodbe. V vojaški operaciji lahko zasebni pogodbeni izvajalec zagotavlja podporo za bivanje, gradbena in inženirska dela, podporo pri vzdrževanju oborožitvenih sistemov ter druge tehnične storitve. Obveznosti pogodbenih izvajalcev so določene izključno v njihovi pogodbi, niso podvrženi določilom Enotnega vojaškega kazenskega zakonika (UCMJ)(razen v primeru razglasitve vojnega stanja). Pristojnost nad pogodbenimi izvajalci se vrši preko pogodbenega častnika.« (USDOA 2003: 1–2)

Tu omenimo, da se pojem pogodbeni izvajalec uporablja tako za *pravne osebe* kot za *posameznike*, ki so pri njih zaposleni. Pogodbene izvajalce doktrina nadalje deli na: a) *Pogodbene izvajalce iz območja vojskovališča* (*Theater Support Contractors*; to so regionalni dobavitelji in izvajalci po vnaprej sklenjenih dogovorih); b) *pogodbene izvajalce za zunanjo podporo* (*External Support Contractors*; ti pokrivajo velike krovne pogodbe za celotne

oborožene sile vzporedno z redno vojaško logistično vejo, komercialne strateške zmogljivosti ipd.); ter c) *sistemske pogodbene izvajalce* (*System Contractors*; ti zagotavljajo podporo in vzdrževanje sistemov skozi njihov življenjski cikel)(USDOA 2003: 1–3). Kot vidimo je ta razdelitev hibridna, saj upošteva tako geografski kot tudi funkcionalni kriterij. Singer od vojaške kategorizacije prevzame predvsem prisodobno konice meča (*»Tip of the Spear«*) oziroma funkcionalne bližine osrednji vojaški dejavnosti. Zasebne ponudnike razdeli na podlagi storitev ki jih izvajajo (Singer 2003: 91). Tako določi kategorije: a) *Vojaških izvajalskih podjetij* (*Military Provider Firms*; ta izvajajo storitve na taktični ravni, so neposredno prisotna na bojišču); b) *vojaških svetovalnih podjetij* (*Military Consulting Firms*; ta ponujajo varnostno svetovanje, urjenje in preoblikovanje sil, sodelujejo pri nabavah in načrtovanju, ne delujejo pa na bojišču); ter c) *vojaških podpornih podjetij* (*Military Support Firms*; ta zagotavljajo pomoč in podporo, logistične in tehnične storitve, transport in podobno, predvsem neosrednje vojaške zmogljivosti). Zanimivo je, da Singer v kategorijo podpornih podjetij uvršča zasebna podjetja, ki ponujajo storitve s področja psihološkega bojevanja in obveščevalne dejavnosti (Singer 2003: 99). V nasprotju s Singerjem, ki je ubral bolj poenostavljen pristop, Wulf v svoji analizi poda precej kompleksno in celostno razvrstitev vseh kategorij zasebnih akterjev na varnostnem področju (Wulf 2005: 43–47). Ker Singer tovrstne opredelitve obdela v zgodovinskem pregledu in se v svoji klasifikaciji sodobnih ponudnikov osredotoči predvsem na podjetja, lahko Wulfovo kategorizacijo opredelimo v okrnjeni obliki. Tudi Wulf izhaja iz funkcionalnega vidika, pri čemer pa ponudnike razvrsti še glede na legalnost njihove dejavnosti in geografsko območje delovanja. S tem ustvari matrico, v katero lahko zajamemo večino zasebnih podjetij, ki izvajajo vojaške in varnostne storitve na mednarodni ravni. Tu postane očiten eden izmed argumentov, zaradi katerega je zasebno vojaško in varnostno industrijo tako težavno kategorizirati. Številna podjetja namreč opravljajo nabor storitev, od katerih se nekatere uvrščajo v vojaško sfero, druge v varnostno, spet tretje pa se ne uvrstijo v nobeno od omenjenih kategorij, ker spadajo v druge gospodarske panoge (Becker et al. 2007: 2). Tako lahko neko podjetje ponuja hkrati oboroženo varovanje konvojev v konfliktnih območjih, svetovanje in urjenje varnostnih sil v drugi tuji državi, v domači državi izvaja dejavnost reintegracije pripadnikov oboroženih sil, njegova krovna korporacija pa se ukvarja z informacijsko tehnologijo ali naftno industrijo. Schreier v svoji razdelitvi uporabi nekakšno sintezo pristopov. Zasebno vojaško in varnostno industrijo razdeli na zasebna vojaška podjetja in zasebna varnostna podjetja. Precej podobno razdelitev podjetij glede na naravo njihove dejavnosti uporabita tudi industrijski študiji POI 2006 in 2007 (Messner in Lemaitre 2006: 9; Messner in Gracielli 2007: 10). Obe kategoriji Schreier definira na podlagi storitev, ki jih opravljajo (glej Wulf 2005: 175, 177; Schreier in Caparini 2005: 23–25, 31–33). Podkategorije zasebnih varnostnih podjetij se pri Schreierju deloma prekrivajo s

podkategorijami zasebnih vojaških storitev, zlasti varovanje in urjenje. V obeh podkategorijah pa so našteje aktivnosti, ki se precej razlikujejo glede narave dejavnosti oziroma njene potencialne vojaške vrednosti. To nas opozori na eno glavnih polemik pri postavljanju tovrstnih kategorizacij. Večina dejavnosti ima namreč lahko poleg varnostnih tudi vojaške implikacije, njihov dejanski karakter pa izhaja predvsem iz značilnosti in podrobnosti, ki se pokažejo med njihovim izvajanjem.

2.3 Kdaj torej varnostna storitev postane vojaška?

Meja med zasebnimi vojaškimi in varnostnimi podjetji je zamegljena. Zasebnih varnostnih podjetij, ki delujejo v Iraku ne moremo enačiti s civilnimi pogodbenimi izvajalci, ki sodelujejo pri obnovi države, naftne industrije, električnega omrežja, vodnega omrežja, letaliških in pristaniških zmogljivosti, bolnic, šol, cestne infrastrukture in podobno. Razlika med temi pogodbenimi izvajalci in zasebnimi varnostnimi podjetji je predvsem v tem, da prvi za svoje dejavnosti potrebujejo *varno okolje* in odsotnost neposrednih groženj, odvracanje slednjih pa jim zagotavljajo zasebna varnostna podjetja. Ta so sicer pogosto v lasti večjih korporacij, ki prav tako sodelujejo v obnovi. Dejstvo je, da *zagotavljanje varnosti v nevarnem območju predstavlja klasično vojaško nalogo*. Za iraško varnostno okolje je značilno, da napadalci ignorirajo razliko med vojaškimi in civilnimi cilji. Ker ta zasebna varnostna podjetja torej izvajajo svoje dejavnosti na vojnem območju, so le še posredno povezana z zasebnimi varnostnimi podjetji, ki delujejo v okolju domače države. Pri tem je potrebno poudariti, da so njihove zmogljivosti razen nekaterih izjem omejene in niso zmožna voditi oboroženega boja velikega obsega ali v daljšem časovnem obdobju. Kot taka torej ponujajo omejene komercialne storitve, ki pa lahko v konfliktnem območju predstavljajo taktični vojaški dejavnik (Schreier in Caparini 2005: 30–31). Lahko torej povzamemo sintetično in konsolidirano definicijo, da **zasebna vojaška podjetja** izvajajo storitve, ki jih lahko obravnavamo kot tradicionalne vojaške storitve, **zasebna varnostna podjetja** (v ožjem pomenu) pa zahtevnejše varnostne storitve v kompleksnem okolju v tujini, pri čemer ima lahko njihova dejavnost vojaški potencial.

3. Zasebna vojaška in varnostna industrija ter privatizacija obrambnega sektorja

Razširjena uporaba zasebne vojaške in varnostne industrije v vojaških operacijah ter njena povečana vloga pri izvajanju dejavnosti v konfliktnih območjih ima svoje korenine v širšem trendu privatizacije tradicionalnih državnih funkcij. Zahodne države se že od konca 80. let soočajo s trendi pospešenega umika države iz področij zagotavljanja javnih storitev ter

delegiranja slednjih v izvajanje zasebnemu sektorju. Zunanje oddajanje na obrambnem področju je pravzaprav le nadaljevanje tega trenda. Vendar pa privatizacija na področju zagotavljanja javne varnosti predstavlja poseben problem, saj je slednje ena temeljnih funkcij nacionalne države, ki danes predstavlja steber mednarodnega sistema. Po Webrovi teoriji je pravzaprav monopol nad oboroženo silo tisti, ki definira obstoj države kot kolektivne skupnosti. Koncept državnega monopola nad oboroženo silo je vezan predvsem na oblikovanje institucije nacionalne države v 19. stoletju, izhaja pa iz predpostavk državnega sistema po koncu Tridesetletne vojne v Evropi in podpisu Vestfalskega miru 1648 (Moskos 1998: 27; Singer 2003: 29–30). Državni monopol nad oboroženo silo v obdobju med 19. in koncem 20. stoletja je zgodovinsko gledano pravzaprav unikaten pojav, saj so mednarodno varnostno okolje v celotni zgodovini sooblikovali predvsem zasebni subjekti (Holmqvist 2005: 1). Ponovni vzpon zasebne sfere na področju zagotavljanja javne varnosti, kot ga lahko opazujemo danes, je posledica razmer, ki so se pojavile v mednarodnem okolju in so predstavljale pogoj za širitev zasebne obrambne, vojaške in varnostne industrije. Med te pogoje lahko prištejemo pojav neoliberalnih politično–gospodarskih smernic v vodilnih zahodnih državah v 2. polovici 80. let 20. stol., ki so v zasebnemu sektorju prepoznala sredstvo za učinkovitejše izvajanje javnih funkcij, kot ga zagotavlja država s svojim birokratskim aparatom. Tovrstni pristop drugod v gospodarstvu in na področju javnih storitev je ustvaril konceptualne modele, ki so jih zasebni izvajalci lahko uporabili tudi na področju zagotavljanja javne varnosti. Naslednji pogoj za razvoj industrije v tovrstnem obsegu pa so bile razmere ob koncu Hladne vojne in s tem blokvske delitve v mednarodnem okolju (Avant 2005: 31). Te razmere so ustvarili predvsem naslednji pojavi: a) Drastično krčenje obrambnih proračunov; b) obsežna reorganizacija in krčenje obsega oboroženih sil; c) zmanjšanje interesa zahodnih držav za dogajanje v območjih tretjega sveta ter pojav t.i. *varnostne praznine*, ki jo je zapolnilo novo okolje netradicionalnih groženj (Cleaver 2000: 138; Krahmman 2003; Singer 2003: 49–50; Holmqvist 2005: 23; Schreier in Caparini 2005: 3, 4; Wulf 2005: 51; Becker et al. 2007: 18). Nekateri avtorji vidijo razvoj zasebne vojaške in varnostne industrije tudi kot logično nadaljevanje privatizacije v kompleksu vojaške industrije (Krahmann 2003; Holmqvist 2005: 2). Večina poznavalcev je po padcu blokvske delitve pričakovala, da se bo vojaška industrija sesula. Nihče pa ni pričakoval, da se bo v zasebni vojaški in varnostni industriji razvil povsem nov tip podjetja, ki se bo sposobno prilagajati potrebam držav in uspešno zapolnilo pomanjkljivosti njihovih obrambnih sistemov. Podjetja, ki so jih ustanovili nekdanji poveljniki oboroženih sil, so postala tako uspešna, da so kmalu postala tarča prevzemov večjih obrambnih ponudnikov. Ti so v njih videli priložnosti za širitev poslovanja (Wulf 2005: xiii, 48, 187). Wulf v svoji sintezi našteje prednosti in slabosti uporabe zasebnih vojaških podjetij (glej **tabelo**

3.1)(Wulf 2005: 57–58, 63–64). Podobne dejavnike navajajo tudi drugi avtorji (Campbell 2000; Bearpark v Pfanner 2006b: 451).

Tabela 3.1: Argumenti za in proti uporabi zasebnih vojaških podjetij

Področje	Spodbude	Pomisleki
<i>Ekonomika</i>	Zasebna podjetja delujejo bolj ekonomično	Pomanjkanje sistematičnih dokazov za večjo ekonomičnost, zasebne poslovne prakse niso pregledne, zunanje oddajanje prikrije dejanske stroške vojaškega delovanja
<i>Vojaško</i>	Oborožene sile se lahko osredotočijo na osrednje naloge, podjetja so bolj prilagodljiva, storitve dostavijo hitreje, ustvarjanje sinergij	Zanašanje oboroženih sil na zasebne storitve, nezanesljivost zasebnih storitev na bojišču, poslovni pristop "ravno ob pravem času" v vojaški situaciji ni primeren, dodatne potrebe po zaščiti zasebnih izvajalcev
<i>Mirovne operacije in humanitarne intervencije</i>	Hitra dostava storitev, povečane zmogljivosti operacij, zmanjšanje polemik o naporitvi nacionalnih sil	Delegiranje državne odgovornosti za naporitev nacionalnih sil, vprašanje legitimnosti
<i>Mednarodne krize</i>	Stabilizacija konfliktnih območij, udeležba zasebnega sektorja v pokonfliktni obnovi	Pomanjkanje interesa za končanje konflikta, tveganje za zunajpolitični ugled matične države, zameglitev razlike med civilisti in bojavniki, zasebni izvajalci kot obvod zunanje politike
<i>Tehnološko</i>	Razpoložljivo strokovno znanje	Nezanesljivost dostave in vzdrževanja v kritičnih situacijah
<i>Politično</i>	Zmanjšanje potrebe po prisotnosti oboroženih sil	Pomanjkanje demokratičnega nadzora, zmanjšana vloga države pri zagotavljanju varnosti
<i>Pravno</i>	Državne licence za delovanje podjetij, vpeljava pravil obnašanja	Zapletena civilno-vojaška razmerja, pomanjkanje pravnega nadzora in sankcij, pomanjkanje odgovornosti za kazniva dejanja in kršenje človekovih pravic, relativizacija mednarodnega humanitarnega prava

Vir: Wulf 2005: 63–64.

Medtem ko se *šibke države* za uporabo zasebnih varnostnih in obrambnih storitev odločajo na podlagi pomanjkanja ustreznih lastnih zmogljivosti, se *močne države* tega poslužujejo predvsem iz ekonomskih in organizacijskih razlogov (Krahmann 2003; Avant 2005: 58, 140–141). Iz tega izhajajo tudi nekoliko drugačne negativne in pozitivne posledice za vsako od teh kategorij držav. Močne države se ob vključevanju zasebnega sektorja v zagotavljanje javne varnosti sicer nemudoma ne soočijo s padcem legitimnosti, vendar to sproži druge polemike, na primer vprašanje odgovornosti zasebnih subjektov v vojaški sferi, vprašanje demokratičnega nadzora nad hibridnimi civilno-vojaškimi zmogljivostmi ter vprašanje odgovornosti države za delovanje civilnih izvajalcev. Na obrambnem in varnostnem področju zaupnost vojaških načrtov pogosto ne omogoča odprtega konkurenčnega razpisa, jasne definicije zahtev stranke niso možne zaradi nepredvidljivih okoliščin v vojaških operacijah, spremljanje in nadzor sta kadrovsko in finančno zahtevna, v okoliščinah oboroženega spopada pa drastično otežena (Holmqvist 2005: 30). Poleg tega pri navajanju večje učinkovitosti večina avtorjev ignorira posredne transakcijske stroške, ki jih država ali institucija utрпи ob zunanjem oddajanju storitve. Gre za stroške pogajanj, spremljanja in nadzora izvajanja storitev, ter posredne stroške zaradi izgube systemskega znanja in ustrezno usposobljenih kadrov (Schreier in Caparini 2005: 5, 98). Kritiki se strinjajo, da ne obstaja nikakršna zadovoljiva primerjalna študija oportunitetnih stroškov, ki bi pokazala, kolikšna je v resnici učinkovitost zasebnih izvajalcev v primerjavi z javnimi institucijami (Schreier in Caparini 2005: 81, 83–84; Wulf 2005: 187). Z 11. septembrom 2001 in spremembami paradigme v mednarodnem varnostnem okolju, ki so sledile, lahko zasledimo

nesluten porast uporabe zasebnih storitev na obrambnem in varnostnem področju (Wulf 2005: 80–81, 149–150). V obdobju po letu 2001 namreč zaradi preнове razumevanja groženj v mednarodnem okolju pride tudi do redefinicije pristopa k zagotavljanju varnosti. V takšnem okolju pridobi zasebni varnostni sektor pomembno vlogo, hkrati pa se s tem odprejo vrata za vstop zasebne sfere na področja, ki so bila pred tem izključno v domeni državnih institucij. Ena izmed posledic takšnega razvoja dogodkov je tudi opazno povečanje obsega uporabe zasebnih izvajalcev na konfliktnih območjih in v vojaških operacijah. Ta trend je še posebej prišel do izraza v vojaških operacijah v Afganistanu in Iraku, kjer je uporaba zasebnega sektorja občutno preseгла vse okvirje, ki so veljali za operacije pred tem. Zasebni sektor je medtem postal tihi partner in nepogrešljiv zaveznik oboroženih sil ZDA, začetek t.i. vojne proti terorizmu pa je za zasebno vojaško in varnostno industrijo pomenil pogodbo o redni zaposlitvi (Wallwork 2005: 11, 42). Nekateri avtorji sicer dvomijo, da se bo v prihodnjih vojaških operacijah ponovila situacija, kakršna se je izoblikovala v Iraku, zlasti pomanjkanje pregleda in nadzora ter pravne odgovornosti zasebnih izvajalcev (Becker et al. 2007: 19). Večina pa se strinja, da v prihodnosti lahko pričakujemo nadaljevanje trenda privatizacije na obrambnem in varnostnem področju ter uporabe zmogljivosti zasebnega sektorja v vojaških operacijah (Singer 2003: 233; Becker et al. 2007: 7–8; Holmqvist 2005: 36).

3.1 Zasebna vojaška in varnostna industrija v okviru teorije postmodernih oboroženih sil

Zanimiv okvir za razumevanje vzpona zasebne vojaške in varnostne industrije po koncu Hladne vojne nam predstavlja teorija postmodernih oboroženih sil. V obdobju po koncu Hladne vojne se razvite države soočijo s krizo identitete oboroženih sil, ki je od njih zahtevala reformulacijo njihovega poslanstva ter reorganizacijo zmogljivosti za uresničevanje novih, vse bolj kompleksnih nalog. Vse več držav začne oblikovati profesionalne oborožene sile. Moskos takšne oborožene sile označi za postmoderne in predstavljajo stopnjo, ki sledi obdobju modernih (1900–1945) in obdobju poznih modernih oboroženih sil (1945–1990). Moderne oborožene sile so bile močno povezane s pojavom nacionalne države, medtem ko postmoderne oborožene sile predstavljajo prelom s to tradicionalno obliko (Moskos 1998: 1). Z vidika tega diplomskega dela je kot prva pomembna teoretična predpostavka, da civilisti v predmodernih oboroženih silah predstavljajo manjšinsko komponento, v poznih modernih oboroženih silah srednjo komponento, v postmodernih oboroženih silah pa eno večjih komponent (Moskos 1998: 6). Moskos poleg tega navaja štiri organizacijske spremembe, ki so značilne za postmoderne oborožene sile (Moskos 1998: 2). Slednje lahko apliciramo na pojav povečane uporabe zasebne vojaške in varnostne industrije v sodobnih vojaških operacijah:

a) *Vse večja strukturna in kulturna prepletenost med civilno in vojaško sfero* – oborožene sile najrazvitejših držav v obdobju po letu 1991 začnejo s pospešenim trendom zunanjega oddajanja vojaških nalog v izvajanje civilnemu sektorju in uporabe komercialnih zmogljivosti zasebnih podjetij v vojaških operacijah. Zasebna podjetja začnejo vstopati tudi na področje dejavnosti, ki je pred tem veljalo za izključno vojaško sfero. Vzporedno s tem se poveča prehajanje pripadnikov oboroženih sil v zasebni sektor, trženje vojaških izkušenj in znanj v zasebnem sektorju, kadrovske prehajanje med visokimi političnimi in vojaškimi industrijskimi krogi, povečana uporaba civilistov za vojaške dejavnosti na bojevališču pa poveča zamegljevanje meje med civilisti in bojavniki.

b): *Poenostavljanje strukturiranosti, ukinjanje in združevanje posameznih vej oboroženih sil* – zdrževanje majhnih in kompaktnih oboroženih sil zahteva razširjeno uporabo dopolnilnih zmogljivosti, ki jih zagotavlja zasebni sektor.

c) *Prehod iz izvajanja tradicionalnih vojaških nalog na netradicionalne* – Mednarodne operacije vzpostavljanja in ohranjanja miru, operacije pokonfliktne stabilizacije in obnove, t.i. nove vojne (Cockayne 2006: 482), konflikti drugačni od vojne, »globalna vojna proti terorizmu«, »dolga vojna« in asimetrično bojevanje, kakorkoli že to poimenujemo, od oboroženih sil zahteva neprestano prilagajanje in matrično strukturo operativnih enot, pri čemer umanjka del zmogljivosti. Države in njihove oborožene sile jih zagotovijo z uporabo storitev zasebnega sektorja.

d) *Vse več operacij se izvaja na podlagi odobritve ali podelitve legitimnosti na ravni, ki ni nacionalna* – Eden izmed nazornih primerov je zmanjšan pomen stalnih zavezništov in pojav t.i. koalicijskih vojaških posegov. Pri slednjih lahko umanjka del zmogljivosti, ki jih lahko konglomerat sil nadomesti z uporabo zasebnih storitev (Krahmann 2003).

Nekateri avtorji so v koncu Hladne vojne videli začetek pacifikacije industrijskih družb, drugi pa so opozorili na možnost nastanka anarhičnega varnostnega okolja (Singer 2003: 50). Moskos tako navaja, da se s spremembo dojemanja groženj spreminja tudi struktura mehanizmov za soočanje z njimi (Moskos 1998: 2, 7, 9). Dogodki 11. septembra 2001 in sprememba mednarodne varnostne paradigme, ki je Moskos ni mogel predvideti, predstavljajo prag v manifestno postmoderno obdobje. V tem obdobju oborožene sile postanejo majhne in kompaktne. Vojaške operacije se izvajajo z minimalnim številom napotenih rednih pripadnikov oboroženih sil, ki ga še dopušča politično tveganje vodenja konfliktov in ki trivializira vse tradicionalne vojaške šablone vodenja operacij. Ker pa v oboroženem boju veljajo določene objektivne predpostavke, ki nimajo dosti zveze s trendi dojemanja tveganj in nevarnosti, morajo ta manjko v kadrovske obsegu in storilni sposobnosti napotenih vojaških enot nadoknaditi drugi elementi. Uporaba civilnega sektorja v vojaških operacijah zato v tem obdobju doseže

neprecendenčen nivo, zasebni izvajalci pa prevzamejo tudi nekatere naloge, ki predstavljajo jedro vojaške dejavnosti in bistvo vojaške institucije. S tega vidika lahko identificiramo ključno razliko med zasebnimi vojaškimi dejavnostmi v obdobju pred nastopom postmodernih oboroženih sil in po tem. V obdobju modernih oboroženih sil je vsaka deviacija od institucionalnega k zasebnemu zagotavljanju vojaških dejavnosti predstavljala *odmik* od ideala in *anomalijo*, ki priključuje v kolektivni spomin arhaične oblike takšnih storitev iz pred-modernega obdobja v Evropi (Cockayne 2006: 465–466, 489). Po tem obdobju pa zasebno zagotavljanje varnosti in uporaba zasebnih zmogljivosti v vojaških operacijah postajata *nepogrešljiv* element, ki je *institucionaliziran* in sprejet kot *legitimno* sredstvo za soočanje s tveganji in grožnjami v novi varnostni paradigmi. To je seveda postulat, ki ga nekatere države sprejemajo z odprtimi rokami, ker ustreza njihovim interesom nacionalne varnosti, druge pa precej bolj zadržano (Perrin 2006: 615–617). Ključno pri vsem tem je, da močne države v nasprotju s teoretičnimi predpostavkami o rahljanju vezi z nacionalno državo ohranjajo legitimnost svojih oboroženih sil in monopol nad oboroženo silo, uporaba zasebnih zmogljivosti za izvajanje osrednjih državnih funkcij pa deluje kot podporna funkcija v službi tega monopola in nacionalne varnosti (Holmqvist 2005: 8; Cockayne 2006: 479). Povzamemo lahko, da se koncept postmodernih oboroženih sil in povečanje uporabe zasebnega sektorja na vojaškem področju dopolnjujeta. Pri konceptu *modernih* oboroženih sil je bila uporaba civilistov in storitev iz zasebnega sektorja za izvajanje tradicionalno vojaških funkcij *nezdružljiva* s principom organiziranja in zagotavljanja nacionalne varnosti, medtem ko sta koncept *postmodernih* oboroženih sil in uporaba zmogljivosti zasebnega sektorja v vojaških operacijah *komplementarna*.

4. Mednarodnopravni vidiki zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku

Kljub temu, da številni viri prikazujejo aktivnosti zasebnih vojaških podjetij, kot da ta delujejo v pravni praznini, obstaja sklop mednarodnega prava, ki ureja tako dejavnost zaposlenih v zasebnih vojaških podjetjih, kot tudi odgovornost držav, ki jih najemajo. Mednarodno humanitarno pravo se namreč ne ukvarja z legitimnostjo sodelovanja posamezne strani v spopadu, temveč velja za vse, ki se znajdejo v situaciji oboroženega spopada: države, organizirane oborožene skupine, večnacionalne sile, civiliste, ter temu ustrezno tudi za pripadnike zasebnih vojaških in varnostnih podjetij (Zwanenburg 2004: 745; Dörmann in Colassis 2004: 293; Thürer 2007: 1). Glede statusa pripadnikov zasebnih vojaških podjetij po mednarodnem humanitarnem pravu velja, da v primeru, ko niso kot sestavni del priključeni oboroženim silam ene od vpletenih držav, veljajo za civiliste in niso legitimen vojaški cilj. Če med izvajanjem svojih nalog pripadniki teh podjetij izvedejo dejanja, ki se štejejo za neposredno

sodelovanje v oboroženem spopadu, temu ustrezno izgubijo status zaščitene osebe za čas, dokler v spopadu sodelujejo, v primeru zajetja pa niso upravičeni do statusa vojnega ujetnika in se jim lahko sodi za samo sodelovanje v oboroženem spopadu, čeprav pri tem niso kršili mednarodnega humanitarnega prava (Gillard 2006: 541). Uporaba zasebnih podjetij za zaščito gradbenih in logističnih dejavnosti obstruira mejo med zaščitnimi civilnimi in legitimnimi vojaškimi cilji. Ta zameglitev predstavlja tako grožnjo za iraške civiliste in predstavnike tujih nevladnih in humanitarnih organizacij, kot tudi za zaposlene zasebnih vojaških in varnostnih podjetij ter redne pripadnike oboroženih sil (Pfanner 2006a; Bjork in Jones 2005: 779). *Uradno stališče Mednarodnega komiteja Rdečega križa* je, da so vsa zasebna vojaška podjetja dolžna zagotoviti spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava in so kot pravne osebe odgovorna za vsakršne kršitve, ki izhajajo iz njihovega delovanja (Bearpark v Pfanner 2006b: 454). To velja ne glede na to, ali jih najamejo države, mednarodne organizacije ali zasebna podjetja. Za zagotavljanje spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava so dolžna zagotoviti: 1.) Ustrezne selekcijske mehanizme med pridobivanjem zaposlenih; 2.) ustrezno urjenje in izobraževanje na področju mednarodnega humanitarnega prava; 3.) oblikovati in vpeljati standardna pravila delovanja ter pravila uporabe oborožene sile, ki so skladna z mednarodnim humanitarnim pravom; ter 4.) ustrezne interne disciplinske mehanizme za spoštovanje teh pravil in sankcioniranje kršitev. Status civilista je sporen za večino zaposlenih v zasebni vojaški in varnostni industriji, ki pri svojem delu uporabljajo orožje, saj na podlagi IV. Ženevske konvencije (ŽK) ta status pripada le neoboroženim pogodbenim izvajalcem. Hkrati ti zaposleni tudi niso bojevniki v smislu določil III. ŽK, ker ne nosijo vojaških uniform in niso formalno vključeni v vojaško poveljevalno strukturo. III. ŽK sicer dovoljuje ozko izjemo v tej delitvi, in sicer pripisuje pravico do statusa vojnega ujetnika tudi *civilistom, ki spremljajo oborožene sile*. V to kategorijo lahko štejemo vojne poročevalce, pogodbene izvajalce ter delovne in podporne ekipe, pogoj pa je, da nosijo uradno potrjene identifikacijske dokumente (Gillard 2006: 535–536; Cameron 2006: 586). Pri tem je potrebno seveda razumno poudariti, da nošenje in uporaba avtomatskega orožja to določilo izniči. Gillard navaja, da bi status bojevnika teoretično lahko pridobili izključno zasebni izvajalci, ki so v pogodbenem razmerju z državnimi institucijami, medtem ko izvajalci storitev za zasebne stranke do tega v nobenem primeru niso upravičeni (Gillard 2006: 532). Poleg tega ti posamezniki ne ustrezajo trenutno veljavnim mednarodnopravnim definicijam plačancev, saj je med njimi precejšen delež (državljeni ZDA in VB skupaj predstavljajo pribl. 52% kadrovske pogače) državljanov ene izmed formalnih strani v konfliktu (Schreier in Caparini 2005: 57; Wulf 2005: 200). V *ameriški vojaški doktrini* glede uporabe civilnih pogodbenih izvajalcev na območju bojevališča v tem trenutku obstaja več plasti navodil za različne nivoje poveljniške strukture (Wallwork 2005: 58). Opazimo lahko, da so ta pravila pisana na kožo le zasebnim

pogodbenim izvajalcem v civilnem pogodbenem sektorju (transport, logistika, podporne storitve, gradbeništvo), saj so precej striktna glede oborožitve in pogojev delovanja na bojevališču. Tudi uslužbenci zasebnih vojaških in varnostnih podjetij, ki izvajajo naloge oboroženega varovanja, so sicer zasebni pogodbeni izvajalci, vendar te doktrinarne smernice za njih očitno ne veljajo. Glede obveznih selekcijskih postopkov podjetij za pogodbene izvajalce različne smernice in pravilniki ameriških oboroženih sil navajajo, da morajo vsi pogodbeni izvajalci: a) Opraviti standardna varnostna preverjanja; b) opraviti vse zahtevane fizične in psihološke teste; c) posredovati svoje podatke za potrebe evidence oboroženih sil; d) imeti pripravljen načrt in seznam za zamenjavo zaposlenih iz različnih razlogov, vključno s poškodbo ali smrtjo; e) poznati pravni sistem in omejitve v državi, v kateri delujejo, določila nacionalnih licenčnih zahtev in mednarodnega prava; ter f) vedno upoštevati vsa navodila pristojnega vojaškega poveljnika glede zaščite in varnosti (Cottier 2006: 644; Schreier in Caparini 2005: 50 po *FM 63-11*, glej USDOA 2007: 5-6; USDOA 1999a: 10; USDOA 1999b: 3-16; USDOA 2003: 3-4). Aktualna ameriška vojaška doktrina izpostavlja dejstvo, da zasebna varnostna podjetja pri izvajanju svojih nalog delujejo predvsem v obrambni pozi, zaradi česar kljub neposrednemu sodelovanju v spopadih ohranjajo pravico do statusa vojnega ujetnika (Gillard 2006: 53; Cameron 2006: 589). Pri tem je potrebno poudariti, da določila mednarodnega humanitarnega prava v tem pogledu ne razlikujejo med ofenzivnim in defenzivnim delovanjem, temveč omenjajo le razliko med neposrednim in posrednim sodelovanjem v oboroženem spopadu (Holmqvist 2005: 5; Bearpark v Pfanner 2006b: 455; Gillard 2006: 45; Cameron 2006: 581; Becker et al. 2007: 9). Neposredno sodelovanje povzroči izničenje statusa zaščitene osebe za čas, ko ta sodeluje v spopadih. Poznavalci poudarjajo, da za aktivno sodelovanje v oboroženem spopadu zadostuje vsaka dejavnost, ki predstavlja vojaško grožnjo nasprotniku. Prav tako se kot udeleženci obravnavajo tudi civilisti, ki se odpravljajo ali vračajo iz situacij oboroženega spopada. Civilni pogodbeni izvajalci, ki spremljajo oborožene sile, morajo biti med vojaki razpoznavni, da ne bi ogrožali njihovega in lastnega statusa. *Uporaba vojaških uniform je nesprejemljiva*, razen v posebnih primerih (Campbell 2000; Fortner 2000; Schreier in Caparini 2005: 73; Wulf 2005: 200). Uslužbenci zasebnih podjetij, ki nosijo posebne uniforme (sicer večinoma brez vojaških vzorcev), avtomatsko orožje in standardno zahodno osebno zaščitno opremo, otežujejo prizadevanja nasprotnika, da bi razločil civiliste in bojavnike ter deloval po pravilih igre (če predpostavljamo, da je to njegov izvirni namen)(Schreier in Caparini 2005: 57; Wulf 2005: 200; Gillard 2006: 535-536). Ameriška vojaška doktrina poleg tega določa, da lahko civilist na bojišču *pridobi in nosi orožje* zgolj v primeru, kadar so izpolnjeni vsi naslednji pogoji: 1.) Je to individualno ali kolektivno izrecno odobril poveljnik vojskovališča; 2.) to dovoljujejo korporativna pravila njegovega delodajalca; in 3.) se sam s tem osebno strinja. V primeru, ko so

vsi ti pogoji izpolnjeni, se mu lahko izda osebno orožje šele po opravljenem osnovnem urjenju za njegovo uporabo (USDOA 2003: čl. 6–29; USDOD 2005: čl. 6.3.4.1–2). Govora je o standardnem vojaškem osebno orožju do kalibra 9 mm. Slednjega lahko uporablja le v samoobrambi. Pri tem ne more zaščititi svojih sodelavcev, svojega tovora ali izvedbe svoje naloge. Če to stori, pri tem tvega svoj status vojnega ujetnika (Bjork in Jones 2005: 784). Iz tega sledi, da mora vojaški poveljnik poleg zasledovanja svojih vojaških ciljev skrbeti še za varnost civilnih izvajalcev, ki se premikajo po njegovem odseku bojevališča (Campbell 2000; Fortner 2000). Trend v Iraku pa je pokazal, da je zaradi nezadostnega števila rednih pripadnikov koalicijskih oboroženih sil to praktično nemogoče. Zasebna varnostna in vojaška industrija je tako s svojimi storitvami varovanja predstavljal ustrezno rešitev težav s pomanjkanjem osebja oboroženih sil v vojaških operacijah ter hkrati mehanizem za zaščito ostalih civilnih dejavnosti v varnostno nestabilnem okolju, seveda za ustrezno ceno. Ena izmed ključnih problematik je predvsem ta, da so *obstoječa doktrinarna načela uporabe zasebnih storitev v vojaški sferi pravzaprav nastala v zasebnem sektorju*. Prvo študijo in popravek analize možnosti uporabe komercialnih civilnih zmogljivosti za podporo oboroženih sil je leta 1991 opravilo podjetje KBR in bilo nato leta 1992 izbrano za edinega krovnega izvajalca svojih predlogov, leta 1997 pa je podjetje MPRI pripravilo doktrinarne smernice za uporabo pogodbenih izvajalcev na bojišču, ki so bile leta 2003 z nekaterimi popravki objavljene kot uradni priročnik oboroženih sil. V takšni obliki doktrinarne smernice veljajo še danes (Wallwork 2005: 21–22; Schreier in Caparini 2005: 55; USDOA 1999b: 2). To je sprožilo tudi nekatere polemike v vojaški stroki, ki so se kasneje izkazale za utemeljene, in sicer glede zunanjega oddajanja na občutljivih področjih, kot je obveščevalna dejavnost, glede statusa zunanjih izvajalcev ob zajetju ter njihove odgovornosti v primeru kršenja mednarodnega humanitarnega prava.

5. Nacionalna regulativa delovanja zasebnih vojaških in varnostnih podjetij

Zasebna vojaška in varnostna industrija se uspešno izmika nacionalnemu nadzoru nad podjetji, ki delujejo v mednarodnem okolju. Če katerakoli država poskuša s strogo zakonodajo omejiti delovanje teh podjetij ali uvesti strog nadzor nad njihovo dejavnostjo, se lahko ta podjetja zaradi narave svojega poslovanja preprosto umaknejo v manj regulativno okolje. Nadzoru se lahko prav tako učinkovito izognejo z ustanavljanjem hčerinskih podjetij v tujini. Države imajo pri uravnavanju njihovega delovanja na voljo več nivojev ukrepov, od striktno prepovedi določenih kategorij dejavnosti do licenčnih izvoznih režimov. Drugačno problematiko pa predstavlja nadzor nad državljani, ki se zaposlijo pri tujih podjetjih in delujejo v konfliktnih območjih. Ti namreč lahko z neprimernim ravnanjem ali kršenjem določil mednarodnega

humanitarnega prava diskreditirajo svojo državo (kadar se to zgodi na primer v konfliktu, v katerega država uradno ni vpletena)(Goetz in Neumann 2007: 38). Predstavljenih je nekaj za iraški konflikt najbolj relevantnih primerov nacionalnih regulativnih okvirjev.

5.1 Združene države Amerike

ZDA so vodilne tako pri trendu uporabe zasebnih podjetij v operacijah kot tudi pri oblikovanju nacionalne zakonodaje, nadzora nad poslovanjem z vidika legitimnosti strank in dejavnosti ter sistema pravne odgovornosti, ki ureja njihovo delovanje in posledice njihovih dejanj tako doma kot na tujem (Holmqvist 2005: 50–51). Glede uporabe zmogljivosti zasebne vojaške in varnostne industrije v tujini se ZDA soočajo na pravnem področju s tremi nivoji problematike. Prvo je vprašanje individualne odgovornosti zasebnih izvajalcev, drugo je vprašanje nadzora nad izvajanjem storitev in korporativne odgovornosti, tretje pa vprašanje statusa civilistov in pravnih oseb po mednarodnem pravu (Becker et al. 2007: 18). V ZDA izvoz vojaške opreme, tehnologije in storitev ureja licenčni sistem na zvezni ravni. Podjetja, ki ponujajo vojaške storitve tujcem doma ali v tujini, se morajo registrirati ter pridobiti delovno licenco pri Zunanjem ministrstvu ZDA. To določajo Uredbe o mednarodnem transferju z orožjem (ITAR), ki izhajajo iz Zakona o nadzoru nad izvozom orožja iz leta 1968 (Cottier 2006: 653; Avant 2005: 149). Značilno za te uredbe je, da obravnavajo storitve in opremo enakovredno ter uravnavajo njihovo prodajo enako kot prodajo na primer strelnega orožja in oklepnih vozil. Zasebna podjetja morajo pred prodajo svojih storitev pridobiti dovoljenje. Ta določila veljajo za vse pravne osebe in fizične državljane ZDA ne glede na to, kje se nahajajo, ter za vse tujce, ki poslujejo na ozemlju pod pristojnostjo ZDA. S tem se sicer postavljajo določene omejitve izvoznikom vojaškega blaga in storitev, vendar bolj zaradi uresničevanja zunanje politike kot zaradi določil v mednarodnem pravu. Ena izmed varovalk v sistemu je določilo, da mora izvršna veja ameriške vlade vnaprej obvestiti kongres o podrobnostih pogodb, ki so vredne več kot 50 mio USD. Številne vojaško relevantne pogodbe ne dosežejo te meje, večje pogodbe pa je možno razbiti na več manjših, ki prav tako padejo pod to mejo (Avant 2005: 151). Omenjen sistem pa ni bil zasnovan za ožji nadzor nad dejavnostjo zasebne vojaške in varnostne industrije, sploh pa ne v obsegu kot je ta prisotna v Iraku. Sistem je zasnovan preventivno in ne za naknadni nadzor (Schreier in Caparini 2005: 106; Wulf 2005: 190). Površno urejeno je tudi področje zagotavljanja odgovornosti posameznikov za kazniva dejanja v tujini. Civilisti po ameriških pravnih formulacijah niso podvrženi Enotnemu vojaškemu kazenskemu zakoniku (UCMJ), če ameriški Kongres ne razglasi vojnega stanja. Civilni pogodbeni izvajalci sicer padejo pod določila Zakona o vojaški pravni pristojnosti v tujini (MEJA) iz leta 2000, vendar le, če so najeti

preko Obrambnega ministrstva ZDA (Avant 2005: 234; Perrin 2006: 633). Številna zasebna podjetja pa so najeta preko drugih ministrstev in državnih institucij, s čimer se učinkovito izognejo določilom tega zakona (Wallwork 2005: 50). Kljub temu, da je zakon v veljavi že 8 let ter da v Iraku in Afganistanu deluje več kot 100.000 pogodbenih izvajalcev, do zaključka diplomske naloge na podlagi tega zakona ni bil obsojen še nihče. Do oktobra 2007 je bilo medtem po Enotnemu vojaškemu kazenskemu zakoniku obsojenih 64 vojakov, ki so kršili pravila obnašanja ali zagrešili kazniva dejanja (Ladurner 2007: 23; Becker et al. 2007: 6; Wulf 2005: 198; Vainshtein 2007: 11–12). Številni avtorji poudarjajo, da to lahko pomeni: a) Da civilni sektor ter zasebno vojaško in varnostno industrijo v Iraku in Afganistanu sestavljajo sami vrhunski pošteni profesionalci z odličnim čutom za etiko in moralo; ali pa b) je nekaj narobe s sistemom nadzora in zagotavljanja odgovornosti. Statistika oboroženih sil ZDA sicer kaže, da so bili pogodbeni izvajalci vpleteni v več kot 36% vseh incidentov v Iraku, pri tem pa izstopajo predvsem posamezna podjetja (Schreier in Caparini 2005: 60). Zaradi incidentov, v katere so bili vpleteni zasebni pogodbeni izvajalci v Iraku, je bilo v obdobju od januarja do marca 2007 v ameriškem Kongresu vloženi v obravnavo kar pet različnih amandmajev k obstoječim in svežih predlogov zakonov. Njihov glavni cilj je poleg politične vrednosti v ameriškem letu predsedniških volitev predvsem ureditev odgovornosti civilnih pogodbenih izvajalcev ter zaprtje pravne praznine, kot jo trenutno puščata obstoječa zakona UCMJ in MEJA. Ocene in usklajevanje nove zakonodaje zahtevajo svoj čas, poleg tega pa se nekateri deli zakonodaje podajajo na področje uvrščanja civilistov pod pravno pristojnost vojaških sodišč tudi v obdobju izven vojnega stanja, kar je potencialno ustavno sporno (Mangan 2007a: 23; Mangan 2007b: 20; Duignan 2007: 21; Becker et al. 2007: 5–6). Zasebni pogodbeni izvajalci tako kot vsi ostali civilisti potemtakem ostajajo v pravni pristojnosti držav, kjer delujejo. Če civilist, državljan ZDA, zagreši kaznivo dejanje ali zločin v sovražni državi oziroma na ozemlju z nefunkcionalnim pravnim sistemom (kar pomeni, da ZDA ne morejo ali ne želijo izročiti svojega državljana), ne odgovarja za svoje dejanje (Campbell 2000). Ameriški strokovnjaki se tu sklicujejo predvsem na odsotnost pravnih sredstev in procesnih zmogljivosti, da bi se posamezniku zagotovilo pravično in zakonito sojenje po minimalnih standardih (Brooks 2007: 4; Brooks 2008: 4; Gillard 2006: 543). Za ugotavljanje okoliščin kaznivega dejanja ali kršenja humanitarnega prava ameriškega civilista v tujini je pristojen poseben oddelk Zveznega preiskovalnega urada (FBI), ki pa mora za delo dobiti navodilo od Ministrstva za pravosodje. Slednje lahko izda preiskovalni nalog na podlagi uradnega obvestila ali ovadbe s strani državnih institucij. Ključno vlogo pri preganjanju državljanov ZDA tako igra politična volja (Cameron 2006: 594–595). Se pravi, da je zoper civilista v tujini uveden postopek, če za to obstaja dovolj velik pritisk mednarodne in ameriške javnosti, zaradi česar so državne institucije primorane izvesti uradno preiskavo. Edino možnost

za reparacije svojcem žrtev v tujini predstavlja civilna tožba proti storilcu ali njegovemu delodajalcu v Združenih državah v skladu z zakonom ATCA iz leta 1789, ki zveznim sodiščem podeljuje pristojnost za civilno sojenje v primeru kršenja mednarodnega prava, kjerkoli naj bi se to zgodilo (Mongelard 2006: 688–689). Svojci iraških žrtev so proti zasebnim podjetjem in njihovim zaposlenim že sprožili civilne sodne postopke v ZDA, vendar so se pri tem soočili s pomanjkanjem podpore zanesljivih pravnih strokovnjakov, nesorazmerno visokimi procesnimi stroški, nepraktično geografsko oddaljenostjo, dolgimi procesnimi dobami, nenazadnje pa tudi z dobro plačano in organizirano procesno obrambo na strani industrije, ki se sklicuje na omejeno pravno pristojnost in pomanjkanje precedensa. Skromne ponudbe za poravnave so se v takšnih primerih izkazale za edini koncept, pri katerem so svojci žrtev prejeli kakršnokoli povračilo. Zasebna podjetja v Iraku se ga s pomočjo ameriškega Zunanjega ministrstva vse bolj poslužujejo, ker v zameno to od svojcev žrtev zahteva tiho diskretnost.

5.2 Južnoafriška Republika

Južnoafriška Republika je z Zakonom o uravnavanju vojaške asistenc v tujini (RFMA) iz leta 1998 na splošno prepovedala velik del zasebnih vojaških storitev ter s tem uvedla trenutno najstrožji element nacionalne zakonodaje za področje zasebne vojaške in varnostne industrije na svetu (Avant 2005: 161; Cottier 2006: 653). To je razumljivo, saj ima država močno vojaško industrijo ter poseben odnos do svoje nedavne politične preteklosti, vključno z delovanjem prve generacije zasebnih vojaških podjetij (Perrin 2006: 617–618). Za okrnjen razpon dopuščenih zasebnih vojaških storitev zahteva ta zakon striktno registracijo dejavnosti, redno poročanje o aktivnostih in poslovanju, strogo selekcijo zaposlenih ter odobritev vsake posamezne poslovne pogodbe v tujini. Zakon velja za vse fizične državljane in pravne osebe, registrirane v državi, ter za vse tuje državljane, ki delujejo na ozemlju JAR. Še pred začetkom izvajanja je potrebno zaprositi za dovoljenje in registrirati vsakršno vojaško pomoč v tujini, vključno z svetovanjem in urjenjem, podporo v osebju, financah, logistiki, obveščevalni dejavnosti, novačenje osebja, medicinske storitve, nabavo opreme ipd. Za izvajanje nadzora je pooblaščen državni Odbor za nadzor nad konvencionalnim orožjem (NCACC). Morebitno licenco podeli ali zavrne na podlagi obveznosti države po mednarodnem pravu, potencialnega vpliva dejavnosti na kršenje človekovih pravic v ciljni državi, v primeru spremembe razmer pa lahko licenco tudi prekliče (Schreier in Caparini 2005: 107). S takšno zakonodajo je JAR ustvarila pogoje, ki so pregnali veliko število zasebnih vojaških podjetij. Ta so doma prenehala poslovati ter se registrirala v tujini, kjer JAR nad njimi več nima pristojnosti. Ena izmed negativnih plati takšne striktno regulative je izpad dohodkov države od obdavčitve dejavnosti tega specifičnega gospodarskega

sektorja. Država se je znebila neprijetne pozornosti mednarodne skupnosti, kadar gre kaj narobe, hkrati pa je izgubila nadzor nad posamezniki in skupinami, ki posedujejo specifično znanje in ga ponujajo na mednarodnem trgu, kjer lahko vplivajo na razvoj regionalne in globalne varnostne situacije (Schreier in Caparini 2005: 65). Številni kritiki trdijo, da je v zakonu določen prevelik obseg nadzora storitev in subjektov, zato je nepraktičen za uporabo, poleg tega pa predstavlja tudi arbitrarno orodje izvršne veje oblasti, saj lahko NCACC odobri ali zavrne licenco brez posvetovanja z zakonodajno vejo (Singer 2004c; Schreier in Caparini 2005: 102). Zaradi delovanja velikega števila državljanov JAR v Iraku je zasebna vojaška in varnostna industrija začela predstavljati neprijeten dejavnik. V primeru vpletenosti v incidente bi lahko sprožili diskreditacijo države pred mednarodno skupnostjo, čeprav se je država pred tem formalno distancirala od koalicijskega vojaškega posega. JAR je tako nadaljevala proces uravnavanja na tem področju (Avant 2005: 260; Fallah 2006: 600; Perrin 2006: 620). Leta 2005 je bil v državnem zboru JAR vložen *Zakon o prepovedi najemniške dejavnosti ter prepovedi in uravnavanju določenih aktivnosti na območjih oboroženih spopadov*, ki je predvidel dodatno poostren nadzor nad vsakršno dejavnostjo državljanov in pravnih subjektov JAR na območjih v tujini, kjer potekajo oboroženi spopadi (RSA 2005; Holmqvist 2005: 52; Cottier 2006: 657–658). Na predlog so se tokrat odzvali številni kritiki, tako iz mednarodne zasebne vojaške in varnostne industrije, kakor tudi nekateri predstavniki nevladnih organizacij, saj bi imel ta zakon obsežen vpliv na vse akterje, ki delujejo na svetovnih konfliktnih območjih in imajo sedež v JAR, vključno s humanitarnimi organizacijami (Brooks 2005; Schreier in Caparini 2005: 107; Leon in Williams 2006a: 15; Leon in Williams 2006b: 17–18). Ravno v Iraku se je pokazalo, kako težavno je uveljavljanje tovrstne nacionalne zakonodaje. Podjetji *Meteoric Tactical Solution* in *Erinys* sta v Iraku izvajali obsežne dejavnosti kljub temu, da nobeno od njiju ni pridobilo potrebnega dovoljenja NCACC (Schreier in Caparini 2005: 107, 108).

5.3 Velika Britanija

Velika Britanija je poleg ZDA vodilna država na področju zunanjega oddajanja v obrambnem področju, vendar se je pri tem v veliki meri omejila izključno na logistično in ostale podporne veje oboroženih sil, pri oddajanju osrednjih vojaških funkcij pa je ostala precej bolj zadržana kot ZDA in njihove oborožene sile (Stone 2008: 23). Tudi Velika Britanija se je tako kot JAR v devetdesetih letih soočila z nekaterimi spornimi podvigi svojih zasebnih vojaških podjetij v tujini, na primer škandalom, v katerega se je leta 1997 zapletlo zasebno podjetje *Sandline International* (Wulf 2005: 178). Poseben odbor britanskega parlamenta je izvedel preiskavo ter predlagal pripravo analize o možnostih za nadzor nad delovanjem britanske zasebne vojaške in

varnostne industrije v tujini (Schreier in Caparini 2005: 113; Holmqvist 2005: 54). Leta 2001 je bila tako objavljena Zelena študija Pisarne za zunanje zadeve in britansko skupnost narodov (FCO *Green Paper*), vendar je pri tem tudi ostalo (Avant 2005: 168, 175). Vlada je namreč ugotovila, da je britanska zasebna vojaška in varnostna industrija pomemben člen nacionalnega gospodarstva ter da bi imela striktna regulacija tega področja lahko nepredvidene posledice. Poleg nekaj manjših sprememb Zakona o zasebnem varovanju iz leta 2001 je trenutno v Veliki Britaniji v veljavi le še zelo zastarel zakon, ki prepoveduje nabor britanskih državljanov za tuje vojaške organizacije (*Foreign Enlistment Act, 1870*)(Beyani in Damian 2001: 9). Velika Britanija ima tudi lastno nacionalno zbornico zasebnih vojaških in varnostnih podjetij (BAPSC), ki podpira predvsem samouravnavanje industrije in zastopa njene interese v političnih in mednarodnih krogih.

5.4 Iraška regulativa na področju zasebne vojaške in varnostne industrije

Posebno pozornost z vidika pravnega stanja in delovanja zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku od konca konvencionalne faze spopadov pa do danes zahteva sklop pravnih aktov Začasne koalicijske oblasti (CPA), ki so z nekaterimi dopolnili v veljavi še danes (Peter 2007: 7). Omeniti velja, da ima kurdistanska avtonomna regija v Iraku lasten sklop pravilnikov, ki urejajo delovanje zasebne vojaške in varnostne industrije na njenem ozemlju (KRGMOI 2005; Cottier 2006: 648), našo glavno pozornost pa zasluži regulativa, ki velja na večini iraškega ozemlja.

5.4.1 Imuniteta prvič

Javno obvestilo o statusu koalicije, tujih delegacij in pogodbenega osebja (z dne 26. junija 2003, v veljavi do 27. junija 2004) je prvi javni dokument, ki formalno določa status civilnega osebja na območju Iraka. Izdal ga je guverner *L. Paul Bremer III.* kot predstojnik Začasne koalicijske oblasti. Celoten dokument obsega eno stran. Pri tem je v 2. odstavku navedeno:

»V soglasju z mednarodnim pravom so Začasna koalicijska oblast, koalicijske sile ter vojaško in civilno osebje, ki jih spremlja, izvzete iz pristojnosti lokalnega prava ali pravne pristojnosti lokalnih sodišč. V povezavi s kriminalnimi, civilnimi, upravnimi in ostalimi pravnimi procesi ostajajo v izključni pristojnosti držav, ki jih prispevajo h Koaliciji.« V 3. odstavku je prav tako navedeno, da »Delegacije tujih odposlancev in njihovo osebje uživajo imuniteto pred iraškimi pravnimi postopki, pri čemer ostajajo pod pristojnostjo Začasne koalicijske oblasti.«

V 4. odstavku pa je navedeno, da ta imuniteta ne preprečuje možnosti pravnih postopkov proti posameznikom, ki zagrešijo kazniva dejanja, temveč zgolj zagotavlja, da bodo tovrstni postopki potekali v skladu s pravnim redom držav, ki jih prispevajo h Koaliciji. »Poleg tega bo imuniteta veljala le za čas, dokler izvaja oblast v Iraku Začasna koalicijska oblast.« (CPA 2003a) Kot vidimo, je osrednja okupacijska institucija s tem zagotovila, da civilno osebje koalicijskih držav v Iraku ni bilo podvrženo iraškemu pravnemu sistemu. Slednji namreč *de facto* ni obstajal oziroma deloval (to je bil tudi argument ameriškega Zunanjega ministrstva). Takšno stanje je veljalo vse do predaje oblasti naslednje leto.

5.4.2 Nadzor nad oborožitvijo

Poleg omenjenega je koalicijska oblast izdala še nekaj upravnih predpisov, ki prav tako zadevajo delovanje zasebnih vojaških in varnostnih izvajalcev. Prvo vprašanje, ki se poznavalcem pojavi ob polemikah v zvezi z zasebno vojaško in varnostno industrijo v Iraku, je vprašanje glede uporabe orožja (Peter 2007: 7). Bearpark tako navaja, da zasebna varnostna podjetja v Iraku uporabljajo tudi orožje kalibra 0.50 oziroma 12,7 mm (Bearpark v Pfanner 2006b: 455). Fainaru pa poleg tega kalibra omenja še fragmentacijske granate in protitankovske rakete LAW, ki jih je pogodbenim izvajalcem zasegla vojaška policija koalicijskih sil (Fainaru 2007a). Na tem področju je trenutno veljaven **Revidiran ukaz št. 3 (Nadzor nad oborožitvijo)** z dne 31. decembra 2003, ki je dopolnil iraški Zakon o oborožitvi iz leta 1992 (CPA 2003b). Ta predpis določa posamezne kategorije orožja, ki jih lahko v Iraku uporabljajo civilisti, ter sistem orožnih dovoljenj, ki so za to potrebna. Med drugim tako določa, da so za uporabo orožja v Iraku pooblaščen koalicijske sile, iraške varnostne sile ter (alineja c) pod 1. točko 3. odstavka): »Skupine in posamezniki, ki so pooblaščen za nošenje orožja med opravljanjem svojih nalog s strani Začasne koalicijske oblasti ali poveljnika (mednarodnih sil), koalicijskih sil ali njihovih pooblaščenih odposlancev.« Pod 2. točko istega odstavka je navedeno, da iraško Notranje ministrstvo lahko zasebnim varnostnim podjetjem izda licence za posedovanje in uporabo *strelnega orožja* (avtomatsko orožje kalibrov 7,62 mm, .308 ali manjših, polavtomatske in enostrelne puške, šibrovke in pištole za osebno uporabo, ter pripadajoče strelivo – 3. točka 1. odstavka), *prepovedana* pa je uporaba *specialnih kategorij orožja* (eksplozivna sredstva, improvizirane eksplozivne polnitve in prožilne naprave, ročne bombe, rakete, topovske granate ali mine ter vsa sredstva za uporabo teh artiklov, kakršnokoli orožje višjega ranga ter vse vrste prenosnih sistemov zračne obrambe – 9. točka 1. odstavka). Povzamemo lahko, da so kategorije orožja, ki jih lahko pri svojem delu uporabljajo zasebni pogodbeni izvajalci razmeroma omejene, kar je pomembno pri izboru, uvozu in nabavah orožja na iraškem trgu.

5.4.3 Registracija

Memorandum št. 17 Začasne koalicijske oblasti o zahtevah za registracijo zasebnih varnostnih podjetij (z dne 26. junija 2004, v veljavi do danes) je koalicijski guverner izdal dva dni pred predajo oblasti Začasni iraški vladi. Ta dokument določa, da morajo vsa podjetja, ki želijo v Iraku opravljati dejavnost zasebnega oboroženega varovanja, za to pridobiti licenco ter delovno dovoljenje (CPA 2004a). Definicija zasebnega varnostnega podjetja je podana v točki a) 1. poglavja memoranduma: »Zasebno varnostno podjetje je zasebno podjetje, ki je ustrezno registrirano pri iraškem Notranjem ministrstvu in Ministrstvu za trgovino in si prizadeva za pridobitev komercialnih koristi in finančnega dobička na podlagi zagotavljanja varnostnih storitev za posameznike, podjetja in organizacije, vladne ali druge.« Podjetje, ki želi pridobiti delovno dovoljenje za izvajanje oboroženega varovanja v Iraku mora v skladu s 4. točko 2. odstavka podati: a) Licenco za poslovanje (izda ga iraško Ministrstvo za trgovino); b) popoln seznam imen vseh zaposlenih, inštruktorjev in vodstva podjetja, ter potrdilo o registraciji v matični državi; c) podroben opis dejavnosti, ki jih bo podjetje izvajalo v Iraku, seznam pogodb ali izjav o najemu, vključno s seznamom vseh strank; ter d) seznam modelov in serijskih številok vsega orožja, ki ga bo podjetje pri tem uporabljalo. 5. in 6. točka istega odstavka določata potrebne kriterije preverjanja zaposlenih v zasebnih podjetjih, ki morajo: a) Biti starejši od 20. let; b) biti psihično in fizično sposobni za izvajanje nalog; c) spoštovati veljavno pravo in človekove pravice ter svoboščine vseh državljanov Iraka; ter d) opraviti zahtevana varnostna preverjanja. Varnostno preverjanje je namenjeno predvsem zagotavljanju, da zaposleni niso bili člani razpuščene stranke Ba'ath ali vpleteni v teroristične aktivnosti. Vsi zaposleni morajo prav tako opraviti urjenje najmanj po standardu za statično varovanje objektov. Ta dokument določa, da morajo vsa podjetja pri iraškem Ministrstvu za delo oddati polog najmanj v višini 25.000 USD (višina pologa se veča glede na število zaposlenih). Slednje je upravičeno do zasega tega pologa ter odvzema licence, če podjetja ali njihovi zaposleni pri svojem delovanju v Iraku kršijo upravna določila (CPA 2004a: 3, 4). Podjetja morajo prav tako predložiti dokaze, da so zavarovana proti morebitnim odškodninskim tožbam. V 5. poglavju dokumenta je navedeno, da lahko iraško Ministrstvo za trgovino in Notranje ministrstvo opravljata napovedane in nenapovedane preglede delovanja in poslovanja zasebnih varnostnih podjetij v Iraku. Ta določila so sicer zanimiva, vendar lahko glede na nezaupanje, ki ga do iraških institucij gojijo zahodna varnostna podjetja in njihovi zaposleni, ter nekatere govorice o globoki infiltraciji iraških uporniških elementov v nove državne institucije odkrito podvomimo v to, ali se uveljavljajo v zadostni meri. Če bi bilo namreč tako, bi morala zasebna podjetja iraškim institucijam posredovati izredno občutljive podatke o svojih zaposlenih, stanju oborožitve, svojih strankah,

poslovanju in operativnih dejavnostih, kar je sporno z vidika izsiljevanja, varstva osebnih podatkov, poslovne diskretnosti in razkrivanja taktično relevantnih podatkov. Jones navaja, da je iraško Notranje ministrstvo kmalu po začetku veljavnosti teh določil uvedlo striktno omejitve izdajanja novih licenc za zasebna varnostna podjetja. Od julija 2005 do decembra 2006 jih je tako izdalo zgolj 5 za 150 podjetij, ki so v tem obdobju delovala v Iraku (Jones 2006: 4, 18). V 6. poglavju dokumenta so zapisani pogoji za izdajanje orožnih dovoljenj zasebnim varnostnim podjetjem in njihovim zaposlenim. Zaposleni morajo imeti dovoljenja ob sebi vedno, kadar nosijo orožje, to pa lahko nosijo le, kadar so na uradni dolžnosti. Zaposleni v zasebnih varnostnih podjetjih med izvajanjem svojih uradnih dolžnosti pod nobenim pogojem ne smejo uporabljati orožja, ki je v njihovi zasebni lasti. Za vsakršen uvoz orožja morajo zasebna varnostna podjetja pridobiti ustrezno dovoljenje in uvozno licenco iraškega Notranjega ministrstva, ki zahteva tudi spiske modelov in serijskih številk vsega uvoženega orožja (CPA 2004a: 5, 6). Za nadzor nad izvajanjem tega memoranduma je odgovoren neodvisen nadzorni odbor Notranjega ministrstva. V 9. poglavju je navedeno, da: »...je registrirano podjetje odgovorno za dejanja svojih zaposlenih«. Pod 2. točko 10. poglavja pa je ponovno navedeno, da: »Nobeno določilo tega memoranduma ne omejuje ali odpravlja veljavnih privilegijev in imunitete, kot jih postavljajo iraško pravo in veljavni mednarodni sporazumi.« To je svojevrsten paradoks, saj so v memorandumu zagotovljena obsežna pooblastila iraškega Notranjega ministrstva in Ministrstva za trgovino in njenih institucij, hkrati pa je potrjena veljavnost imunitete tujih civilistov pred preganjanjem s strani iraškega pravnega sistema. Zlasti moramo pri tem posvetiti pozornost določilu pod 2. točko 10. poglavja v povezavi z določili o imuniteti tujih pogodbenih izvajalcev (sprva uvedeno v Javnem obvestilu z dne 26. junija 2003), ki ga je guverner potrdil in podaljšal že naslednji dan po podpisu tega memoranduma (glej dokument spodaj, ki trenutno predstavlja veljavno »iraško pravo«) in en dan pred predajo oblasti Začasni iraški vladi. Sekvenca objavljanja, vsebina in razmerja med temi zakoni nam dajejo slutiti, da je bilo obstoječe pravno stanje glede odgovornosti tujih civilistov pravzaprav načrtno vzpostavljeno, kar je vsekakor smotrno z vidika tujih diplomatov in delegacij, sporno pa z vidika oboroženih posameznikov na iraških ulicah, ki niso podvrženi iraškemu pravnemu sistemu. Naši pozornosti ne smeta uiti tudi oba aneksa k omenjenemu memorandumu. Na začetku **Aneksa A (Pravila o uporabi sile s strani zasebnih pogodbenih izvajalcev v Iraku)** je s poudarjenimi črkami napisano opozorilo: »Nobeno določilo teh pravil vas ne omejuje pri zagotavljanju vaše osnovne pravice do samoobrambe.« 1. točka od zasebnih pogodbenih izvajalcev zahteva, da sodelujejo s koalicijskimi, večnacionalnimi in iraškimi varnostnimi silami ter da delujejo v skladu s koalicijsko doktrino varovanja oboroženih sil. To pomeni, da se ne smejo izogibati ali izzivati njihovih kontrolnih točk, v primeru, da so pooblaščen za nošenje orožja, pa le to ne sme

biti obrnjeno v smeri pripadnikov, objektov in zmogljivosti teh sil. 2. točka dovoljuje *uporabo smrtonosne sile* v primeru: 1.) Samoobrambe; 2.) obrambe oseb, kot to določa njihova pogodba; ter 3.) za preprečitev kaznivih dejanj proti civilistom, kadar so ogrožena njihova življenja (opomba – slednje določilo je sicer nedvomno legitimno, a hkrati arbitrarno in v nasprotju s 1. točko 9. poglavja glavnega besedila memoranduma, ki določa, da: »...je primarna vloga zasebnih varnostnih podjetij odvracanje ter da njihovi zaposleni v nobenem primeru ne smejo prevzeti vloge represivnih javnih organov.«)(Holmqvist 2005: 25–26). Pod 3. točko je opisan postopek stopnjevanja uporabe sile, kadar je to potrebno. Prvo stopnjo tako predstavlja verbalni poziv k mirovanju, drugo stopnjo predstavlja fizično odvracanje, onemogočanje dostopa ter pridržanje (glej opombo zgoraj). Tretjo stopnjo predstavlja grožnja, četrto stopnjo pa dejanska uporaba orožja. Pod 4. točko aneksa so podane omejitve uporabe orožja. Zasebni pogodbeni izvajalci naj bi tako *streljali le z namerjenimi strelji*, pri tem *upoštevali varnost nedolžnih prič* v bližini ter *takoj poročali o incidentu in zahtevali pomoč*. Glede civilistov si morajo zasebni pogodbeni izvajalci v skladu s tem aneksom prizadevati za izogibanje nepotrebnim žrtvam, dovoljeno je zaustavljanje, pridržanje, osebni pregled, razorožitev civilnih oseb, če je to potrebno za zagotavljanje lastne varnosti, oziroma če tako določa njihova pogodba (glej opombo zgoraj). S civilisti so dolžni ravnati humano, vse zajete civiliste pa so dolžni predati iraški policiji, koalicijskim ali večnacionalnim silam kakor hitro je to mogoče (Thürer in MacLaren 2005: 11; Gillard 2006: 541). Posebno pozornost zasluži še 6. točka, ki določa uporabo orožja. Poleg določila o obveznem nošenju orožnega dovoljenja ter upoštevanju navodil koalicijskih sil je pod alinejo c) namreč navedeno, da zasebnim pogodbenim izvajalcem: »Ni dovoljeno, da se pridružijo koalicijskim ali večnacionalnim silam v oboroženem boju ali njihovih operacijah, razen v primeru samoobrambe oziroma za zaščito oseb, kot to določa njihova pogodba.« Slednje določilo dejansko predstavlja formalno podlago za kršenje mednarodnega humanitarnega prava, saj civilisti, ki niso vključeni v strukturo oboroženih sil, *ne smejo* sodelovati v oboroženih spopadih, pri čemer je z vidika humanitarnega prava irelevantno, ali to počnejo v ofenzivnem ali defenzivnem modusu, saj razlika med slednjima ni nikjer kodificirana. **Aneks B (Pravila obnašanja zasebnih pogodbenih izvajalcev, ki delujejo v Iraku)** določa pravila obnašanja za zasebna varnostna podjetja v operacijah v Iraku. Vsako podjetje se pred začetkom delovanja tako obveže, da bo svoje dejavnosti opravljalo profesionalno, iskreno, celovito, zvesto, moralno in po svoji najboljši vesti v odnosu do svojih strank; da bo ohranilo zaupanje stranke in izvajalo svoje storitve nepristransko, da bo vse dejavnosti izvajalo v okviru zakonskih, moralnih in profesionalnih etičnih omejitev; da bo svojim strankam svetovalo v primeru nezakonitega ali neetičnega ravnanja; da bo svojo stranko redno obveščalo o obsegu dejavnosti in finančnih

obveznostih; da bo spodbujalo profesionalni ugled zasebnih varnostnih podjetij v Iraku, ter da bo zagotovilo ravnanje vseh zaposlenih po teh določilih.

5.4.4 Imuniteta drugič

En dan, preden je Začasna koalicijska oblast predala svoje funkcije novi Začasni iraški vladi (predvideno za 30. maj 2004, zaradi varnostne situacije izvedeno 2. dni pred rokom), je guverner podpisal **Dopolnjen ukaz št. 17 o statusu Začasne koalicijske oblasti, večnacionalnih sil v Iraku, posebnih delegacij in osebja v Iraku** (z dne 27. junija 2004, v veljavi do danes). Ta dokument je potrdil in podaljšal obstoječo imuniteto tujih civilistov do nadaljnjega (CPA 2004b). Pod 1. točko 2. poglavja tako navaja: »Razen v primeru, kot ga določa ta dokument, so večnacionalne sile, Začasna koalicijska oblast, tuje delegacije, njihovo osebje, lastnina, finančna in materialna sredstva, ter vsi mednarodni svetovalci imuni na iraški pravni proces.« Pod 2. točko sicer določa, da morajo spoštovati iraško pravo, vendar so vse našteje kategorije oseb izključno v pristojnosti držav, ki jih pošiljajo. Pod isto točko je navedeno, da so te osebe: »...imune na kakršnokoli obliko aretacije ali prijetja, razen s strani oseb, ki ravnajo po pooblastilu njihovih matičnih držav.« Ista točka navaja, da lahko pripadniki večnacionalnih sil preprečijo neprimerno ravnanje omenjenih oseb, jih začasno pridržijo, če predstavljajo nevarnost zase ali za druge, ter jih nemudoma predajo institucijam njihovih matičnih držav. V vsakem primeru mora biti o tem takoj obveščen najvišji predstavnik omenjene države v Iraku. Pod 3. točko 4. poglavja ukaz navaja, da so zasebni pogodbeni izvajalci imuni na iraški pravni proces za vsa dejanja, ki jih storijo med izvajanjem pogodbe ali podpogodbe na katerikoli ravni. Za njih veljajo pravna določila njihovih matičnih držav. Definicija zasebnega varnostnega podjetja je v tem dokumentu nekoliko spremenjena. 14. točka 1. poglavja tako določa:

»Zasebna varnostna podjetja so ne-iraški pravni subjekti in posamezniki, ki nimajo stalnega bivališča v Iraku, vključno z njihovimi ne-iraškimi zaposlenimi in podpogodbenimi izvajalci brez stalnega bivališča v Iraku, ki zagotavljajo varnostne storitve za delegacije tujih odposlancev in njihovo osebje, diplomatske in konzularne delegacije in njihovo osebje, večnacionalne sile in njihovo osebje, mednarodne svetovalce, ter druge pogodbene izvajalce.«

Poleg tega vsebuje ta ukaz še številna zanimiva določila o komunikacijah, vozilih in transportu, izvoznih davkih in carini ter podobnem. Pod 2. točko 10. poglavja je na primer navedeno, da so pogodbeni izvajalci izvzeti iz iraškega sistema davka na dohodek, davka na korporativni dobiček ter dajatev za socialno varnost. Pod 13. točko 13. poglavja je navedeno, da mora biti omogočen hiter vstop in izstop iz države za vse našteje kategorije posameznikov, ki so poleg tega izvzeti iz vseh omejitev glede potnih listov in viz. Pod 4. točko je navedeno, da jim je

potrebno »v času krize« omogočiti vrnitev v matično državo. 14. poglavje navaja, da zasebna varnostna podjetja lahko uporabljajo orožje v skladu z določili svojih pogodb. V 18. poglavju je navedeno, da je za vse zahteve v povezavi s tujimi civilisti odgovorna njihova izvorna država. V 20. poglavju je navedeno, da: »...ukaz ostaja v veljavi vse do odhoda zadnje enote večnacionalnih sil iz Iraka, razen če to določilo spremenijo drugi veljavni zakonski akti.«

V skladu z ugotovitvami o predstavljenih dokumentih lahko povzamemo, da so (okupacijski) zakonski akti, ki jih je izdala Začasna koalicijska oblast v obdobju svojega delovanja v Iraku in ki zadevajo obstoj in delovanje zasebnih varnostnih (in vojaških) podjetij na ozemlju Iraka sicer celostno opredelili to področje, da so s tem bila postavljena pravila za delovanje zasebne vojaške in varnostne industrije, da pa so že v samih določenih teh predpisov zajeti določeni členi in izjeme, ki dajejo zaposlenim zasebnih varnostnih (in vojaških) podjetij (dejansko tujim oboroženim civilistom v suvereni državi) določene privilegije in jih izvzemajo iz pristojnosti iraških oblasti, poleg tega pa predstavljajo nekateri členi tudi sporno formalno podlago za kršenje določil mednarodnega prava.

6. Projekt obnove Iraka

Eno izmed konceptualno najbolj zanimivih področij delovanja zasebne industrije v Iraku je pogodbeni ureditev obnove in s tem povezanih dejavnosti. Po okupaciji Iraka so glavni naročniki obnovitvenih projektov v Iraku predstavljali Pisarna za obnovo in humanitarno pomoč (ORHA) ter njena naslednica, Začasna koalicijska oblast; Zunanje ministrstvo ZDA preko Agencije ZDA za mednarodni razvoj (USAID); ter Obrambno ministrstvo ZDA preko inženirskega korpusa kopenske vojske. Suverene iraške institucije so se temu priključile šele naknadno. Sredstva za obnovo pod okupacijo so koalicijske sile in administrativna oblast črpale iz Razvojnega sklada za Irak, ki ga je z Resolucijo VS 1483 vzpostavil OZN, ta sredstva pa so izvirala pretežno iz večletnega programa mednarodnih sankcij na izvoz iraške nafte (t.i. program *Nafta za hrano*) ter iz zaseženih iraških rezerv in naložb, ki so bile razpršene v tujini (Peterson 2004). Omenjene institucije, ki so predstavljale koalicijsko administracijo v Iraku, so za obnovo oblikovale celostne sklope projektov ter jih oddale v izvajanje civilnemu gospodarskemu sektorju. Ponudniki, ki so se lahko prijavi na razpise oziroma so bili neposredno izbrani, so izhajali večinoma iz držav, ki so sodelovale v t.i. koaliciji. Omenjene korporacije so sklenile velike krovne pogodbe, vredne od nekaj sto milijonov pa tudi do več milijard USD. Posamezne sklope teh storitev pa so nato razdelile podizvajalcem, ki so projekte ponovno razdelili. Nastal je obsežen sistem podizvajalskih pogodb, ki je močno otežil pregled in nadzor nad učinkovitostjo in stroški, k temu pa je še dodatno pripomogla poslabšana varnostna situacija in visoki izdatki za

zagotavljanje varnosti. Preživetje civilistov v območju oboroženega konflikta je drago. Goetz tako za Irak navaja podatek o povprečno 1,8 gverilskih napadih na dan (Goetz in Neumann 2007: 40), Elsea in Serafino pa navajata, da je bilo v letu 2005 napadenih 5,5%, v letu 2007 pa 14,7% vseh registriranih konvojev (Elsea in Serafino 2007: 5). Singer navaja, da je bilo v Uradu koalicijskih sil za nadzor nad izvajanje ogromnega sklopa pogodb v skupni vrednosti 18 mrd USD sprva zaposlenih 5 ljudi, po številnih odkritih primerih finančnih goljufij pa so število zaposlenih povečali na 14 (Singer 2004b). Tako ni čudno, da številni avtorji navajajo nepravilnosti, do katerih naj bi prišlo med izvajanjem projektov v Iraku.

6.1 Pogodbena razmerja na obrambnem področju in vojaška logistika

Poleg navedenih civilnih projektov v Iraku poteka tudi dopolnilni civilni sistem podpore in oskrbe koalicijskih sil ter administrativne strukture. Največji tovrstni sklop podpore predstavlja program civilne dopolnitve logističnih zmogljivosti (LOGCAP), za katerega je odgovoren inženirski korpus kopenske vojske ZDA in zagotavlja podporo vsem ameriškim oboroženim silam med operacijami kjerkoli v tujini. Program izhaja iz obdobja po vietnamski vojni, njegove prednosti pa so v polni meri postale očitne v operaciji Puščavski vihar leta 1991 (Campbell 2000; Wulf 2005: 39). LOGCAP predvideva vzdrževanje mreže povezav z regionalnimi ponudniki v območjih delovanja posameznih poveljstev ameriških oboroženih sil po svetu, ki slednjim omogoča, da zagotovijo začetek vzpostavljanja logističnih zmogljivosti za oborožene sile v roku 72 ur po začetku operacije (Trautner 2004: 8, 9). To pomeni, da za prvimi enotami oboroženih sil ZDA na območje delovanja že prispejo pogodbeni izvajalci, ki začnejo vzpostavljati zmogljivosti za nadaljnje sile. Pri tem gre za vse od vzpostavljanja in obnove letalskih baz, helikopterskih stez, pristanišč in ostalih vstopnih točk, postavitve celotnih vojaških oporišč »na ključ« ter njihovega vzdrževanja, nastanitvenih zmogljivosti in infrastrukture, pa vse do zagotavljanja hrane, pitne vode, komunikacij, ter ostalih zmogljivosti za oskrbo in vzdrževanje enot. Ključne prednosti tovrstnega dopolnilnega sistema vojaške logistike so predvsem, da oboroženim silam za to ni potrebno oddeliti lastnih logističnih in kadrovskih zmogljivosti, da pogodbeni izvajalci ne obremenjujejo strateških transportnih zmogljivosti, ter predpostavka o ekonomski učinkovitosti. Značilnosti pogodbe LOGCAP so, da je za celotno izvedbo programa odgovorno eno samo podjetje, kar poenostavi koordinacijo med oboroženimi silami in sistemom civilnih izvajalcev. Naslednja značilnost tega programa je, da zaradi občutljivosti storitve ni predvidena možnost enostranske prekinitve pogodbe (Trautner 2004: 9). To zahteva ustrezno izbiro izvajalca na korporativni ravni, ki ima že zagotovljene zadovoljive zmogljivosti, da lahko v kratkem času na globalnem nivoju v zahtevnem varnostnem okolju zagotovi obsežne storitve,

kot to zahtevajo oborožene sile. Kratko zgodovino programa LOGCAP zanimivo predstavi Trautner, za tematiko te diplomske naloge pa je zanimivo predvsem, da je program, ki trenutno poteka v Iraku, del tretje velike pogodbe, LOGCAP III., ki je bila sklenjena decembra 2001, krovni izvajalec pogodbe pa je KBR, hčerinsko podjetje naftne korporacije *Halliburton*. Predvideno trajanje te pogodbe je bilo podaljšano na 10 let z možnostjo dodatnega podaljšanja. Zanimivo je, da je inženirski korpus kopenske vojske ZDA že leta 2001 zahteval od potencialnih izvajalcev, naj pripravijo načrt za gašenje in popravilo poškodovanih naftnih vrtin v Iraku. Novembra 2001 so sprejeli načrt podjetja KBR, vendar je ostal tajen. Program je v tem obdobju prišel do polnega izraza v Afganistanu, kjer je civilni sektor med drugim poskrbel za postavitve vojaškega oporišča v Kandaharju in letalske baze v Bagramu, ter nato v Iraku. 24. marca 2003 (štiri dni po začetku invazije) je kopenska vojska ZDA izdala uradno obvestilo, da je bilo v okviru pogodbe LOGCAP podjetju KBR za storitve v Iraku izdanih 5 naročil v skupni vrednosti 7 mrd USD. Eno izmed teh naročil se je nanašalo na »nabavo, uvoz in dostavo goriv« v Irak. Izkazalo se je, da je bila dejanska pogodba podpisana že dva tedna pred tem (približno deset dni pred invazijo), in sicer brez konkurenčnega razpisa ali obvestila ameriškemu kongresu. Ameriška kopenska vojska je to uradno opravičila z dejstvom, da je bil izbran ponudnik, s katerim so že bili v pogodbenem razmerju in je imel ustrezne zmogljivosti že na razpolago v potrebnem roku, tajnost priprav na vojaško operacijo pa ni omogočala, da bi objavili razpis (Peterson 2004). Pogodba o dobavi goriv v Iraku je zaobšla tudi Pentagonov lastni center za energetska podpora (DESC), ki je imel veliko izkušenj z dostavo goriva za oborožene sile ZDA po vsem svetu. Obrambno ministrstvo ZDA je v prvih fazah okupacije tako kmalu plačevalo 2,64 USD za galono goriva, uvoženega iz Kuvajta, oziroma dvakrat več, kot bi nabava in distribucija goriva stala po izračunih DESC (Schreier in Caparini 2005: 53; Wulf 2005: 187). KBR je v Iraku skrbel tudi za projekt obnove iraške naftne infrastrukture (RIO), gradnjo, obnovo in vzdrževanje vojaških oporišč, logistični transport za potrebe oboroženih sil, pa vse do zagotavljanja pitne vode ter kantinsko oskrbo, sistem poštnih pošiljk za oborožene sile in podobne storitve. Na podjetje KBR je še v letu 2006 odpadlo 5,26% vseh zunanje oddanih storitev ameriškega Obrambnega ministrstva in je edino podjetje, ki je preseglo mejo 5% (Becker et al. 2007: 3, 14; Chao et al. 2006: 19). Glede storitev za ameriške oborožene sile v Iraku je bilo podjetje KBR obtoženo prekomernega zaračunavanja stroškov, oskrbe vojaških oporišč z nezadostno prečiščeno rizično vodo iz odprtih virov, neracionalnih nabav, zagotavljanja nepotrebnih storitev in transportnih zmogljivosti, ki so nato nerabljeni počivala na parkiriščih, ter zaračunavanje navideznih storitev in delovnih ur fiktivnih zaposlenih (Wulf 2005: 190). Poleg prekomernega zaračunavanja goriv se omenja še kantinska oskrba, kjer je pripadnikom oboroženih sil na voljo skoraj pregrešno število raznovrstnih menijev, ter navajanje stroškov za več sto tisoč obrokov, za

katera podjetje nato ne more predložiti dokazov, da so jih res postregli. Ko je Pentagon posredoval in izločil KBR kot posrednika ter začel poslovati neposredno z lokalnim podizvajalcem, podjetjem *Kamimi* iz Kuvajta, se je cena enega vojaškega obroka spustila s 5 na 3 USD. Obrambno ministrstvo je nato izpodbijalo za približno 1,8 mrd USD stroškov, za katere izvajalec ni mogel predložiti ustrezne dokumentacije (Caparini in Kartas 2006). Da bi razumeli, od kod izhajajo tovrstne anomalije pri zagotavljanju podpore in oskrbe oboroženih sil na bojevališču, moramo poznati poslovno ozadje celotnega dogovora. Program LOGCAP sloni na pogodbi odprtega tipa (IDIQ), v kateri ni določen niti končni obseg storitve, niti zaključni časovni roki, ki bi omejili izvajanje storitev (Schreier in Caparini 2005: 99; Wulf 2005: 198). Pogodba določa le časovne roke dospelja ter zahtevan obseg zmogljivosti v smislu števila vzporednih podpornih operacij. Za posamezne projekte v sklopu programa pa oborožene sile izdajo t.i. nalog za izvedbo, ki določi podrobnosti posameznega sklopa storitev (Peterson 2004). Po pogodbi LOGCAP je določeno, da stranka (oborožene sile ZDA) izvajalcu storitve krije vse stroške, ki pri tem nastanejo, k čemur se doda marža podjetja v obliki deleža skupnih stroškov. Po pogodbi LOGCAP znaša ta marža za KBR od 1 do 2% skupnih stroškov, kot nagrada za kvalitetno izvajanje storitev pa se lahko ta marža zviša tudi na 5 do 8% (Wulf 2005: 171, 188). Podjetja, ki delujejo v bolj donosnih nišah industrije (npr. zasebno oboroženo varovanje) lahko dosegajo tudi višje marže. Podjetje *DynCorp*, ki pokriva celoten spekter zasebnih vojaških storitev, je leta 2006 doseglo maržo 7,6% na 1,95 mrd USD dohodkov, s čimer je kar potrojilo vrednost poslovanja iz leta 2001 (Wulf 2005: 193). Konkurenčna korporacija *L3 Communications* (med drugim tudi lastnica podjetja *Titan*, ki oboroženim silam v Iraku zagotavlja prevajalce), je v istem letu dosegla najvišjo maržo, in sicer 8,9% na 3,8 mrd USD dohodkov. Še leta 2001 to podjetje sploh ni sodelovalo v segmentu zasebne vojaške in varnostne industrije (Becker et al. 2007: 4). Ena izmed slabih strani tovrstnega poslovnega odnosa je, da izvajalec ni motiviran za optimizacijo stroškov, saj vsak dodaten izdatek pomeni relativno povečanje njegovega dobička (Schreier in Caparini 2005: 52; Wulf 2005: 189; Wallwork 2005: 32). Zaradi tega se pojavi tudi težnja po napihovanju stroškov in zaračunavanju navideznih storitev. V nasprotju s takšnimi anomalijami v sferi zasebnega gospodarstva se pojavijo težave, kadar se v tovrstne manipulacije zaplete korporacija, ki opravlja storitve v nacionalnem interesu in je edini krovni ponudnik teh storitev na srednji rok, kar pomeni da so v dani operaciji oborožene sile kritično odvisne od njenih zmogljivosti in plačujejo zanje iz javnega proračuna. To namreč pomeni, da država plačuje za storitev, ki jo je pred tem razmeroma zadovoljivo opravljal vojaška organizacija in je bila nato oddana v zunanje izvajanje, storitve pa so zaračunane previsoko in opravljene pomanjkljivo (Becker et al. 2007: 14; Schreier in Caparini 2005: 99). Če k temu prištejemo še nekatere povezave med vrhom takšne korporacije in

političnim vrhom države oziroma krogi, kjer se odloča o izvajanju vojaških operacij, dobi celoten koncept obrisa vojnega dobičkarstva.

6.2 Zanesljivost civilnih storitev v kompleksnem varnostnem okolju

Drugo področje, ki si zasluži pozornost, pa je zanesljivost civilnih podpornih storitev v konfliktni situaciji. Poleg vprašanja o odnosu med civilnimi podjetji in njihovimi zaposlenimi ter vojaško poveljevalno strukturo na bojevališču se nam poraja še vprašanje odgovornosti, kadar civilni pogodbeni izvajalci ne uspejo ali ne želijo izvesti svojih nalog, na katere se oborožene sile zanašajo (Becker et al. 2007: 15). Tovrstni primeri so se očitno pokazali v Iraku v prvem letu okupacije. Poleti 2003, ko je zamujala napotitev dodatnih oboroženih sil ZDA, se je v državi poslabšala varnostna situacija, zaradi česar so se nekateri vozniki transportnih tovornjakov v konvojih začeli obotavljati in upirati nalogam v nevarnih območjih. Ob izbruhih nasilja, aprila 2004, je konvoj transportnih vozil KBR zapeljal v zasedo, pri čemer naj bi ga ameriška vojaška spremljevalna patrulja pustila na cedilu ter se umaknila (Caparini in Kartas 2006: 3). Sledil je upor voznikov, ki so zahtevali izboljšanje varnosti konvojev. Zaradi zavlačevanja ali zavračanja nalog je v tem obdobju skoraj zastala logistika oboroženih sil, njihove izpostavljene enote pa so se soočile s pomanjkanjem osnovne oskrbe. Julija 2004 je v Iraku nato prišlo še do nekaj množičnih ugrabitev voznikov tovornjakov, ki so imele podoben učinek (Schreier in Caparini 2005: 54). Eden takšnih primerov je bil odziv na ugrabitev filipinskega voznika tovornjaka, ki so mu uporniki grozili z obglavljenjem in zahtevali umik filipinskega kontingenta iz države. Filipinske oblasti so ugodile ugrabiteljem in odpoklicale svoje enote iz Iraka (Wallwork 2005: 53). Takšna odločitev je zaradi pomanjkanja podpore med domačo javnostjo sicer že dlje časa visela v zraku, ugrabitev in grožnje pa so predstavljale le ustrezen povod za izvedbo umika. To nazorno kaže, kako lahko ranljivi pogodbeni izvajalci na bojevališču vplivajo na odločitve držav, ki zaradi pomanjkanja podpore domače javnosti le s težavo uresničujejo svoje obljube na mednarodnem področju. Posledice, če civilno pogodbeno osebje zapusti svoja mesta v času napete vojaške situacije, so lahko za poveljnika skrajno neugodne, za njegove enote pa usodne (Wallwork 2005: 58). Vojaški poveljnik se namreč lahko zanese na logistiko oboroženih sil, saj je vsak pripadnik, čeravno voznik tovornega vozila, usposobljen za delovanje v sovražnih razmerah (Wulf 2005: 57). To pa ne drži za civilne izvajalce. Pod grožnjo zajetja s strani uporniškega gibanja, okrutnosti verskih gorečnejšev ter na koncu tudi smrti namreč vsako finančno nadomestilo izgubi svojo vrednost. Ob takšni nevarnosti posameznika z nikakršnim materialnim povračilom ne moremo prisiliti, da se bo izpostavil (Singer 2003: 161–162). Za to so potrebni *drugačni psihološki mehanizmi motiviranja*, na primer takšni, ki delujejo v

oboroženih silah. Ker pa imamo opravka s civilisti, vojaški poveljnik, ki želi zagotoviti oskrbo svojih sil tudi v nevarnih okoliščinah, slednjih ne more prisiliti v izvedbo naloge (Wallwork 2005: 50). Zasebnim pogodbenim izvajalcem lahko spodleti izvajanje njihovih nalog iz različnih razlogov. Ti so lahko posledica sovražnikovih aktivnosti, pomanjkanja motivacije za izvedbo naloge ali pa celo izsiljevanje stranke, kadar je ta kritično odvisna od storitve. Zasebno podjetje se lahko brez oklevanja odloči in prekine izvajanje pogodbe, če ugotovi, da razmerje med finančnimi koristmi in stroški ni več ugodno. Temu lahko sicer sledijo poslovne sankcije, vendar pa civilisti v primeru, da ne izvedejo svoje naloge ali celo *zapustijo bojevališče*, osebno ne odgovarjajo (v nasprotju s pripadniki oboroženih sil, ki se lahko v primeru dezerterstva soočijo z zelo striktnimi sankcijami)(Wulf 2005: 58, 192; Schreier in Caparini 2005: 46, 54; Campbell 2000). Pri tem ne gre toliko za vprašanje, pod kakšnimi pogoji je posamezno podjetje v nevarnih okoliščinah še pripravljeno ogroziti svoje zaposlene in zagotavljati storitve, temveč v kolikšni meri lahko sploh izsili fizično prisotnost svojih zaposlenih na bojevališču (Holmqvist 2005: 28). Tudi podjetje namreč v tem pogledu, razen možnosti odpustitve, nima na voljo nikakršnih mehanizmov za sankcioniranje svojega osebja (Schreier in Caparini 2005: 48). Nekateri avtorji navajajo, da bi v primeru, če bi se invazija na Irak zavlekla in bi bile iraške sile bolj motiviran in obstojen nasprotnik, logistika, ki temelji na pogodbenih izvajalcih, hipotetično pokazala vse svoje slabosti. Tudi podpora, ki je bila uspešno izvedena, je bila daleč od optimalne. Eden najbolj očitnih primerov neprimernosti in nezanesljivosti je bil poskus izvedbe urjenja prve generacije nove iraške vojske. Večina prve generacije vojakov je skupinsko dezertiralo, urjenje z inštruktorji podjetja *Vinnell* pa je bilo izpeljano tako slabo, da so pogodbo prekinili na polovici ter nadaljnje sveže enote poslali na usposabljanje k jordanski vojski (Schreier in Caparini 2005: 44, 85; Holmqvist 2005: 24). Povzamemo lahko, da civilne dopolnilne zmogljivosti pri oskrbi in podpori oboroženih sil predstavljajo ekonomsko upravičen koncept v razmeroma normalnih okoliščinah delovanja. Konflikt v Iraku pa je pokazal, da se civilna podpora v kompleksni varnostni situaciji lahko sooči s številnimi težavami, ki imajo lahko nepredvidene posledice tudi za oborožene sile. Zasebna podjetja in njihovi zaposleni na bojišču predstavljajo ranljivo mesto vojaške organizacije, saj lahko v primeru ogrožanja postanejo nezanesljivi, zaradi česar zahtevajo ustrezno varovanje (Wallwork 2005: 62; Wulf 2005:58; Schreier in Caparini 2005: 45–46, 48). To varovanje mora vojaška organizacija zagotoviti z lastnimi zmogljivostmi in preobremenjenimi enotami. Nasprotnik lahko tako z načrtnimi napadi na civilne zmogljivosti hkrati vpliva na oskrbo vojaške organizacije ter povzroči preusmerjanje zmogljivosti za zaščito teh storitev. Tu vstopi v igro zasebna vojaška in varnostna industrija, ki precej razbremeni oborožene sile. Poleg ostalih storitev iz vojaškega področja namreč ponuja tudi komercialne storitve, ki lahko zadovoljivo odvrnejo grožnje civilistom na območju konflikta.

6.3 Varovanje obnove v Iraku

Holmqvistova navaja, da misijo v Iraku lahko razumemo kot poskus za ponovno vzpostavitev temeljne družbene pogodbe z uporabo pretežno zasebnih sredstev (Holmqvist 2005: 33). Za obnovitvena dela v Iraku v letih 2003 do 2006 je bilo značilno, da so dela potekala v velikem obsegu, da je bilo za projekte namenjenih ogromno sredstev ter da so vse dejavnosti potekale v nestabilnem okolju s stalnim ogrožanjem osebja in opreme. Za prvo fazo obnove lahko štejemo obdobje do junija 2004, ko je koalicijska administracija formalno predala oblast iraški vladi, za drugo fazo pa obdobje do leta 2006, ko je prišlo do konsolidacije obnove, številne velike krovne pogodbe so se iztekle, nove pogodbe pa so bile po obsegu manjše, konkurenčne in razdeljene na več segmentov. Ker je iraško uporniško gibanje zavračalo vojaško zasedbo države in legitimnost oblasti nove, s strani zahoda postavljene administracije ter njenih dejavnosti, so se vse te aktivnosti, ne glede na to, kdo jih je izvajal, štejele za del okupacije, zaradi česar so kmalu postale tarča načrtnih napadov. Uporniškemu gibanju so se kot konstitutivni element pridružili tudi pripadniki maja 2004 razpuščenih iraških oboroženih in varnostnih sil, ki so v upor vnesli vojaško znanje in dobro konspirativno organiziranost, zaradi česar je ta kmalu dobil značaj resnega vojaškega ogrožanja in oviranja obnovitvenih del. Hkrati je zaradi te razpustitve država ostala brez represivnega aparata, ki bi omejeval zlitje uporniškega gibanja s civilnim prebivalstvom. Vstop zahodnih oboroženih sil v muslimansko državo s številnimi svetimi mesti je prav tako sprožil tok prostovoljcev in verskih bojnikov iz sosednjih in drugih muslimanskih držav. Pri slednjih je glavno motivacijo za boj predstavljal predvsem izgon Američanov in drugih tujcev ter vseh njihovih dejavnosti iz Iraka. Razlika med civilnimi in vojaškimi aktivnostmi z njihovega vidika ni bila relevantna. Uporniškemu gibanju pa so se pridružili (oziroma na enak način delovali) tudi elementi, ki so v napadih videli predvsem materialne koristi, od manjših tatvin, ki lahko uspešno onemogočijo celoten projekt, do večjih krajin in zajemanja talcev, za katere so nato zahtevali odkupnino ali zadostitev političnim zahtevam. Koalicijskim silam je že za izvajanje klasičnih vojaških nalog (preganjanje upornikov v ofenzivnih operacijah, čiščenje območij oboroženega upora) kritično primanjkovalo osebja, zato niso imele na voljo zmogljivosti, da bi zaščitile še nekaj tisoč civilnih podjetij ter preko 100.000 njihovih zaposlenih, ki so kmalu delovali po vsej državi. Pravzaprav koalicijske sile niso imele na voljo niti dovolj pripadnikov, da bi popolnoma zaščitile svoje logistične dejavnosti in varovanje svojih konvojev. Po nekaterih navedbah naj bi celo vrhovnega poveljnika ameriških oboroženih sil v Iraku, *Gen. Davida Petraeusa*, nekaj časa varovali pripadniki zasebnega vojaškega podjetja (Ladurner 2007: 23). V takšni varnostni situaciji so zmogljivosti zasebne vojaške in varnostne industrije prišle do polnega izraza. Vsaka od omenjenih civilnih

obnovitvenih dejavnosti je v nevarnem okolju zahtevala svoj sklop varovanja. Realnost je bila zaradi nepreglednega in skoraj kaotičnega stanja takšna, da je morala vsaka institucija samoiniciativno prevzeti odgovornost in optimizirati stroške za zaščito svoje organizacije, osebja, lastnine in opreme. To pomeni da je morala poiskati ustreznega ponudnika iz zasebne vojaške in varnostne industrije ter z njim skleniti poslovni dogovor, na podlagi katerega je to podjetje nato skrbelo za zagotavljanje varnosti osebja in sredstev svoje stranke. Če je stranki to omogočala njena pogodba za izvajanje civilne dejavnosti, je stroške varovanja lahko prištela k celotni vrednosti pogodbe in jih zaračunala svoji stranki. Ker je varovanje predstavljalo donosen posel, so številne večje korporacije za varovanje uporabile svoja hčerinska ali povezana podjetja. Kljub temu, da so civilna dela predstavljala najbolj obsežen gospodarski segment obnove v Iraku, pa je oboroženo varovanje zagotovo predstavljalo najbolj dobičkonosnega. Brezkompromisno izvajanje obnove je tako terjalo svoj davek tako z vidika finančne učinkovitosti kot z vidika končnih rezultatov obnove glede na vložena sredstva (Bjork in Jones 2005: 794). V okolju, v katerem je bila prisotna stalna nevarnost oboroženega napada, je potreboval vsak projekt oceno varnostnega stanja, načrt izvedbe ter oboroženo varovanje za osebe in opremo. Avtorji tako navajajo, da so stroški varovanja v Iraku znašali *od 7,6 pa celo do 40% vseh finančnih sredstev, namenjenih za civilno obnovo države* (Wallwork 2005: 21, 49; Elsea in Serafino 2006: 5; Becker et al. 2007: 18). Visoki stroški varovanja so imeli večstranski vpliv na potek in izvedbo obnove, in sicer: a) Nesorazmeren delež namenskih sredstev je bil oddeljen za podporne aktivnosti varovanja, kar je upočasnilo izvajanje primarne dejavnosti; ali pa b) so predstavljali stroški varovanja izredni dodatek k predvidenim skupnim stroškom, kar je v končni instanci poslabšalo ekonomsko učinkovitost projektov, ki praviloma niso bili dokončani v predvidenih rokih, ter hkrati zmanjšalo perspektivnost načrtovanih prihodnjih projektov. Opozoriti je potrebno na dejstvo, da uporaba zasebnih varnostnih podjetij za zaščito civilnih projektov ni neizogibna, temveč lahko postane tudi sama sebi namen, kar ima dolgoročne finančne in varnostne posledice. Singer tako na varnostno industrijo aplicira *Fayev zakon* iz ekonomije – že sam obstoj ponudbe varnostnih storitev priključuje povečano povpraševanje po njih (Singer 2003: 231). Varovanje kmalu postane nepogrešljiv del vsakršne dejavnosti, na kar se vsi vpleteni navadijo, ob tem pa se pozablja na druge nezaželene posledice tovrstnega varovanja ter na poslabšan ugled izvirne dejavnosti med lokalnim prebivalstvom. Najem oboroženih varnostnikov deluje kot psihološki zid, ki preprečuje delavcem in uslužbencem projekta stik z lokalnim prebivalstvom. Ta stik pa je bistven za psihološki uspeh vsake povojne obnove in izgradnje demokratične države (Bjork in Jones 2005: 786). Njegovo umanjkanje poveča dojemanje psiholoških »onih« kot vsiljivcev. Če tuje podjetje ali humanitarna organizacija za zagotavljanje varnosti na svojem območju delovanja najame zasebno podjetje, je toliko bolj

možno, da ju bodo odporniški elementi obravnavali kot element nasilne tuje okupacije (Bjork in Jones 2005: 780; Wulf 2005: 155; Holmqvist 2005: 20). Razmere v Iraku so morda bolj težavne, kot so bili izvajalci obnovitvenih dejavnosti vajeni z drugih konfliktnih območij, vendar zagotovo ne predstavljajo radikalne novosti v mednarodnem okolju. Glavna razlika med Irakom in ostalimi območji intervencij ni v izzivih humanitarne pokofliktne obnove samih po sebi, temveč v tem, kako so se okupacijske sile lotile reševanja teh izzivov. V povojni obnovi Iraka je namreč prevladala miselnost, ki orožje enači z varnostjo. Organizacije, ki naj bi pravzaprav poskušale reševati situacijo po spopadih, so tako same postale del varnostne dileme (Bjork in Jones 2005: 792). Poleg socialnega pa je vprašljiv tudi funkcionalni imperativ oboroženega varovanja. Pri tem mislimo predvsem na dejstvo, da skupine civilistov kljub oboroženemu varovanju ostajajo zelo ranljive. Pozornost velja posvetiti navidezni povezavi med zagotavljanjem varovanja in relativnim občutkom varnosti. Čeprav je ta občutek varnosti pri zaščitenih civilistih v veliki meri pretiran, predstavlja (v skladu s teorijo Maslowa o hierarhiji človeških potreb) ustrezen povod za obsežno preusmerjanje finančnih tokov iz primarne dejavnosti v podporne storitve. S tega vidika je zanimivo, da kljub tehnološkemu razvoju na področju bojevanja v današnjem času oboroženi posamezniki s pehotnim strelnim orožjem še vedno lahko ustvarijo takšen občutek varnosti ter to tudi uspešno tržijo (Singer 2003: 63; Bjork in Jones 2005: 789).

6.4 Etika uporabe oboroženega spremstva za zaščito humanitarnih dejavnosti

Totalnost in brezkompromisnost konflikta v Iraku se je v veliki meri pokazala že v prvih tednih okupacije. Nekateri dogodki, kot je bil bombni napad na poslopje Združenih narodov ter ugrabitve humanitarnih delavcev, so pokazali, da gre za nekonvencionalen spopad, v katerem so ogroženi tako bojavniki kot civilisti, pri čemer humanitarno osebje ni nikakršna izjema (Holmqvist 2005: 19; Bearpark v Pfanner 2006b: 450). Vzporedno s tem se je ponovno pojavilo vprašanje zaščite civilnega humanitarnega osebja pred elementi načrtnega ogrožanja. Mednarodno pravo sicer dovoljuje nošenje orožja pod določenimi pogoji tudi civilistom, vendar to za humanitarnega delavca predstavlja etično dilemo in tveganje, da ga bo nasprotnik v negotovih razmerah obravnaval kot vojaško grožnjo, kar lahko ima drastične posledice (Bjork in Jones 2005: 785). Kljub začetnemu obotavljanju se je kmalu po teh dogodkih tudi v Iraku med humanitarnimi organizacijami opazno povečalo povpraševanje po zasebnih varnostnih storitvah. Z vidika humanitarnih organizacij je namreč zasebna vojaška in varnostna industrija predstavljala edini način za ohranjanje prisotnosti in delovanja v kriznem območju, za industrijo pa je to poleg dodatnega povpraševanja predstavljalo tudi dobrodošel legitimacijski faktor.

Večina nevladnih organizacij, ki delujejo v Iraku, se odloči za najem oboroženega spremstva. Tako donatorji kot matične organizacije namreč želijo storiti največ, da bi zaščitile svoje osebje pri izvajanju njihovih dejavnosti (čeprav ima to lahko tudi nezaželene učinke)(Bjork in Jones 2005: 786). Predstavnica danske nevladne organizacije za razminiranje je avtorju diplomskega dela potrdila, da so na začetku obnovitvene faze sicer poskušali delovati v Iraku, vendar so se odločili za umik vseh dejavnosti, ko je postalo jasno, da kakršnakoli prisotnost v državi zahteva neprekinjeno oboroženo varovanje. Slednje je namreč predstavljalo: 1.) Neproporcionalno finančno breme; 2.) nesprejemljivo anomalijo z vidika etike humanitarnega delovanja; ter 3.) tveganje z vidika ohranjanja starih in pridobivanja novih donatorjev za svoje dejavnosti. V okolju, kot je Irak, je z uporabo storitev zasebnih vojaških in varnostnih podjetij močno načeta podoba nepristranskosti humanitarnih organizacij (Cockayne 2006: 485). Čeprav je MKRK razglasil, da ne bo komentiral legitimnosti zasebnih vojaških podjetij, pa že določen čas potekajo pogajanja in dogovori z vodilnimi predstavniki industrije glede uveljavljanja načel mednarodnega humanitarnega prava v internih predpisih teh podjetij (Clapham 2006: 521–522; Gillard 2006: 527–528; Perrin 2006: 635). Nekateri so to razumeli tudi kot implicitno priznavanje legitimnosti njihovega delovanja (Schreier in Caparini 2005: 94; Cockayne 2006: 487–488).

7. Značilnosti zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku

7.1 Razmerje med številom civilnega in vojaškega osebja na bojevališču

Če povzamemo vso literaturo, ki se ukvarja s to tematiko, je v zadnjih desetletjih v oboroženih spopadih opazen trend vse večjega deleža civilnega osebja, ki sodeluje v podpori vojaških operacij. Številni avtorji navajajo predvsem opazno stopnjevanje deleža civilnih izvajalcev v vojaških operacijah od Zalivske vojne leta 1991, preko mirovnih operacij na Balkanu ter v končni fazi do vojne v Afganistanu in Iraku. Med 1. Zalivsko vojno leta 1991 naj bi na bojevališču poleg 5.200 vladnih civilnih uslužbencev delovalo tudi 9.200 zasebnih pogodbenih izvajalcev. Če upoštevamo, da je med operacijo Puščavski vihar leta 1991 ameriška kopenska vojska štela 711.000 pripadnikov, pridemo v razmerju med civilisti in vojaki do vrednosti 1,3:100. Takšno razmerje navajajo tudi drugi avtorji (Wulf 2005: 189; Becker et al. 2007: 18). Za povprečje celotne operacije v Bosni Wulf navaja razmerje 1:60 (Wulf 2005: 189). Okupacija Iraka predstavlja primer najbolj obsežne uporabe civilnega osebja v zgodovini sodobnih vojaških operacij. Že pred začetkom invazije so zasebni izvajalci opravili velik del logističnih nalog v pripravah, pomorskem prevozu zalog opreme in orožja, prevozu pripadnikov

oboroženih sil in zbiranju podatkov (Wulf 2005: 49). Kopenska vojska ZDA je najela zasebno podjetje *Cubic*, ki je za njene enote pripravila realistično simulacijo napredovanja ameriških sil proti Bagdadu. Za urjenje 6.500 vojakov je *Cubic* zaposlil več kot 600 zasebnih izvajalcev. Podjetje MPRI pa je medtem urilo ameriške vojake v urbanem bojevanju v vojaškem oporišču Doha v Kuvajtu (Wulf 2005: 171). V invaziji spomladi 2003 je sodelovalo le 487.000 rednih pripadnikov oboroženih sil (68,5% velikosti sil v primerjavi z letom 1991). Pred invazijo so se v ameriškem generalštabu pojavljale polemike, koliko vojakov pravzaprav potrebujejo koalicijske sile za uspešno izvedbo okupacije. Kot se je pokazalo, so bili ameriški generali upravičeno previdni, saj koalicijske sile z obstoječim številom vojakov po zaključku operacij niso mogle v celoti vzpostaviti nadzora nad urbanimi območji (Wulf 2005: 181). Po okupaciji je v državi ostala koalicijska vojska z manj kot 150.000 pripadniki. V kratkem času je število tujih civilistov v Iraku izredno povečalo. Avtorji navajajo številke od 100.000 pa celo do 180.000 tujih civilnih delavcev v državi (Wulf 2005: 189; Ladurner 2007: 23; Brooks 2007: 4; Goetz in Neumann 2007: 40), ter povprečno razmerje med civilisti in rednimi pripadniki sil v rangu od 1:10 do 1:1,5 (Avant 2005: 1; Perrin 2006: 618; Becker et al. 2005: 5, 18; Holmqvist 2005: 23). Takšno splošno razmerje je utemeljeno, vendar nas zanima predvsem razmerje med številom zaposlenih v zasebnem vojaškem in varnostnem sektorju in številom rednih pripadnikov oboroženih sil koalicijskih držav. Ocena o številu prvih v obdobju od konca invazije do danes precej variira. Avtorji iz različnih virov in ocen strokovnjakov za različna leta okupacije navajajo številke od 15.000 do 50.000 pripadnikov, najbolj pogosto navedena vrednost pa je 20.000 (Singer 2004b; Avant 2005: 2; Bjork in Jones 2005: 784; Holmqvist 2005: 1, 23; Wallwork 2005: 10, 49, 55; Wulf 2005: xii, 40; Schreier in Caparini 2005: 2; Caparini in Kartas 2006: 3; Pfanner 2006a: 1; Wulf 2006; Fainaru in Klein 2007; Fainaru 2007b; Bennett 2007; Mulrine 2007: 38; Goetz in Neumann 2007: 40; Becker et al. 2007: 4). Mascolo navaja, da skupno število zaposlenih v 181 zasebnih varnostnih podjetjih v Iraku odgovarja približno kadrovske moči treh vojaških divizij (Mascolo 2007: 115). Najbolj pogosto naveden argument je, da zasebna vojaška in varnostna industrija v Iraku predstavlja *drugi največji oboroženi kontingent za ameriškimi oboroženimi silami* (Caparini in Kartas 2006: 3; Wallwork 2005: 32; Wulf 2005: xii, 40; Schreier in Caparini 2005: 2). Vsi avtorji pri tem izpustijo bistveno pojasnilo. Zasebna vojaška in varnostna industrija v Iraku namreč ne predstavlja enotne skupine, temveč notranje izredno strukturiran trg (Perrin 2006: 628). Gre za konglomerat strateško nepovezanih komercialnih organizacij, med katerimi vlada ostra konkurenca. Ta podjetja so različnih velikosti, z različnimi poslovnimi pristopi, registrirana v različnih državah in so razen iraškega licenčnega sistema podrejena še različnim pravnim določilom svojih matičnih držav. Prav tako imajo različne kadrovske pristope in opravljajo še vsaka svoj izbor storitev, od katerih nekatera nimajo nobene veze z oboroženim

varovanjem. Kot takšna zasebna varnostna podjetja kvalitativno ne predstavljajo celovite oborožene entitete na strani koalicijskih sil, temveč le razpršen operativni dejavnik, ki prispeva k razbremenitvi rednih sil z izvajanjem nekaterih vojaških nalog, šele s tem pa ustvari strateški učinek na razmerje sil na bojevališču.

7.2 Splošna struktura zasebne vojaške in varnostne industrije

Edina sistematična raziskava strukture industrije, ki jo je moč zaslediti med viri, je bila opravljena v okviru študije Inštituta za mirovne operacije (POI). Inštitut deluje v okviru mednarodnega združenja IPOA. Tukaj se osredotočamo predvsem na izsledke dveh pilotskih raziskav, ki jih je inštitut opravil v letih 2006 (Messner in Lemaitre 2006) in 2007 (Messner in Gracielli 2007). Ocena velikosti vzorca glede na ciljno populacijo pri prvi raziskavi je 13,6% (14 od 103 podjetij), pri drugi raziskavi pa 6,9% (23 od 334 podjetij). Kljub temu, da je absolutno število podjetij, ki so bila zajeta v vzorec majhno, je to ena redkih če ne edina študija, ki je na takšen način uspela zbrati zadovoljivo število odzivov in podatkov za statistično analizo. Nekateri avtorji povzemajo podobne informacije tudi iz drugih virov (Perrin 2006: 616). 43% podjetij, ki so bila zajeta v vzorec, pred 11. septembrom ni obstajalo (od tega jih je bilo 30% ustanovljenih v letih od 2001 do 2005, 13% pa v letih 2006 in 2007)(Becker et al. 2007: 3). Povprečni letni bruto dohodek zasebnih podjetij v vzorcu se je v obdobju od leta 2002 do 2006 povečal za 85%. Na območju Iraka deluje 70% vseh podjetij v vzorcu, v celotni regiji Bližnjega Vzhoda pa 78%. Nekatere države uporabljajo sosednje zalivske države kot izhodišča za svoje operacije v Iraku. Do podobnih zaključkov kot študija POI pa v svoji lastni raziskavi pride tudi Wulf. Tako navaja, da v zasebni vojaški in varnostni industriji prevladujejo ameriška in britanska podjetja. Za leto 2005 avtor identificira 118 podjetij, za katere lahko na podlagi javno dostopnih virov sklepamo, da so takrat delovale v Iraku (poročila v medijih, poslovna poročila in podatki z uradnih spletnih strani podjetij). Wulf navaja, da ima dobra polovica zajetih podjetij sedež v ZDA, njihova glavna stranka pa so ameriške oborožene sile. Naslednja največja skupina (25,4%) podjetij je iz Velike Britanije, ostala podjetja pa so razpršena med ostalimi državami (nekatera tudi v svoji lastniški strukturi)(Wulf 2005: 169–171). Iz tega lahko povzamemo, da več kot dve tretjini relevantnih subjektov mednarodne zasebne vojaške in varnostne industrije v danem trenutku deluje v Iraku. Slaba polovica podjetij ima sedež v ZDA, ki predstavljajo hkrati največjo državo izvora teh podjetij in s tem najbolj vplivnega nadzornika dejavnosti industrije, poleg tega pa so ZDA tudi največja posamezna stranka teh podjetij (Becker et al. 2007: 8; Wulf 2005: 187; Wallwork 2005: 12).

7.3 Kadrovska struktura zasebnih vojaških in varnostnih podjetij v Iraku

Raziskava POI iz leta 2007 je pokazala, da ima povprečno zasebno varnostno ali vojaško podjetje na sedežu podjetja zaposlenih približno 57 oseb. Zanimiv je velik razpon odgovorov, pri čemer je imelo najmanjše podjetje v proučevanem obdobju v določenem trenutku le tri zaposlene, število zaposlenih pri največjem zajetem podjetju pa v celotnem obdobju ni padlo pod 14.000. Podjetja v zajetem vzorcu so imela v povprečju najmanj zaposlenih v letu 2001, vrhunec pa je obseg zaposlovanja v industriji dosegel leta 2005 (Messner in Gracielli 2007: 45). Relevantna je bila tudi analiza odgovorov glede deleža osebja, ki je oboroženo. Pri tem je potrebno opozoriti na dejstvo, da podjetje z zaposlenimi, ki so pooblaščen za ravnanje z orožjem in ga uporablja na delu, še ni nujno predstavnik zasebne varnostne industrije (npr. interno varovanje skladišč ipd.). Od vseh podjetij v vzorcu je 65% podjetij imelo zaposlene, ki so pri svojem delu uporabljali orožje. Najslabše oboroženo podjetje je odgovorilo, da je za uporabo orožja pooblaščen le en odstotek njegovih zaposlenih, najbolj oboroženo podjetje pa, da je za uporabo orožja na delu pooblaščenih kar 95% njegovega osebja. Povprečen delež oboroženega osebja v podjetjih je 46%. Če pogledamo posamezne kategorije zaposlenih, je med tujci v podjetju za uporabo orožja pooblaščenih 40%, med državljani tretjih držav 43% in med državljani države gostiteljice le 24% (Messner in Gracielli 2007: 47).

7.4 Žrtve med zaposlenimi v zasebni vojaški in varnostni industriji

Uporaba zasebne vojaške in varnostne industrije omogoča prikrievanje dejanskih stroškov vojne. Pri tem ne mislimo zgolj na finančne stroške temveč tudi na človeške žrtve. Mrtvi oboroženi civilisti se namreč ne prištevajo med uradne statistike mrtvih pripadnikov oboroženih sil. Razlog za slabo preglednost skupnega števila žrtev je zlasti narava dejavnosti in pa razdrobljenost industrije, v kateri do leta 2005 niso bili prisotni obsežnejši procesi koordinacije. Enega izmed mehanizmov za ugotavljanje števila žrtev med tujimi civilisti v Iraku, ki sodelujejo v operacijah varovanja obnove, predstavlja uradna evidenca uveljavljenih zavarovalnin pri ameriškem Ministrstvu za delo. Vsako zasebno podjetje, ki sodeluje v procesu obnove in je registrirano, mora namreč zavarovati svoje zaposlene za primer smrti ali poškodbe pri delu. Wulf in Isenberg navajata, da so zasebna podjetja v Iraku v obdobju od invazije pa do leta 2006 na imena svojih zaposlenih vložila zahteve za izplačilo 94 zavarovalnin za smrt in 1.164 zavarovalnin za poškodbe pri delu (Wulf 2005: xii; Isenberg 2004: 73). Elsea in Serafino navajata drugačne podatke inženirskega korpusa ameriških sil, po katerih naj bi med avgustom 2004 in majem 2007 pri varovanju 12.860 zabeleženih konvojev umrlo 132 varnostnih

uslužbencev in voznikov, 416 pa je bilo ranjenih. Pri tem opozarjata, da je skupno število mrtvih pogodbenih civilistov verjetno občutno višje, saj v Iraku vsak dan poteka veliko število konvojev, ki niso registrirani. Nasilna smrt ob varovanju konvojev je očitno eden najpogostejših vzrokov za žrtve med zasebnimi pogodbenimi varnostniki. Starejše poročilo ameriškega Ministrstva za delo navaja, da je bilo med civilnimi pogodbenimi izvajalci od marca 2003 do marca 2007 vsaj 917 smrtnih žrtev (uradni podatek ameriških oblasti z dne 30. junija 2007 je bil 1.001 mrtvi civilni pogodbeni izvajalec) ter več kot 12.000 ranjenih v spopadih ali nesrečah pri delu. Od tega naj bi bilo samo v obdobju prvih treh mesecev leta 2007 3.430 ranjenih in 146 smrtnih žrtev. Za primerjavo lahko navedemo, da je bilo med rednimi pripadniki oboroženih sil v istem obdobju 244 smrtnih žrtev (Elsea in Serafino 2007: 5). Podatek o številu smrtnih žrtev med rednimi pripadniki koalicijskih sil je nekaj manj kot 4.000 (iCasualties.org), na podlagi česar lahko podamo grobo oceno, da zasebni pogodbeni izvajalci neuradno predstavljajo 20% vseh smrtnih žrtev na strani koalicije.

7.5 Sklepanje o kadrovski in demografski strukturi zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku iz dostopnih podatkov o žrtvah

Ker obe raziskavi POI ne ponujata vpogleda v nacionalno in profesionalno strukturo zaposlenih v zasebni vojaški in varnostni industriji, ju lahko dopolnimo s samostojno sekundarno analizo podatkov. Enega redkih virov tovrstnih podatkov nam ponuja spletna stran *iCasualties.org*, na kateri so zbrani javno dostopni podatki o padlih v Iraku. Primer žrtve se uvrsti na seznam na podlagi uradne objave poročila o dogodku ali imena žrtve v medijih (podatek je potrjen s strani obrambnega ministrstva ZDA), javnega obvestila osrednjega poveljstva ameriških oboroženih sil (CENTCOM) ali poveljstva večnacionalnih sil v Iraku, javnega obvestila obrambnega ministrstva VB ter selekcije relevantnih virov za žrtve iz držav izven angleško govorečega območja. Za podatke s te strani lahko trdimo, da so relevantni: 1.) Ker vodijo ločeno evidenco za pogodbene izvajalce; 2.) ker sistematično zbirajo podatke iz javno dostopnih informacij; 3.) ker je deklariran namen strani izključno vodenje statistike žrtev; 4.) ker so rezultati dostopni v elektronski obliki vsakomur in zlahka preverljivi; 5.) ker jih navajajo tudi drugi akademski viri (Caparini in Kartas 2006: 3). Prerez evidence smo napravili na dan 1. januarja 2008. V podatkih je prva žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci zabeležena v aprilu 2003, predzadnja 9. decembra 2007, zadnja pa na dan prereza. Celoten vzorec v izbranem obdobju zajema 424 posameznikov, pri čemer je naveden vzrok oziroma način njihove smrti, država izvora, delovno mesto oziroma poklic ter delodajalec. Večina podatkov na spletni strani je v skladu z metodologijo uradno potrjena, kar pomeni, da lahko izven vojaške organizacije

zgrešimo dejansko število žrtev. Na spletni strani je navedeno, da je obrambno ministrstvo ZDA 30. junija 2007 objavilo podatek o 1.001 mrtvem zasebnem pogodbenem izvajalcu v Iraku. Glede na to, da je na seznamu v časovnem oknu od aprila 2003 do 29. junija 2007 (zadnji vnos pred datumom uradnega podatka) navedenih 408 žrtev, lahko sklepamo na velikost vzorca iz podatkov 40.8%, pri čemer tudi skupni uradni podatek verjetno ni točen. Razlogi za to so lahko: 1.) Namerno neprijavljene žrtve, zlasti med tujimi državljani (argument proti temu je, da je uradna prijava žrtev med civilisti pri ameriškem Ministrstvu za delo pogoj za izplačilo zavarovalne premije za primer poškodbe ali smrti zaposlenega civilista, evidenca pa je neposredno na voljo tudi ameriškemu Ministrstvu za obrambo), pogodbeni izvajalci oziroma delavci na črno; 2.) še neprijavljeni dolgoročno pogrešani; 3.) upoštevati pa moramo tudi možnost restriktivne deformacije uradnih podatkov o številu in statistiki žrtev ter arbitrarno selektivno vodenje evidenc ob pomanjkanju konkretnih informacij v kompleksni varnostni situaciji. Poleg tega moramo upoštevati tveganje, da so v statistiki prekomerno zastopani posamezniki iz angleško govorečih držav, ker so podatki o njih za avtorje najlažje dosegljivi in z njihovega vidika tudi najbolj relevantni. Relevantnost analize lahko preverimo tudi na časovnem grafu kumulativnega števila žrtev med pogodbenimi izvajalci, ki so bili zajeti v vzorcu. Kakršnikoli stopničasti odkloni bi nas v tem primeru opozorili na kritično omejeno zanesljivost analize. Opazimo značilno evolutivno krivuljo rasti števila žrtev. Enakomernost nam daje določeno samozavest glede zanesljivosti podatkov. Gibanje grafa števila žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci namreč sovpada z drastičnim poslabšanjem varnostne situacije konec leta 2003 skozi celotno leto 2004 (strm prehod iz konveksne v konkavno obliko grafa) ter stabilizacija naraščanja števila žrtev po letu 2005, kar lahko pripišemo izpopolnjevanju zaščitnih taktik pred uporniškimi napadi. Z nekaterimi pridržki lahko torej dopustimo *povratno sklepanje o približni operativni kadrovske strukturi zasebnih vojaških in varnostnih podjetij iz specifične baze podatkov o žrtvah med pogodbenimi izvajalci v Iraku*. Pri analizi si lahko z znanjem informatike in statistike pomagamo do bolj sistematiziranih podatkov. Ob predpostavki, da je analiziran vzorec pogojno reprezentativen, lahko opazimo (glej **tabelo 7.1**), da po številu žrtev med pogodbenimi izvajalci vodijo ZDA s 40%, sledijo jim pogodbeni izvajalci iz VB (11%), Turčije (8%), Južnoafriške republike (5%) ter državljani Nepala (matična država pripadnikov britanskih enot Gurkha, bivši pripadniki so cenjen kader v zasebni vojaški in varnostni industriji), otočja Fidži in Filipinov (skupaj 13%). Državljan našteti držav predstavljajo skupaj 77% celotne kadrovske pogače. 20% žrtev odpade na preostale države sveta (23), pri 3% žrtev pa podatek o državi izvora ni znan. Zanimivo je, da je v naši raziskavi na tretjem mestu po številu padlih delež turških državljanov, ki se pokaže samo v tej analizi in v nobeni od ostalih ni omenjen. Med drugim se v literaturi kot zaželen in hkrati sporen kader omenjajo državljani Čila

(Franklin 2004), ki pa se v naši raziskavi ne pojavijo. Prav tako je glede na strogo nacionalno zakonodajo zanimiv tudi delež državljanov JAR.

Tabela 7.1: Državljanstvo žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci v Iraku (za popolno razporednico glej **Prilogo A**)

		Frequency	Percent	Cumulative percent
Valid	ZDA	171	40,3	40,3
	Velika Britanija	46	10,8	51,1
	Turčija	34	8,0	59,1
	JAR	23	5,4	64,5
	Fidži	20	4,7	69,2
	Nepal	19	4,5	73,7
	Filipini	14	3,3	77,0
	Druge države (23)	84	19,9	96,9
Missing		13	3,1	100
Total		424	100	

Vir podatkov: iCasualties.org, lastna sekundarna analiza.

7.6 Operativna kadrovska sestava

Analiza pokaže (glej **tabelo 7.2**), da je med žrtvami med pogodbenimi izvajalci v Iraku 46,9% posameznikov, ki opravljajo delo oboroženega varnostnika, 35,8% civilnih delavcev iz področij, ki ne spadajo pod vojaške funkcije ali oboroženo varovanje, ter 7,5% specialistov s področja vojaških funkcij in varnostnih nalog. Za 9,7% posameznikov podatek o njihovi natančni delovni funkciji ni poznan.

Tabela 7.2: Poklicno področje žrtev med pogodbenimi izvajalci v Iraku

		Frequency	Percent	Cumulative percent
Valid	Varnostnik	199	46,9	46,9
	Drugo	152	35,8	82,7
	Specialist	32	7,5	90,2
Missing		41	9,7	100
Total		424	100	

Vir podatkov: iCasualties.org, lastna sekundarna analiza.

7.7 Vzroki smrtnih žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci

Opazimo lahko, da so v 28,3% primerov vzrok žrtev med zaposlenimi zasebnih podjetij improvizirana eksplozivna sredstva, v 9,2% primerov pa samomorilski napad (avtomobili bombe ali *divji jezdec*). Oborožen napad in zaseda sta vzrok za skupno 36,5% žrtev. Naslednje kategorije so bolj pasivne narave: v 12,3% primerov je za žrtve kriva usmrtitev po zajetju (trupla so najdena naknadno s sledovi nasilne smrti brez možnosti odpora), v 9,2% primerov nesreče (poškodbe s strelnim orožjem, nesreče pri opravljanju nevarnih nalog, za smrt neposredno ni kriv sovražnik), ter v 1,7% prijateljski ogenj (*incidentary fire, blue-on-blue, blue-on-grey*). Za 2,8% primerov vzrok žrtev ni znan (glej **tabelo 7.3**).

Tabela 7.3: Vzrok smrti med pogodbenimi izvajalci v Iraku

	Frequency	Percent	Cumulative Percent	
Valid	Improvizirana eksplozivna sredstva	120	28,3	28,3
	Oboroženi napad ali zaseda	85	36,5	64,8
	Usmrtitev po zajetju	52	12,3	77,1
	Samomorilski napad	39	9,2	86,3
	Nesreča	39	9,2	95,5
	Prijateljski ogenj	7	1,7	97,2
Missing	12	2,8	100	
Total	424	100		

Vir podatkov iCasualties.org, lastna sekundarna analiza.

7.8 Žrtve po podjetjih

Po številu žrtev na podjetje sta na prvem mestu družba *Halliburton* in njeno hčerinsko podjetje *KBR* s skupno (46) 10,8% vseh prijavljenih žrtev v vzorcu (glej **tabelo 7.4**). Sledijo mu podjetje *DynCorp* s 6,8%, podjetje *Blackwater* s 6,6% ter *ArmorGroup* s 5,9% prijavljenih žrtev. Za »vodilnimi« se razvrstijo še podjetja *Erinys* (2,6%), *GRS* (2,6%), *Cochise* (2,4%), *Aegis* (1,7%), *EOD* (1,4%), *Olive* (1,4%), *Titan* (1,2%) in *Triple Canopy* (0,9%). Preostalih 34,7% žrtev odpade na posamič omenjena podjetja in neznane delodajalce.

Tabela 7.4: Delodajalci žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci v Iraku

	Frequency	Percent	Cumulative Percent	
Valid	Halliburton KBR	46	10,8	10,8
	DynCorp	29	6,8	17,6
	Blackwater	28	6,6	24,2
	ArmorGroup	25	5,9	30,1
	Erinys	11	2,6	32,7
	Global Risk Strategies	11	2,6	35,3
	Cochise	10	2,4	37,7
	Aegis	7	1,7	39,4
	EODT	6	1,4	40,8
	Olive	6	1,4	42,2
	Titan	5	1,2	43,4
	Triple Canopy	4	0,9	44,3
	Drugo	147	34,7	79
	Missing	0	89	21
Total	424	100		

Vir podatkov: iCasualties.org, lastna sekundarna analiza.

Cherneva sicer navaja, da ameriški državljani predstavljajo le 17% vseh pogodbenih izvajalcev v Iraku najetih preko ameriškega Obrambnega ministrstva (Cherneva 2007: 6). Pri tem moramo upoštevati, da je to aktualen podatek o prerezu za leto 2007, ter da ameriško Obrambno ministrstvo sicer kot največja stranka predstavlja le del povpraševanja po teh storitvah v Iraku. Poraja se vprašanje, kdaj se kot podjetje žrtve beleži krovni pogodbeni delodajalec in kdaj podizvajalec, ali pri tem obstaja sistematičen pristop ter kakšen je vpliv te negotovosti na relevantnost naše analize. Kljub temu so rezultati zanimivi zlasti z naslednjega vidika – vodilno glede na število žrtev je ogromno podjetje *KBR*, ki je bilo v varnostno najbolj

labilnem obdobju hkrati tudi daleč največji pogodbeni izvajalec v Iraku z največjim številom zaposlenih na terenu. Sledijo podjetja v najbolj rizičnih panogah: *DynCorp* s celostnim spektrom varovanja in več tisoč zaposlenimi tujimi in iraškimi varnostniki, *Blackwater* kot podjetje, ki varuje najbolj pomembne posameznike in delegacije, ter ostala izstopajoča podjetja na področju oboroženega varovanja. Vmes sta podjetji *Titan* (prevajalci, neprestano izpostavljeni na terenu) in EODT (razminiranje, uničevanje streliva, delo na terenu).

7.9 Kadrovske preference pri operativnem osebju

V zasebni vojaški in varnostni industriji se je izoblikovala posebna kategorizacija zaposlenih glede na njihov izvor. Prvo kategorijo predstavljajo *tujci*, to so državljani države, kjer je registrirano njihovo podjetje. Drugo kategorijo predstavljajo *državljani države gostiteljice*, tretjo kategorijo pa predstavljajo *državljani tretjih držav*. Raziskava POI iz leta 2007 (Messner in Gracielli 2007: 46) je pokazala, da 96% podjetij iz zasebne vojaške in varnostne industrije najema lokalne državljane, pri čemer ti predstavljajo v povprečju 59,7% kadrovske pogače podjetja. Državljane tretjih držav najema 74% zasebnih podjetij, pri čemer ti v povprečju predstavljajo 29,8% vseh zaposlenih. Manj obsežna sorodna raziskava iz leta 2006 (Messner in Lemaitre 2006: 17; Messner in Gracielli 2007: 46) je pokazala, da sta v tem letu obe kategoriji predstavljali skupaj v povprečju 44% kadrovske pogače podjetja. Iz tega lahko povzamemo, da podjetja vse bolj optimizirajo kadrovsko strukturo glede na zahtevano raven storitev in kadrovske stroške ter za manj zahtevne naloge najemajo cenejše osebje. To hkrati sovпада s (predvidenimi) trendi umirjanja poslovanja in konsolidacije zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku. Večina zasebnih varnostnih in vojaških podjetij, ki se ukvarjajo z oboroženim varovanjem pomembnih oseb, diplomatskih in gospodarskih konvojev ali tovora visoke vrednosti, je zainteresirana, da med svoje zaposlene pridobi vrhunsko usposobljene in zanesljive posameznike. Pri tem je nujno tudi, da so te osebe vredne zaupanja in da se ob njih tudi zaščitene osebe počutijo varne. Pogodbe za tovrstne storitve lahko namreč dosegajo vsote več milijonov USD, poleg tega pa je na kocki tudi skrbno varovan poslovni ugled podjetja ter nacionalno–varnostni in mednarodni politični interesi. Značilnost večine operativnega osebja v zasebnih vojaških in varnostnih podjetjih je, da imajo vojaško preteklost in profesionalne izkušnje, na podlagi česar se na trgu delovne sile tudi ocenjuje njihova vrednost. *Najbolj cenjen (in najboljše plačan) kader* v Iraku so posamezniki, ki so delovali v vojaških specialnih enotah zahodnih držav: ameriških enot *SEAL*, *Delta Force* in *Rangers*, britanskih enot *SAS* in *SBS* ter nekaterih drugih specialnih enot. Največje možnosti za zaposlitev imajo zagotovo državljani ZDA in VB (Schreier in Caparini 2005: 175; Wulf 2005: 175; Goetz in Neumann 2007: 40, 42). Ti

posamezniki veljajo v anglosaksonskem okolju za svetovno smetano vojaške profesije in so nadpovprečno usposobljeni za samostojno delovanje v konfliktnih območjih, tujem jezikovnem okolju in kulturah. Med zahtevnim urjenjem pridobijo tudi ustrezen profesionalni pristop. Večinoma so to starejši nekdanji podčastniki, moški stari 30 do 40 let, z ustreznimi bojnimi izkušnjami. Poslovnim strankam, ki so pripravljene plačati visoko ceno, tovrstne izkušnje omogočajo bolj sproščeno delovanje v nevarnem okolju. Poleg opisane kategorije so iskana in dobro plačana tudi profesionalna znanja iz nekaterih specialnih civilnih storitev, in sicer vse od vodnikov delovnih psov do strokovnjakov za informacijsko in komunikacijsko tehnologijo (Schreier in Caparini 2005: 19, 31). Za (relativno) manj zahtevne oziroma nižje rangirane naloge dajejo podjetja prednost državljanom Iraka in tretjih držav, saj dvotirni sistem delovne sile predstavlja precejšnje znižanje kadrovske stroškov (Holmqvist 2005: 34; Fainaru 2007a). Najmanj iraških državljanov je smotrno zaradi poznavanja lokalnega jezika, kulture, navad in varnostnih razmer. Njihove plače so ustrezno manjše, podjetja s tem zmanjšajo stroške za prevajanje in tolmačenje, hkrati pa jih lahko uporabijo za manj strokovne in nezahtevne naloge, kot so transport, statično varovanje objektov, institucij in infrastrukture (Schreier in Caparini 2005: 21; Wallwork 2005: 39; Gracielli 2007: 17). Fainaru nasprotno navaja, da so zahodnjaki nesorazmerno bolje plačani, medtem ko Iranci opravljajo najbolj nevarna dela, npr. funkcijo strelca na zadnjem delu spremljevalnih vozil v konvoju (Fainaru 2007a). Kljub občutno nižjim plačam iraških državljanov in državljanov tretjih držav so te še vedno mamljivo visoke glede na alternativne zaposlitvene opcije, ki so tem posameznikom na voljo v njihovih matičnih državah. Iranci naj bi tako zaslužili približno 600 USD mesečno oziroma 20 USD na dan. Na splošno je večina delovnih mest odprtih za Irance, nekatera pa so po navodilih ameriških oboroženih sil ustrezna izključno za tujce, saj bi zaposlovanje iraških državljanov lahko predstavljalo tveganje za infiltracijo pripadnikov uporniških gibanj. Mediji so poročali tudi o številnih zlorabah tujih delavcev v Iraku (odvzemanje potnih listin, delo v nemogočih razmerah, zavajanje glede lokacije in narave dela ter ogroženosti), vendar lahko to pripišemo predvsem civilnemu sektorju (Perolli 2006: 17; Mikalbrown 2007: 19; Gracielli 2007: 17). V vojaški in varnostni industriji, kjer so zaposleni oboroženi in se od njih zahteva določena mera profesionalnosti in motivacije, so tovrstne oblike kadrovske manipulacije manj prisotne. Med največje skupine državljanov tretjih držav, ki v Iraku opravljajo storitve za zasebna vojaška in varnostna podjetja, lahko štejemo državljane Fidžija, Filipinov in Nepala (Holmqvist 2005: 29; Bearpark v Pfanner 2006b: 452). To dejstvo posredno potrjuje tudi naša lastna analiza. Vsem naštetim je skupno, da pretežno obvladajo angleški jezik ter veljajo za dobro usposobljene, marljive in nezahtevne zaposlene. V Iraku naj bi delovalo 3.000 pogodbenih izvajalcev iz Fidžija, od tega 1.000 v vlogi oboroženih varnostnikov (Perolli 2006: 18). Zaradi nekaterih incidentov z ugrabljenimi civilnimi delavci in

mednarodnim izsiljevanjem sta vladi Filipinov in Nepala prepovedali svojim državljanom delo v Iraku, vendar te prepovedi ne uveljavljata striktno (Mikalbrow 2007: 19). Razlog za to je tudi dejstvo, da finančna sredstva, ki jih ta kategorija delavcev pošilja v matične države, predstavljajo svojevrstno injekcijo šibkemu gospodarstvu in izjemen vir dohodka za nekatere skupnosti. Med letoma 2002 in 2004 je tako finančni tok s strani delavcev v tujini v Fidži po podatkih državne centralne banke poskočil z 20 na kar 158 mio USD, velik del tega pa lahko pripišemo začetku obnovitvene faze okupacije v Iraku (Perolli 2006: 18). Med državljani razvitih držav predstavljajo v zasebni vojaški in varnostni industriji posebno kategorijo državljani Južnoafriške republike. Gre za izredno cenjen kader, večinoma nekdanje pripadnike južnoafriških vojaških specialnih enot z izkušnjami iz protigverilskega bojevanja, sicer z značilnim angleškim naglasom vendar tudi z izstopajočim robustnim karakterjem. Pri zaposlovanju v Iraku se soočajo predvsem s strogimi nacionalnimi zakonskimi omejitvami glede izvoza vojaških storitev iz matične države, kar zadeva tako pravne kot posamezne fizične osebe.

7.10 Nevaren in donosen poklic

Eden izmed glavnih očitkov kritike delovanja zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku je njena neekonomičnost, kot osrednji argument pa se pogosto pojavljajo navedbe o nesorazmerno visokem plačilu zaposlenih v zasebnih varnostnih in vojaških podjetjih. Glede višine nadomestila za zahtevno delo posameznika v nevarnem okolju Iraka se v virih pojavljajo različne vsote, pri čemer moramo poudariti, da se je ta višina skozi čas spreminjala. Ocene prejemkov najbolj cenjene kadrovske kategorije, nekdanjih pripadnikov vojaških specialnih enot zahodnih držav, v Iraku v letih 2004 in 2005 se gibljejo v razponu od 500 do 2.000 USD na dan (Wulf 2005: 175; Bjork in Jones 2005: 794; Barstow 2004; Schreier in Caparini 2005: 19, 84; Cameron 2006: 581). Drugi avtorji tu navajajo relativizirane podatke, ki so še bolj zanimivi. Kadrovski posrednik v Nemčiji naj bi za delo enega svojega zaposlenega v Iraku od stranke prejel nakazilo v višini najmanj 2.000 USD na dan, od tega slednjemu naprej nakaže od 800 do 1.200 USD (Goetz in Neumann 2007: 40). Podobno navaja Brinkbäumer, namreč da podjetje Blackwater za delo svojih posameznega zaposlenega v Iraku ameriškemu Zunanjemu ministrstvu izstavi račun v višini 900 do 1.200 USD na dan, pogodbeni izvajalci pa od tega prejmejo 550 USD (Brinkbäumer 2007: 102). Neff navaja, da so zaposleni podjetja Blackwater po eni izmed pogodb prejeli 600 USD dnevno. Podjetje Blackwater je na to dodalo 36% svoje provizije ter vse administrativne stroške. Račun je nato posredovalo podjetju *Regency Hotels*, ki upravlja s hotelskimi kapacitetami v Kuvajtu. Slednje je dodalo svoje stroške in provizijo ter posredovalo račun podjetju ESS, dobavitelju hrane za ameriške oborožene sile. To je dodalo še svoje stroške

in provizijo ter izstavilo račun podjetju KBR. Tudi to je dodalo svoje stroške ter izstavilo končni račun ameriškemu Obrambnemu ministrstvu (Neff 2006). To nam da zanimiv vpogled v to, kakšna je struktura dohodkov in kadrovskih stroškov v tej gospodarski panogi, veriga delodajalcev namreč ob tej predpostavki za pokritje administrativnih stroškov in lastno provizijo obdrži od 60 do 40% dohodkov. Višina prejemkov se zdi na prvi pogled v primerjavi z rednimi pripadniki oboroženih sil nesorazmerno visoka. Da pa bi bolje razumeli, na čem temelji višina takšnega nadomestila, je potrebno pogledati v njihovo strukturo. Ključno vprašanje je vsekakor, kolikšni so realni prejemki posameznika, ko seštejemo tako denarna kot tudi druge oblike nadomestil ter ali so takšne finančne postavke ekonomsko upravičene za države kot glavne stranke teh podjetij. Goetz navaja, da pripadnik specialne vojaške enote KSK v Nemčiji prejme 2.500 EUR dohodkov bruto mesečno, zasebni pogodbeni izvajalci z enakimi izkušnjami pa lahko takšno vsoto v Iraku zaslužijo v treh dneh, in to brez davčnih obveznosti. Kdor svojo glavo prodaja v Iraku, lahko tako v treh letih službe v Iraku zasluži in prihrani tudi nekaj sto tisoč EUR. Bivalne razmere med aktivnim obdobjem so namreč špartanske, zapravljeni ni mogoče (Brinkbäumer 2007: 103). Nemški pogodbeni izvajalci na primer za bivanje koristijo nastanitvene zmogljivosti ameriške vojske. Svoje delo opravljajo do osem tednov skupaj, nato sledijo trije tedni oddiha (Goetz in Neumann 2007: 40). Brinkbaeumer tu navaja podoben podatek – dva meseca dela in en mesec oddiha (Brinkbäumer 2007: 102). Standardno zaposlitveno razmerje ponavadi traja 6 mesecev do enega leta, pogodbe pa se pogosto avtomatsko podaljšajo (Goetz in Neumann 2007: 40). Pogodbeni izvajalec lahko kot oborožen varnostnik zasluži od 13.000 pa celo do 33.000 USD mesečno, voznik tovornjaka do 100.000 USD letno, medtem ko plača podčastnika kopenske vojske ZDA lahko znaša od 27.000 do 70.000 USD letno (Brinkbäumer 2007: 102; Mulrine 2007: 38; Mascolo 2007: 116). Fainaru navaja, da so zaposleni pri podjetju *Crescent* v Iraku prejemale plačilo v kuvertah z kuvajtskimi dinarji, jih odnesli v menjalnice ter nakazali na svoje bančne račune (Fainaru 2007a). Večina pogodbenih izvajalcev se je privadila, da svoja sredstva takoj nakažejo v tujino, najpogosteje na posebne račune na Mauritiusu ali Filipinih. Eden izmed ekonomsko najbolj učinkovitih pristopov je, da pogodbeni izvajalci delujejo kot samostojni podjetniki oziroma podjetje z enim zaposlenim (Goetz in Neumann 2007: 40). Zanimiv je pristop podjetja Blackwater, ki je vse svoje pripadnike v Iraku uradno beležilo kot samostojne podizvajalce in ne kot formalno zaposlene, kar mu je omogočilo, da se je kljub nekaj milijardam USD dohodkov letno prijavilo na nekatere dodatne razpise ameriškega Ministrstva za obrambo za mala podjetja ter s tem povečalo dohodke še za nekaj sto milijonov USD (Isenberg 2008). Eno izmed najbolj nazornih primerjalnih analiz med nadomestili v zasebnem in javnem sektorju na vojaškem področju predstavi Jocelyn (2007). V tej analizi iz javno dostopnih virov zbere podatke za leto 2007 o shemah nadomestil za

podčastnika 1. razreda v ameriških oboroženih silah (E-6 Sergeant/Specialist 1st Class NCO), ki jih primerja s podatkom o dohodkih neodvisnega zasebnega pogodbenega izvajalca.

Tabela 7.5: Primerjava denarnih in nedenarnih nadomestil v oboroženih silah in zasebni vojaški in varnostni industriji

	Aktivni podčastnik 1. razreda oboroženih sil ZDA	Neodvisni varnostni pogodbeni izvajalec	Razmerje
	10 let delovne dobe	11 mesecev dela letno	
	30 dni plačanega dopusta letno	rotacija na 90 dni	
Denarna nadomestila			
Osnovna plača	33.976	165.000	1 : 4,85
Nadomestilo za nastanitev, dnevnice	10.887	–	
Skupaj	44.863	165.000	1 : 3,68
Dodatki za posebne dolžnosti, za podaljšanje kariere, drugo	25.751	–	
Zvezni davek na dohodek	–1.274	–69.300	
Neto denarna nadomestila	69.340	95.700	1 : 1,38
Olajšava na zvezni davek na dohodek	4.538	–	
Nedenarna nadomestila			
Zdravstveno zavarovanje, ugodnosti pri souporabi vojaških zmogljivosti in storitev, dnevnice za partnerja, nadomestilo za nastanitev družine, izobraževanje, drugo	22.765	–	
Zamaknjene ugodnosti			
S plačami usklajena pokojnina, osnovno nadomestilo za veterane, zdravstveno zavarovanje za veterane, druge ugodnosti za veterane, usklajeno zdravstveno zavarovanje	34.629	–	
SKUPAJ NADOMESTILA	126.734	95.700	1 : 0,76
Nedenarna nadomestila	–22.765	–22.765	
Zamaknjene ugodnosti	–34.629	–34.629	
Neto nadomestila	69.340	38.306	1 : 0,55

Vir: povzeto po Jocelyn 2007.

Zasebni pogodbeni izvajalec v Iraku ima v izhodišču skoraj petkrat višjo plačo kot podčastnik v oboroženih silah. K temu pa moramo prišteti vse dodatke, ki jih ob osnovni plači prejme redni pripadnik oboroženih sil (glej **tabelo 7.5**). Zasebni pogodbeni izvajalec ni upravičen do nikakršnih dodatkov, ker pa je v Iraku na 90 dnevni rotaciji, ne more uveljavljati davčne olajšave, kot bi jo lahko v primeru, če bi bil odsoten celo davčno leto. Zaradi tega mora plačati skoraj petdesetkrat večji davek na dohodek kot podčastnik oboroženih sil. Kljub temu mu še vedno ostane za 38% več prejemkov, kot podčastniku. Naslednji dejavnik pa so nedenarna nadomestila in zamaknjene ugodnosti. Če upoštevamo še slednje, se razmerje dohodkov obrne, saj neto nadomestilo zasebnega pogodbenega izvajalca v tem primeru znaša le še 75,5% skupne vsote denarnih in nedenarnih nadomestil ter zamaknjenih ugodnosti, do katerih je upravičen podčastnik. Toda izračun se pri tem še ne ustavi. Zasebni pogodbeni izvajalec mora namreč zdravstvena in pokojninska zavarovanja ter ostale socialne in druge storitve plačati iz lastnega žepa, kar pomeni, da se ob tej predpostavki njegovi prihodki še dodatno zmanjšajo (na 55,2% prejemkov rednega pripadnika). Te številke je sicer možno premetavati na različne načine, povzamemo pa lahko, da zasebni izvajalci sicer prejmejo v izhodišču višje osnovno denarno nadomestilo, vendar so kljub temu za davkoplačevalce cenejši kot redni pripadniki oboroženih

sil, ki imajo zagotovljen še paket dodatnih ugodnosti (Jocelyn 2007). Vendar pa moramo razumeti, da zasebna podjetja svojim strankam (odvisno od vrste pogodbe) računajo storitve na podlagi nastalih stroškov. Pri določeni vrsti pogodb so upravičena do premije na ceno storitve, zato je zaključek o večji ekonomičnosti za davkoplačevalce in državni proračun negotov. Kot drugo morajo vsa podjetja, ki delujejo v Iraku, svoje zaposlene zavarovati proti poškodbam pri delu in za primer smrti pri Ameriškem ministrstvu za delo, ki je dolžno izplačati zavarovalnino za vsako žrtev med osebami, ki sodelujejo v njihovih vojaških operacijah v tujini. Schreier navaja, da so se premije za zdravstveno zavarovanje pogodbenih izvajalcev v obdobju tik pred invazijo na Irak povečale kar za 300 do 400% (Schreier in Caparini 2005: 84). To zavarovanje lahko prav tako štejejo med stroške izvajanja storitve, kar pomeni, da so njihovi zaposleni zavarovani, podjetje pa lahko to zaračuna svoji primarni stranki. Zasebna podjetja v Iraku med drugim poskrbijo tudi za nastanitev svojih zaposlenih. Pravzaprav je ena izmed zanimivosti ta, da so zasebni pogodbeni izvajalci nastanjeni v civilnih kapacitetah, kjer lahko sproščeno preživljajo svoj prosti čas, medtem ko so redni pripadniki oboroženih sil pogosto nastanjeni v razmeroma skromnih skupnih kapacitetah. Doktrinarno navodilo za ameriške poveljnike navaja, da je v določenih primerih zasebnim pogodbenim izvajalcem potrebno zagotoviti ugoden ali prost dostop do vojaških zmogljivosti in storitev, saj bi morebitne stroške, ki bi ob njihovem koriščenju nastali, podjetja lahko zaračunala svoji stranki, se pravi državi, ki te storitve zagotavlja, hkrati pa bi k temu lahko prištela še svojo provizijo (Fortner 2000). Glede davčnih bremen je potrebno poudariti, da se je sistemu mogoče izogniti z različnimi transakcijami v tujini, še zlasti v bančnih sistemih in davčnih oazah bogatih iraških sosed v Perzijskem zalivu. Dejstvo, da imajo zasebni izvajalci vsakih šest tednov odrejene tri mesece neplačanega dopusta hkrati pomeni, da lahko zasebni izvajalci redno koristijo prosti čas, medtem ko je delovni ritem vojaške institucije precej neprilagodljiv in zahteva od posameznika dolgotrajno odsotnost in temu ustrezno številna osebna odrekanja. Če odmislimo te subjektivne vidike in vzamemo pod drobnogled le številke o višini osebnih nadomestil, lahko ugotovimo, da trditev o ekonomski upravičenosti najemanja zasebnega osebja za izvajanje specifičnih nalog, ki jih lahko smatramo za vojaške ali varnostne, v primerjavi z rednim osebjem kljub vsemu ni zadostno podkrepljena. Pri tem se lahko sklicujemo predvsem na pomanjkanje uradnih analiz oportunitetnih stroškov in ugodnosti. Obstajajo pa še nekateri vidiki zaposlitve v zasebnem vojaškem in varnostnem sektorju, ki so nezavidljivi. Redni pripadniki oboroženih sil ZDA imajo po vrnitvi iz konfliktnega območja v domače okolje na voljo strokovno pomoč, ki jim pomaga premagati psihične težave in omiliti fizične posledice. Ranjeni veterani in vojni invalidi imajo zagotovljeno oskrbo rednih vojaških zdravniških služb, inštitutov in ustanov, ki jim pomaga pri rehabilitaciji in vračanju v normalno življenje. Vse te storitve so za pogodbene civiliste nedostopne. V

civilnem zdravstvu namreč takšne specializirane zdravstvene storitve ne obstajajo, vojaške pa so za civiliste plačljive in hkrati preobremenjene, zaradi česar jih ne sprejemajo. Nekdanji pogodbeni izvajalci so tako po vrnitvi iz naloge prepuščeni sebi, svojim psihološkim in fizičnim travmam, ki jih na posamezniku pusti občutek neprestane nevarnosti. Strokovnjaki poročajo o pojavu t.i. iraškega pogleda in psihičnih posledic, ki spominjajo na sindrome vojnih travm. Te posledice so nespečnost, razdraženost, depresije, halucinacije in občasni nenadzorovani krči. Diagnozo lahko vojaški zdravniki sicer postavijo, zdravljenja pa civilne zavarovalnice ne krijejo. Pogodbeni izvajalci so po vrnitvi v domovino torej žrtve vojne druge kategorije. Posebno problematiko predstavlja sistem zavarovanj pri delu. Za civilne voznike tovornjakov pri podjetju KBR je na primer pristojna zavarovalnica *American International Group*, ki posreduje podatke in stroške zavarovanja vključno s 15% provizije na ameriško Ministrstvo za delo. Zavarovalni sistem pa se je med konfliktom v Iraku soočil s številnimi težavami, ker ni bil zamišljen za primer večletne gverilske vojne. Zaradi števila ranjenih so stroški izplačila zavarovalnin nesorazmerno narasli. Zavarovalnice se tako raje spustijo v drage sodne spore, kot da bi izplačale še dražje zavarovalnine (Mascolo 2007: 116). Seveda pa to ne velja za vsa podjetja. Goetz tako navaja, da svojci umrlega prejema letno rento v višini 110.000 USD (Goetz in Neumann 2007: 41). Ob začetku okupacije v Iraku so oborožene sile nekaterim pogodbenim izvajalcem podelile priznanja za hrabrost. Ko so se pojavile pravne polemike in strokovne kritike, so jim ta priznanja odrekli in odvzeli, saj civilne osebe niso upravičene do vojaških odlikovanj. Po 11. septembru pa ameriško Obrambno ministrstvo podeljuje še t.i. priznanja za zaščito svobode, do katerih so upravičeni tudi civilisti. Medtem so se pojavile informacije, da se morajo zaposleni pri zasebnih podjetjih pred podelitvijo takšnega priznanja pisno odpovedati kakršnimkoli civilnim pravnim tožbam (Mascolo 2007: 117). Na takšen način se zasebna podjetja z uporabo psiholoških mehanizmov priznanja zaslužnosti in prispevka h kolektivni varnosti izognejo morebitni odgovornosti za posledice, ki jih izvajanje dobičkonosne dejavnosti pusti pri njihovih zaposlenih.

8. Izkušnje z uporabo zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku

8.1 Koordinacija dejavnosti

Akutno fazo zunanjega oddajanja so oborožene sile ZDA dosegle z odločitvijo, da tudi spremljanje in nadzor nad delovanjem zasebnih podjetij oddajo v izvajanje enemu izmed njih. To je zbudilo mnoge polemike, izrecno že zaradi predpostavk zunanjega oddajanja, ki zahteva ohranjanje nadzora javnih institucij nad zasebnimi izvajalci (sploh pa to velja za vojaške in varnostne storitve) ter zaradi možnosti nastanka konflikta interesov (Schreier in Caparini 2005:

101; Fainaru in Klein 2007). Maja 2005 je inženirski korpus kopenske vojske ZDA kot nosilec zaključil razpis za izvajalca pogodbe za nadzor nad dejavnostmi zasebnih varnostnih podjetij v Iraku oziroma t.i. projekt *Matrica*. Izvirna vsebina pogodbe je predvidevala, da bo izvajalec za obdobje treh let prevzel organizacijo in koordinacijo vseh registriranih varnostnih storitev na območju Iraka. V ta namen naj bi podjetje najelo dodatnih 600 zaposlenih za naloge oboroženega varovanja nadzornih ekip ter skupino strokovnjakov z opravljenim varnostnim preverjanjem za dostop do informacij z oznako zaupno po NATO standardu. Slednji bi skrbeli za vzpostavitev, vzdrževanje in operativno delovanje sistema nadzora in usklajevanja več kot 60 zasebnih varnostnih podjetij, ki so v tem obdobju delovala v državi. Vrednost pogodbe ob zaključku razpisa je znašala 293 mio USD (Schreier in Caparini 2005: 21; Bjork in Jones 2005: 782; Fainaru in Klein 2007). S tem bi izbrano podjetje dejansko postalo najvplivnejše in najmočnejše zasebno vojaško in varnostno podjetje na svetu, saj bi pridobilo vpogled v dejavnosti večine velikih konkurentov v industriji, njihovih strankah, dnevnih aktivnostih in lokacijah njihovih ekip, vseh operativnih postopkih in morebitnih incidentih. Obrambno ministrstvo ZDA je za izvajalca izbralo neznano majhno britansko podjetje *Aegis*. Ta odločitev je zbudila pozornost konkurentov in mednarodne javnosti. Veliki ameriški ponudniki niso bili navdušeni nad izbiro, saj je ta pogodba predstavljala ultimativen posel. Na odločitev glede izbire sta konkurenčni podjetji *Blackwater* in *DynCorp* vložili pritožbo, sprožili lobistično kampanjo in pripravili obsežen paket argumentov za ponovitev razpisa (Wulf 2005: 178–179; Holmqvist 2005: 30; Wallwork 2005: 45; Fainaru in Klein 2007). Podjetje *Aegis* je bilo ustanovljeno šele leta 2002 in ni imelo ustreznih izkušenj, sploh pa ne s projekti takšnega obsega. Poleg navedenih argumentov pa je zanimanje zbudil tudi podatek, da podjetje vodi *Tim Spicer* (Perrin 2006: 629). Spicer je bil med drugim tudi vodja britanskega podjetja *Sandline*, ki je bilo leta 1997 vpleteno v afero s kampanjo proti upornikom v Novi Gvineji ter leta 1998 v kršenje embarga na uvoz orožja v Sierro Leone. Podjetje je bilo razpuščeno 16. aprila 2004 (Wulf 2005: 178; Bjork in Jones 2005: 793–794). Nekateri avtorji navajajo, da je bilo pri izbiri izvajalca ključno ravno to, da je podjetje britansko. S tem naj bi ohranilo objektivni nadzor nad pretežno ameriško industrijo. Mnoga britanska podjetja so pred tem izpadla iz razpisov za pomembne krovne pogodbe za obnovo Iraka, in to kljub izraziti podpori britanske vlade v invaziji na Irak (Schreier in Caparini 2005: 102). To nazorno pokaže, da pri izboru pogodbenih izvajalcev igrajo pomembno vlogo nacionalni interesi, sploh kadar je v igri občutljivo področje nadzora nad dejavnostmi. Podjetji *Blackwater* in *DynCorp* sta med največjimi ponudniki v Iraku in do tega trenutka zavračata sodelovanje s Centrom za operacije obnove (ROC), s čimer drugim zasebnim varnostnim podjetjem uspešno onemogočata vpogled v svoje naloge in dejavnosti. Obe podjetji imata spremljanje in nadzor nad izvajanjem njunih nalog urejeno preko ločenih pogodb z ameriškim

Obrambnim ministrstvom (Fainaru in Klein 2007). V okupaciji Iraka sodeluje več civilistov in pogodbenih izvajalcev kot v katerikoli drugi vojaški operaciji pred tem, to pa je ustvarilo tudi številne težave na bojevališču. Pomanjkljiva obveščenost, nadzor in nezadostno usklajevanje med posameznimi vojaškimi in civilnimi dejavnostmi so pripeljali tudi do situacij, ko oborožene sile v primeru incidenta sploh niso bile obveščene o dejavnostih pogodbenih izvajalcev v območju ter obtožb in primerov prijateljskega ognja, v nekaterih primerih celo med različnimi zasebnimi podjetji. Poročanje o incidentih je integralni del vojaške organizacije, kadar pa so v to vpleteni pogodbeni izvajalci, lahko pride do prikrivanja ali nekonstruktivnih odnosov med njimi in vojaškimi enotami. Do leta 2005 so koalicijske sile na območju Iraka le stežka spremljale tovrstne incidente, saj sta obe strani po takšnem dogodku zapustili prizorišče, nihče pa ga ni prijavil. Z uvedbo sistema signalnih oddajnikov v vozilih je postalo možno zbiranje podatkov o gibanjih teh vozil in spremljanje vseh registriranih oboroženih pogodbenih izvajalcev na območju delovanja. Obsežna uporaba signalnih oddajnikov za vozila se je v Iraku začela avgusta 2005, ko je oddelek ameriškega veleposlaništva v Bagdadu vzpostavil poenoten nadzor nad premiki logistike (LCOP). Sistem je temeljil na konceptu starejšega vojaškega programa, ki je zagotavljal enotno programsko vozlišče, v katerem se iz različnih virov zbirajo informacije glede operativnega stanja in geografske lokacije posameznih logističnih enot na podlagi GPS podatkov. Te podatke nato preoblikuje v informacijski sloj, ki ga je možno preslikati na digitalne geografske karte. Na takšen način ustvari program ažurno in celotno sliko položajev ter delovanja logistike na terenu. Novembra 2005 je nato na zemljišču koalicijskih sil v središču Bagdada začel delovati center ROC in pet manjših regionalnih satelitskih centrov (Fainaru in Klein 2007). S pomočjo nove civilne programske opreme je ta osrednji center začel z mrežnim spremljanjem dejavnosti pogodbene logistike na območju celotne države. V ta sistem so vključili tudi elektronsko sporočanje napadov na konvoje in ekipe pogodbenih izvajalcev s terena v realnem času. Na podlagi opozoril lahko center obvesti vojaško poveljstvo o dogodku in prosi za posredovanje. Medtem so tudi oborožene sile naročile dodatne izpopolnitve vojaške inačice programa. Vojaški poveljniki so namreč postali pozorni na tveganje, ki ga je predstavljalo ogromno število pogodbenih izvajalcev na območju bojevališča ter možnost incidentov prijateljskega ognja. Sliko iz civilnega centra za operacije obnove so vključili v svoj sistem, vendar pa ob tem svojih podatkov civilnemu centru ne razkrivajo. S tem je postala realna tudi možnost preverjanja vpletenosti pogodbenih izvajalcev v incidente (Carraway 2006: 11). Ta sistem sicer ni popoln, zaposleni iz zasebnih vojaških in varnostnih podjetij poročajo o slabi natančnosti, potrebna je registracija vozila in montaža oddajnika. Kljub temu pa takšen sistem predstavlja prvi korak k celovitemu spremljanju in nadzoru nad delovanjem zasebne vojaške in

varnostne industrije oziroma njenega najbolj kritičnega dela – oboroženih spremstev, na območju bojevališča (Wallwork 2005: 44, 59).

8.2 Vpliv na vojaško stroko in profesijo

Zasebna vojaška in varnostna industrija ima lahko precejšen vpliv na oblikovanje civilno–vojaških razmerij. Kljub številnim kratkoročnim pozitivnim učinkom uporabe zasebnega sektorja na območju spopadov pa številni teoretiki opozarjajo na pereč problem odtekanja znanja in stroke iz oboroženih sil na njihove zmogljivosti in sposobnost samostojnega izvajanja vojaške dejavnosti (Wulf 2005: 188). Nekateri avtorji opozarjajo na splošno nevarnost, da oborožene sile ob pogodbenem zunanjem oddajanju lahko izgubijo kadrovsko strukturo, sistemsko znanje in stvarne zmogljivosti za samostojno izvajanje teh dejavnosti v kompleksnem okolju. V nekaterih nalogah na področju logistike je za ponovno pridobitev in vzpostavitev operativne zmogljivosti po ocenah strokovnjakov potrebno časovno obdobje tudi do razpona ene karierne generacije oziroma približno 20 let (Schreier in Caparini 2005: 49, 63; Wulf 2005: 58). Schreier na tem mestu omenja tudi potencialno krizo legitimnosti, ki grozi oboroženim silam zahodnih držav zaradi odtekanja kadrov v zasebni sektor, kjer tržijo svoje specifično znanje in izkušnje, ki so jih pridobili v državnih institucijah. S tem mečejo slabo luč na celotno vojaško profesijo in organizacijo, vključno s pripadniki, ki so ostali v javnem sektorju (Singer 2003: 204–205). V zasebnem sektorju za kader, ki se je umaknil, ne veljajo več pravila obnašanja in predpostavke profesionalne etike, kar lahko povzroči padec odgovornosti. Ta trend prehajanja in komercializacije vojaške stroke pa lahko ogrozi tudi javni obrambni pokojninski sistem, saj država vplačuje v pokojninski sklad posameznikov, ki svoje znanje tržijo naprej v dobičkonosnem zasebnem sektorju (Schreier in Caparini 2005: 62).

8.3 Konkurenca na kadrovske področju med javnim in zasebnim sektorjem

Močni finančni tokovi in izredno povečanje povpraševanja po varnostnih storitvah so v Iraku povzročili dvojni učinek. Zaradi povečanih potreb po usposobljenih kadrih je kmalu začelo primanjkovati osebja, ki bi imelo dovolj izkušenj in bilo usposobljeno za izvajanje varnostne dejavnosti. To je ustvarilo močno konkurenco med zasebnimi varnostnimi podjetji v državi, saj je zaradi poslabšanja varnostne situacije povpraševanje po njihovih storitvah preseglo vsa pričakovanja. Finančno najmočnejša podjetja na trgu so začela dvigovati ceno za najbolj iskane kategorije zaposlenih. S tem so želela pritegniti najboljše posameznike, tudi iz konkurenčnih podjetij, ter izriniti tekmece, ki tem trendom niso mogli slediti. V tem obdobju je nadomestilo za

delovno uro nekdanjega pripadnika specialnih vojaških enot doseglo magično mejo 1.500 USD na dan. Takšne tržne sile pa so sprožile tudi vzporedne učinke. Zaradi izredno visokih plač v zasebni vojaški in varnostni industriji v Iraku so začeli svoja delovna mesta v rednih enotah zapuščati tudi aktivni pripadniki specialnih vojaških enot zahodnih držav (Caparini in Kartas 2006: 2; Singer 2003: 77; Holmqvist 2005: 32; Cameron 2006: 600; Wallwork 2007: 51). Kadrovsko popolnjevanje zasebnih vojaških in varnostnih podjetij poteka na podlagi osebnih in profesionalnih poznanstev, kar pomeni verižno zapuščanje enote. To je kmalu zbudilo zaskrbljenost med vojaškimi poveljniki, ki so opazili pospešeno odtekanje najboljših kadrov. Urjenje pripadnikov specialnih enot oboroženih sil zahteva štiri do deset let intenzivnega in dragega urjenja. Lukenj v kadrovski strukturi, ki jo povzroči odhod talentiranih posameznikov, ne morejo zapolniti v kratkem času, hkrati pa to povečuje obremenitev njihovih kolegov, ki so ostali v enoti (Wallwork 2005: 50). Odgovorni vojaški poveljniki v ameriškem poveljstvu za specialne operacije (USSOCOM) so se na te trende odzvali s prilagojeno shemo nadomestil in nagrad za svoje pripadnike, s katero naj bi zadržali jedro teh kadrov. Poveljstvo oboroženih sil VB pa je svojim pripadnikom v primeru, da so želeli zapustiti oborožene sile zaradi dela v zasebnem sektorju, ponudilo pogodbene opcije za ponovno zaposlitev ali dovoljenja za podaljšano odsotnost, ter jim tako omogočila vsaj začasen odhod v Irak kot zasebnikom (Burgess 2004; Jennings 2004; Schreier in Caparini 2005: 20; Wulf 2005: 175; Bearpark v Pfanner 2006b: 452). Obrambno ministrstvo ZDA je preučilo tudi možnost, da bi v pogodbe z zasebnimi podjetji vpeljali standardno konkurenčno klavzulo, ki bi slednjim prepovedala najemanje aktivnih pripadnikov oboroženih sil. Obveljalo je mnenje, da bi vsakršna oblika konkurenčnih klavzul lahko odvrnila sveže kadre (Mulrine 2007: 38). Podjetja v Iraku so odprla svoja vrata ter razširila nabor potencialnih kadrov. Rast poslovanja je pripeljala do padca standardov pri najemanju osebja in poslabšanja kvalitete izvajanja storitev. Mentaliteta t.i. »rudnika zlata« je v Irak privabila tudi številne posameznike, željne hitrega zaslužka in dogodivščin, oportuniste brez ustreznih izkušenj ali pa celo s kazenskimi kartotekami (Wallwork 2005: 40; Holmqvist 2005: 29; Ladurner 2007: 23). Vsi pogodbeni izvajalci so sicer dolžni opraviti varnostno preverjanje pri Obrambnem ministrstvu ZDA, vendar je že spomladi 2004 čakalna vrsta za pridobitev varnostne odobritve (za vse pogodbene izvajalce) obsegala 188.000 vlog, medtem ko še v letu 2000 število vseh obdelanih vlog ni preseglo 20.000 (Schreier in Caparini 2005: 70; Wulf 2005: 187).

8.4 Posledice pomanjkljive selekcije kadrov

Posledice najemanja nezadovoljivo usposobljenega in neizkušenega kadra so lahko različne. Ker delujejo v neposrednem stiku z oboroženimi silami, lahko zaradi dvojnih standardov in nepoznavanja vojaške organizacije pride do nekonstruktivnih ali konfliktnih odnosov, pri čemer so drug od drugega v veliki meri odvisni (Avant 2005: 135). V Iraku so se pojavila tudi poročila o obsežni uporabi anabolikov in steroidov med pripadniki zasebnih vojaških in varnostnih podjetij (celo do 25% zaposlenih)(Fainaru 2007a). Zaradi stranskih učinkov so tem sredstvom pripisali tudi del krivde za številne strelske incidente, v katerih so bili ranjeni ali ubiti civilisti (McIntyre 2007). K temu lahko dodamo še vse ostale učinke nižanja kadrovskih standardov, kot so porazno razumevanje lokalne kulture in medetničnih odnosov, političnega in socialnega ozadja konflikta, nespretnosti pri uporabi opreme, neupoštevanje varnostnih pravil ter pomanjkanje osebne in operativne discipline (Thürer 2007: 8; Perrin 2006: 620, 632). Fainaru nazorno opiše primere samovoljnega ravnanja zaposlenih iraških državljanov, nezanesljivosti, primere kraj z možnostjo ponovnega odkupa orožja na črnem trgu, ter povezav z iraškimi uporniški skupinami (Fainaru 2007a). Za stroko najbolj zaskrbljujoče anomalije pa predstavljajo specifične anomalije v selekcijskih postopkih. Interne vojaške preiskave o zlorabah in mučenju ujetnikov v glavnem divizijskem centru za zasliševanje v *Abu Graibu* so pokazale, da so v zasliševanju zapornikov sodelovali tudi civilisti, zaposleni kot pogodbeni izvajalci (Miller 2003: 3; Taguba 2004: 17, 26, 32, 48; Fay in Jones 2004: 4, 10; USDOA 2004: 87–89; Schlesinger 2004: 90; Church 2005: 2, 12, 17; Clapham 2006: 518; Cameron 2006: 574). Ladurner navaja, da naj bi po nekaterih podatkih v letu 2004 kar 50% vseh zasliševalcev v Iraku predstavljali pogodbeni izvajalci (Ladurner 2007: 23). Preiskave sekretariata kopenske vojske in obrambnega ministrstva so pokazale, da nekateri pogodbeni izvajalci v zaporu Abu Graib niso imeli opravljenih zahtevanih varnostnih preverjanj in niso bili ustrezno izurjeni za vojaško zasliševanje, eden izmed njih naj bi bil celo voznik tovornjaka (Wallwork 2005: 39). Podjetje CACI je imelo v Iraku do avgusta 2003 v rotaciji najmanj 31 zaposlenih, od tega 35% brez opravljenega formalnega urjenja iz vojaških tehnik zasliševanja in pridobivanja informacij od ujetnikov (Wulf 2005: 188; Perrin 2006: 630). Nekateri od teh posameznikov naj bi celo svetovali pripadnikom vojaške policije, kakšne metode naj uporabijo. Znano je, da so bile v tem zaporu uporabljene nekatere striktno prepovedane grobe oblike zasliševanja, posegi v dostojanstvo in mučenje zapornikov (Wulf 2005: 176). Izvirna pogodba je bila sklenjena za zagotavljanje storitev na področju informatike in kasneje z dodatki prirejena (McCharty in Merle 2004). Na podlagi tega so bili zasebni izvajalci pooblaščen za pisanje vojaških obveščevalnih poročil, njihovo analizo, preverjanje in zasliševanje zapornikov na izbranih lokacijah. Tesno so

sodelovali z zasliševalnimi ekipami, ki so jih sestavljali pripadniki vojaške policije in vojaške obveščevalne službe. Ključen poudarek pri tem je, da redne pripadnike oboroženih sil v primeru takšnega ravnanja veže pravna odgovornost, civilisti pa v takšnih aktivnostih sploh ne bi smeli sodelovati, sploh pa ne izven vojaške strukture poveljevanja in odgovornosti.

8.5 Perspektive zasebne vojaške in varnostne industrije po Iraku

Učinek postopnega umika koalicijskih oboroženih sil iz Iraka bo nedvomno občutila celotna mednarodna zasebna vojaška in varnostna industrija. Krovne pogodbe za zagotavljanje logističnih storitev ne predvidevajo amortizacijskih učinkov, kadar se število napotnih sil zmanjša. Te storitve so namreč vezane na operativne enote v operacijah v tujini. Postopen umik oboroženih sil iz Afganistana in Iraka bo tako bistveno vplival na zmanjšanje poslovanja podjetij, kot so KBR in njegovi podizvajalci, ki na Bližnjem Vzhodu zaposlujejo preko 50.000 posameznikov (Becker et al. 2007: 4). Veliki programi zasebnih storitev za oborožene sile, kot sta programa LOGCAP in AFCAP bodo zagotovo igrali pomembno vlogo v vojaški logistiki tudi v prihodnje. Pri tem pa se kažejo nekatere težnje po njihovem prestrukturiranju, razdelitvi na več segmentov ter vpeljavi konkurence med ponudniki, kar bi utegnilo bistveno vplivati na pocenitev in kvaliteto izvedbe teh storitev. Postopen umik koalicijskih sil iz Iraka bo imel odločilen vpliv tudi na zasebni varnostni sektor. Del podjetij, ki trenutno delujejo v Iraku, bo sicer ohranilo pogodbe za varovanje iraških vladnih institucij in zasebnih podjetij, ki bodo nadaljevala z obnovitvenimi projekti. Številna manjša priložnostna podjetja bodo izginila prav tako hitro kot so nastala (Becker et al. 2007: 4; Wulf 2005: 170). Podjetja, ki bodo preživela finančno in organizacijsko krizo po umiku iz Iraka, bodo s tem pridobila pomembne organizacijske izkušnje (Becker et al. 2007: 5). Veliko možnosti za preživetje in nadaljevanje poslovanja v Iraku imajo podjetja, ki se ukvarjajo z varnostnim svetovanjem in urjenjem in ki pričakujejo podaljšanje pogodb za urjenje iraških varnostnih in policijskih sil. Podobno velja tudi za podjetja, ki zagotavljajo storitve odstranjevanja in uničevanja neeksplozivnih sredstev (Becker et al. 2007: 4, 5). Podjetja *USA Environmental*, *EODT*, *Tetra Tech* in *KMAG*, ki so v Iraku leta 2003 začela z odstranjevanjem neeksplozivnih bojnih sredstev in starih zalog streliva, bodo kljub precejšnjemu številu zaposlenih in trenutnemu tempu 100 t uničenih sredstev na dan za odstranitev in uničenje ocenjene skupne količine (preko 650.000 ton v nezaščitenih skladiščih) potrebovala približno 18 let (Gordon 2004). Na podlagi izkušenj iz zapora Abu Graib bo zagotovo striktno omejeno sodelovanje pogodbenih izvajalcev pri dejavnostih vojaške policije in vojaške obveščevalne službe, kot so varovanje in zasliševanje vojnih ujetnikov ter analiza obveščevalnih poročil. Na drugih področjih obveščevalne dejavnosti pa lahko pričakujemo

nadaljevanje trendov, zlasti pri klasičnem zbiranju informacij z obveščevalci na terenu, zračnem nadzoru, analizi satelitskih podatkov ipd. (Singer 2003: 63; Cockayne 2006: 481). Zasebna vojaška in varnostna industrija se je v Iraku sprva soočila z neobstoječim sistemom državnih institucij in izredno nevarnim okoljem, ter nato nekaj let delovala v takšnih razmerah. Pogodbeni izvajalci so s tem pridobili neprecenljive izkušnje o dejavnosti zasebnih podjetij v urbanem gverilskem okolju v arabskem svetu, kar bodo zagotovo zelo pomembne značilnosti in izkušnje pri iskanju kadra in zmogljivosti za morebitne bodoče tovrstne operacije v regiji.

9. Sklepi

Izbrana tematika diplomskega dela vsekakor zahteva in zasluži širok pristop na različnih področjih. V analizi smo tako nakazali zgolj bistvene vsebine in polemike, ki se porajajo zaradi neslutene porasta uporabe zasebnega sektorja v vojaški operaciji. Ta namreč na območju konfliktov opravlja storitve, ki imajo vojaški značaj ne glede na formalne definicije narave njegovih nalog. Zavrlo kompaktnosti v diplomsko delo niso bila vključena nekatera že pripravljena izredno zanimiva področja, kot so analiza taktične doktrine zasebnih vojaških podjetij v Iraku, opis vloge zasebnih podjetij v nekaterih spopadih in incidentih ter zaključki, ki se ob tem ponujajo. Izpuščen je bil tudi del o vplivu okupacije Iraka na poslovanje, borzne kotacije in obstoj nekaterih izbranih podjetij. Diplomsko delo tako združuje analizo tistih področij, ki so nepogrešljiva za preverjanje izpeljanih predpostavk in temeljne hipoteze. Pri obravnavanju osrednje teme diplomskega dela smo se soočili z izzivi že pri definiciji in kategorizaciji zasebne vojaške in varnostne industrije, zasebnih vojaških podjetij in zasebnih varnostnih podjetij. Dejstvo je, da je celotno izrazoslovje na tem področju precej prilagodljivo in fluidno, soočamo pa se tudi z arhaičnimi izrazi in razumevanjem, ki analitičnemu pristopu k proučevanju tematike prej škodi kot koristi. Uporaba izrazov kot so »zasebna vojska« in »plačanci« zgreši samo jedro polemike. Ti izrazi namreč vežejo semantiko na apriori negativna izhodišča in kolektivni spomin o arhaičnih oblikah zasebnih nosilcev oborožene sile. Poleg tega se soočimo s preuranjenim razumevanjem, da zasebna vojaška industrija predstavlja neko kohezivno celoto in integrirane zmogljivosti, kar ima prav tako posledice za nadaljnji analitični pristop. Subjekt proučevanja smo potemtakem uvrstili v gospodarstvo ter ga identificirali kot industrijo, ki na mednarodnem trgu zagotavlja specifične storitve, kar je v danem trenutku legalen in nadvse učinkovit formalni pristop. Ugotovitve glede opredelitev pojmovno teoretičnih izhodišč so pokazale, da poznavalci kljub dozorevanju tega področja še vedno ne uporabljajo konsistentnih izrazov za poimenovanje posameznih kategorij akterjev zasebne vojaške in varnostne industrije. Poimenovanje pravnih subjektov iz te industrije in njihovih zaposlenih je

tako odvisno od interesov avtorjev. Iz pregleda pojmov in kategorizacij lahko povzamemo, da *zasebna vojaška podjetja* izvajajo storitve, ki jih lahko obravnavamo kot tradicionalne vojaške storitve, *zasebna varnostna podjetja* (v ožjem smislu) pa zahtevnejše varnostne storitve v kompleksnem okolju v tujini, pri čemer ima lahko njihova dejavnost vojaški potencial. Obe kategoriji moramo konceptualno ločiti od klasičnih obrambnih proizvajalcev in nacionalnega civilnega varnostnega sektorja (zasebna varnostna podjetja v širšem smislu), v primeru Iraka pa tudi od množice civilnih gradbenih in drugih podjetij, ki sodelujejo v projektih pokonfliktne obnove. Pri tem je ena izmed ključnih ugotovitev ta, da zagotavljanje varnosti na območju oboroženih spopadov predstavlja klasično vojaško nalogo, zato je sklicevanje na civilno varovanje neutemeljeno. Nadalje lahko povzamemo, da ima razširjena uporaba zasebne vojaške in varnostne industrije v vojaških operacijah svoje korenine predvsem v širšem trendu privatizacije tradicionalnih državnih funkcij in razmerah, ki so vplivale na preobrazbo oboroženih sil in mehanizmov za soočanje z varnostnimi grožnjami po koncu Hladne vojne. V nasprotju z arhaičnimi pred-modernimi oblikami zasebnih podjetij so podjetja, ki sestavljajo to industrijo, korporativno organizirana in kot taka odlično umeščena v družbeno, varnostno, politično-ideološko in gospodarsko paradigmo, ki je nastopila v latentni obliki po koncu Hladne vojne in v manifestni obliki po dogodkih 11. septembra 2001. Pojav povečane uporabe zasebne vojaške in varnostne industrije v vojaških operacijah se ujema s teorijo postmodernih oboroženih sil, kar mu daje ustrezen teoretični in legitimacijski okvir za delovanje v podporni funkciji rednih vojaških enot. Glede pravnega statusa akterjev zasebne vojaške in varnostne industrije na območju internacionaliziranega notranjega oboroženega spopada, kakršnega predstavlja okupirani Irak, je pomemben predvsem poudarek, da legitimnost sodelovanja posameznega elementa v spopadu ne vpliva na definicijo obveznosti, ki jih vsem akterjem nalagajo določila mednarodnega humanitarnega prava. Vse definicije, formalne in nacionalno pravne, ki bi poskušale to univerzalnost obiti, ne odtehtajo obveznosti, ki jih posameznikom in državam njihovega izvora nalaga mednarodno humanitarno pravo. Posamezniki, ki delujejo v Iraku kot oboroženi civilisti na podlagi pogodbe in niso vključeni v formalno strukturo oboroženih sil, tako ostajajo odgovorni za svoja dejanja, za zagotavljanje te odgovornosti pa so odgovorne države njihovega izvora. Slednje svoje odgovornosti ne morejo relativizirati z najemanjem zasebnih podjetij in sklicevanjem na obrambni modus njihovega delovanja. S tem namreč ogrožajo temeljno delitev na izključujoči se kategoriji, civiliste in bojavnike. Okupatorskim državam tako pritičejo vse obveznosti in dolžnosti, vključno z zagotavljanjem javne varnosti prebivalcev in zagotavljanjem pravne odgovornosti kršiteljev določil mednarodnega humanitarnega prava na zasedenem ozemlju, ne glede na to ali so redni pripadniki oboroženih sil ali oboroženi pogodbeni izvajalci. Pravni status slednjih ni nedoločen ali dvoumen, kot to

navajajo nekateri viri, temveč jasno določen v mednarodno pravnih normah, čeprav kompleksen. Ključna težava pri zagotavljanju odgovornosti oboroženih civilistov v Iraku tako ostajajo oktroirane nacionalne pravne formulacije iz akutne faze okupacije, ki jih aktualna oblast zaradi realnih političnih okoliščin ni pripravljena ali zmožna spremeniti, ter pomanjkanje politične volje za preganjanje teh civilistov v njihovih matičnih državah. Na tem področju lahko tako opazimo evolucijo regulative ameriških oboroženih sil, ki počasi krpajo pravno sivino uporabe civilistov na bojevališču. Identificirali pa smo tudi poseben problem, in sicer dejstvo, da je bil zasebni sektor prekomerno vpleten v oblikovanje tovrstne regulative in da so bili nekateri temeljni doktrinarni dokumenti na tem področju izdelani za oborožene sile v zasebnem sektorju. Glede nacionalne pravne regulative delovanja zasebne vojaške in varnostne industrije smo analizirali tri države, ki so v tem pogledu ključne: 1.) ZDA kot državo, v kateri ima sedež slaba polovica celotne industrije, daleč največjo posamezno institucionalno stranko industrije ter hkrati državo z najbolj izoblikovanim regulativnim sistemom na tem področju, ki pa se je v Iraku soočil z očitnimi pomanjkljivostmi; 2.) VB kot državo, ki gosti z nacionalnega vidika drugo največjo zasebno vojaško in varnostno industrijo na svetu, slednja pa kljub pomanjkljivi formalni nacionalni regulativi ohranja precejšen mednarodni ugled v primerjavi z ameriški tekmeči; ter 3.) JAR kot državo z najbolj strogo in rigidno nacionalno regulativo na tem področju, omejenimi zmogljivostmi za njeno uveljavljanje izven nacionalnih meja ter posledičnimi političnimi težavami zaradi obsežne prisotnosti njenih državljanov v Iraku. Podrobno smo opisali tudi nacionalno regulativo, ki je trenutno veljavna v Iraku, ter poskušali kar se da nazorno prikazati sekvenco in paradoksalnost pravnih norm, ki jih je kodificirala nekdanja koalicijska oblast. Slednja je sicer celostno zajela obravnavano področje in naložila odgovornost iraškim institucijam, vendar hkrati dodelila imuniteto tujim osebam v državi, vključno z vsem varnostnim osebjem. To je pripeljalo do absurdnih situacij, ko posamezniki niso odgovarjali ne za kršenje mednarodnega humanitarnega prava in ne za očitna navadna kazniva dejanja na okupiranem ozemlju. V poglavju o projektu obnove Iraka smo opredelili obseg nalog, ki jih v pokonfliktni obnovi Iraka opravljajo tuja podjetja, ter kakšna je pri tem vloga zasebne vojaške in varnostne industrije. Opisali smo tudi obsežen program civilne dopolnitve vojaške logistike ameriških oboroženih sil ter hibridnost nekaterih dejavnosti. Ključni pri teh opredelitvah so zaključki o ekonomski smotrnosti zunanjega oddajanja specifičnih nalog na območju spopadov predvsem za zasebni sektor, neproporcionalno odvajanje sredstev za varovanje, ter politično smotrnost takšnega koncepta za koalicijske države. Pri tem so se v Iraku pokazale anomalije, ki nakazujejo nekatere kritične pomanjkljivosti civilnih storitev, od nezanesljivosti civilnih izvajalcev na bojevališču, raznovrstnih finančnih in operativnih manipulacij, do etike komercialne uporabe oboroženih civilistov za zavarovanje civilnih in humanitarnih projektov.

Ko govorimo o povečani uporabi zasebnega sektorja v vojaških operacijah, imamo v mislih predvsem trende spreminjanja razmerja med številom civilnega osebja in rednih pripadnikov. Med 1. Zalivsko vojno je bilo to razmerje 1,3:100, na Balkanu 1:60, v Iraku pa že 1:1,5. Od tega civilnega osebja naj bi zasebne vojaške in varnostne storitve v Iraku opravljalo vsaj 20.000 posameznikov. V Iraku po ocenah sodeluje približno 70% vseh podjetij iz globalne zasebne vojaške in varnostne industrije, prevladujejo pa ameriška in britanska podjetja (skupaj ima v teh dveh državah svoj sedež skoraj 75% vseh podjetij). Ker tovrstni podatki drugod niso na voljo, smo o kadrovski in demografski strukturi zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku sklepali na podlagi sekundarne analize dostopnih podatkov o žrtvah med pogodbenimi izvajalci v Iraku. Rezultati so podobni kot pri analizi industrije, pri čemer je dobra polovica vseh posameznikov med žrtvami državljanov ZDA in VB. Kvantitativno izstopajo še nekatere države, medtem ko ostale razdrobljene dajejo zanimiv vpogled v nacionalno pisanost te industrije. Ugotovili smo tudi, da je med žrtvami zabeleženih največ posameznikov, ki so opravljali naloge oboroženega varnostnika, najpogostejši vzrok smrti pa so improvizirana eksplozivna sredstva in oboroženi napadi. Med podjetji z največ žrtvami izstopajo ameriški velikan *KBR\Halliburton* ter vodilni ameriški in britanski ponudniki oboroženega varovanja konvojev – *DynCorp*, *BlackWater*, *ArmorGroup* idr. Povzamemo lahko, da je človeška cena dobičkonosne industrije precejšnja, vendar pa žrtve med pogodbenimi izvajalci prav tako precej vplivajo na skupno statistiko žrtev med koalicijskimi silami. Njihove žrtve se formalno ne beležijo kot žrtve koalicije, kar neformalno številko zmanjša za približno 20%, vse skupaj pa ima pomemben vpliv na politično ceno vojne. Ugotovili smo, da so nekdanji pripadniki specialnih vojaških enot zahodnih oboroženih sil najbolj cenjen in plačan kader, medtem ko podjetja vse bolj uporabljajo segmentiran kadrovski sistem ter krotijo stroške z najemanjem večjega deleža Iračanov in državljanov tretjih držav. Kljub nesorazmerno nižjemu plačilu (približno razmerje v nadomestilih je 1:30) predstavlja to za slednje dobro poslovno priložnost, ugodni ekonomski učinki pa so tudi transnacionalne narave. V posebnem poglavju smo relativizirali predpostavke o nesorazmerno visokih nadomestilih za pogodbene izvajalce v primerjavi z rednimi pripadniki oboroženih sil. Pri nekaterih kategorijah prvih so se v fazi poslabšanja varnostne situacije v Iraku pojavile informacije o nadomestilih v višini 1.500 USD dnevno in več. Oborožen varnostnik naj bi v Iraku zaslužil v povprečju petkrat več, kot redni pripadnik oboroženih sil z enakimi izkušnjami. Kritiki takšnega poenostavljenega pristopa opozarjajo na vse nedenarne dodatke k nadomestilom, vrednost razpoložljivih vojaških zmogljivosti ter zapoznele ugodnosti, ki precej zmanjšajo razmerje med obema kategorijama. Kljub vsemu pa na podlagi nekaterih pomislekov v povezavi s korporativno ekonomiko ne moremo sprejeti domneve, da je takšno zagotavljanje storitev za države ekonomsko ugodnejše kot uporaba rednih sil – prednosti so predvsem politične

narave. Hkrati smo našli tudi nekatere druge vidike, ki objektivno spremenijo in pojasnijo visoka nadomestila za pogodbene izvajalce, kot je izključenost iz sistema za rehabilitacijo vojnih veteranov ter umanjkanje možnosti priznanja prispevka h kolektivni varnosti. Večina anomalij, ki so se dogajale na področju uporabe zasebnega sektorja v Iraku, izhaja iz pomanjkljive priprave na operacijo, neupoštevanja predpostavk in opozoril pravne, varnostne in vojaške stroke, ter političnega, gospodarskega in ideološkega ozadja konflikta, ki se je odrazil v nezadostnem nadzoru nad dejavnostjo industrije v kompleksni situaciji. Ena izmed najpomembnejših lekcij z uporabo zasebnega sektorja v Iraku je nujnost spremljanja in nadzora nad njegovimi dejavnostmi na območju celotnega bojevališča. V Iraku je bil za to posebej prirejen sistem spremljanja premikov vojaške logistike, vendar pa je bil ta nadzor s posebno pogodbo prav tako poverjen zasebnemu podjetju, kar je sprožilo mnogo polemik. Okupacija Iraka je v veliki meri razkrila tudi negativen vpliv, ki ga ima uporaba zasebnih storitev na izgubo systemskega znanja in zmogljivosti oboroženih sil ter zmanjšane ugleda vojaške profesije, nekatere izstopajoče posledice pomanjkljive kadrovske selekcije in izvajanja jedra vrhunskih kadrov iz rednih enot v zasebni sektor, kar postavlja oborožene sile pred posebne izzive. V moraliziranje o nedoločljivi nevarnosti uporabe zasebnih vojaških in varnostnih storitev, akutni nagnjenosti v smeri selektivnega zagotavljanja javne varnosti ter neizogibnega kršenja človekovih pravic se nismo spuščali, temveč smo analizirali potencialna tveganja in izzive, ki jih to predstavlja za obstoječ mednarodni sistem, legitimnost oboroženih sil, bistvo (moderne in pozne moderne) vojaške profesije, demokratični nadzor nad izvajanjem državnih funkcij ter nenazadnje za prebivalce okupiranega ozemlja. Na koncu lahko poudarimo, da se bo zasebna vojaška in varnostna industrija v dekadentni fazi okupacije Iraka sicer soočila z nekaterimi težavami, ki izhajajo iz njene prekomerne osredotočenosti na omejeno geografsko območje in funkcionalno področje. Z izredno sposobnostjo prilagajanja, prenovljenim funkcionalnim in socialnim imperativom, z operativnimi izkušnjami iz Iraka ter nekaterimi organizacijskimi spremembami na strani vodilnih držav in njihovih oboroženih sil pa bo ta industrija ohranila pomembno vlogo tudi v prihodnjih operacijah vojaške narave.

9.1 Preverjanje zastavljenih hipotetičnih predpostavk

Pri preverjanju zastavljenih predpostavk in izpeljanih delovnih tez ugotovimo naslednje.

a) Zasebna podjetja v vojaški in varnostni industriji, kakršna se je manifestno izoblikovala med okupacijo v Iraku, predstavljajo nov tip zasebne oblike vojaške dejavnosti. Ta tip podjetja deluje po korporativnem gospodarskem načelu, je umeščen in legalno deluje v mednarodnem okolju,

nastopa v funkciji zagotavljanja nacionalnih interesov v tujini in se je hkrati zmožen prilagajati morebitnim novim okoliščinam in povpraševanju.

b) Zasebna vojaška in varnostna industrija predstavlja enega od mehanizmov najmočnejših zahodnih držav kot odgovor na nova tveganja, grožnje in spremenjeno varnostno paradigmo po 11. septembru 2001. Njene značilnosti, ki so se pokazale v Iraku (učinkovitost, uporabnost, sposobnost prilagajanja in pogojna diskretnost) predstavljajo precejšen dejavnik, s katerim pridobi industrija na funkcionalnem imperativu, ki pogojuje njeno vključitev v formalne načrte za vodenje vojaških operacij.

c) Zasebna vojaška in varnostna industrija je pogojno finančno bolj učinkovita kot redne oborožene sile in druge javne institucije za zagotavljanje varnostnih storitev. Hkrati je boljša tudi njena časovna odzivnost, kar spremeni razmerje med stroški in koristmi. Izkušnje iz Iraka kažejo, da so finančne manipulacije njena akutna slabost, glavno sredstvo za njihovo preprečevanje pa je zagotavljanje konkurenčnosti, nadzor in sankcioniranje. Z vidika korporativne ekonomike je zasebna vojaška in varnostna industrija zlata niša mednarodnega gospodarstva, ki smiselno dopolnjuje ostala gospodarska področja. Z vidika individualnega finančnega nadomestila za delo v zasebnem vojaškem in varnostnem podjetju pa lahko ugotovimo, da so plačila nesorazmerno visoka v primerjavi s podobnimi funkcijami v javnem sektorju, vendar je potrebno pri tem upoštevati tudi številne negativne značilnosti izvajanja takšnega poklica v kompleksnem okolju in njegovih potencialnih posledic.

d) Trenutni nacionalni in mednarodnopravni okvirji ne omogočajo omejevanja dejavnosti zasebne vojaške industrije, temveč le zahtevajo odgovornost njenih zaposlenih za njihova dejanja v konfliktnem okolju. Večina relevantnih držav sicer regulira izvoz vojaških in varnostnih storitev v tujino, vendar umanjajo praktični pravni okvirji in mehanizmi za njihovo uveljavljanje. Industrija tako trenutno deluje v okolju, ki ji omogoča nadaljevanje zagotavljanja njenih zmogljivosti tudi v prihodnjih mednarodnih vojaških in pokonfliktnih operacijah.

e) Industrijijo sestavljajo mednarodne korporacije in virtualna podjetja, ki so mobilna v smislu prestavljanja sedeža podjetja in njegovih finančnih funkcij. Kot taka se lahko izognejo vsakemu poskusu omejevanja lastne dejavnosti, dokler bo obstajalo zadostno povpraševanje po zasebnih vojaških in varnostnih storitvah v mednarodnem okolju.

f) Aktualni mandat VS OZN za prisotnost koalicijskih sil v Iraku se izteče 31. decembra 2008. Po nekaterih dostopnih informacijah so v pripravi dvostranski sporazumi med ZDA in iraško vlado za nadaljevanje prisotnosti manjšega dela ameriških oboroženih sil. Upad poslovanja v Iraku bo kljub ohranitvi določenega nivoja povpraševanja po njenih storitvah v industriji povzročil konsolidacijo, preoblikovanje nekaterih zmogljivosti in umik večjega deleža podjetij, ki se bodo osredotočila na druga geografska območja in funkcionalna področja. Izkušnje, ki jih

je industrija pridobila v Iraku in njena prilagodljivost ji bodo omogočile, da bo svoje zmogljivosti lahko zagotavljala tudi v prihodnje, dokler bo obstajalo povpraševanje po njih.

Iz tega lahko izpeljemo *potrditev hipoteze* diplomskega dela in temeljne predpostavke, da je pojav naraščajočega trenda uporabe zasebne vojaške in varnostne industrije v Iraku začetek novega pristopa k vodenju oboroženega boja, ki ga bomo lahko spremljali tudi v prihodnjih vojaških in pokonfliktnih operacijah.

10. Seznam literature

Monografske publikacije

- 1) Avant, Deborah D. (2005): *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*. New York: Cambridge University Press.
- 2) Singer, Peter W. (2003): *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. London: Cornell University Press.
- 3) Wulf, Herbert (2005): *Internationalizing and Privatizing War and Peace*. Basingstoke, New York: Palgrave MacMillan.

Tematske sinteze

- 1) Becker, James C. ml., Harry A. Berry, Kenneth L. Boehme, Veronica R. Crutches, Sharon Denny, Lillian A. Dixon, Teddie L. Dyson, Rhonda L. Ferguson–Augustus, Michael M. Frazier, Robert D. Helgeson, Sheila F. J. McClaney, Sherry B. Keller, Eric C. Lorraine, Michael A. Salvi, Joseph M. Vojvodich, Rodney A. Vyche, Lawrence K. Grubbs, Patrick M. Shaw, Timothy A. Vuono, Dr. Robert S. Brent in Kenneth C. Ryan (2007): *Private Military Operations: 2007 Industry Study*. Washington: Industrial College of the Armed Forces, National Defense University. Dostopno na <http://www.ndu.edu/icaf/industry/reports/2007/pdf> (3. januar 2008).
- 2) Beyani Chaloka in Lilly Damian (2001): *Regulating Private Military Companies: Options for the UK Government*. London: International Alert. Dostopno na <http://www.international-alert.org/publications/getdata.php?doctype=Pdf&id=102> (4. september 2007).
- 3) Campbell, Gordon L. (2000): *Contractors on the Battlefield: The Ethics of Paying Civilians to Enter Harm's Way and Requiring Soldiers to Depend Upon Them*. Springfield, Virginia: US Army Combined Arms Support Command. Dostopno na <https://acc.dau.mil/CommunityBrowser.aspx?id=31342&lang=en-US> (29. december 2007).
- 4) Caparini, Marina in Moncef Kartas (2006): *Private Military Companies. The DCAF Backgrounder Series 2006(4)*. Ženeva: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces. Dostopno na <http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=18412&nav1=4> (20. julij 2006).

- 5) Goddard, S. (2001): *The Private Military Company: A Legitimate International Entity Within Modern Conflict*. Fort Leavenworth, Kansas: US Army Command and General Staff College. Dostopno na <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2001/pmc-legitimate-entity.pdf> (5. januar 2008).
- 6) Holmqvist, Caroline (2005): *Private Security Companies: The Case for Regulation*. Solna: Stockholm International Peace Research Institute. Dostopno na http://www.sipri.org/contents/conflict/SIPRI_PolicyPaper9.pdf (4. april 2008).
- 7) Krahmann, Elke (2003): *The Privatization of Security Governance: Developments, Problems, Solutions*. Köln: Lehrstuhl Internationale Politik, Universität zu Köln. Dostopno na <http://www.politik.uni-koeln.de/jaeger/downloads/aipa0103.pdf> (16. februar 2006).
- 8) Lilly, Damian (2000): *The Privatization of Security and Peacebuilding: A Framework for Action*. London: International Alert. Dostopno na [http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900SID/LGEL-5F9JUE/\\$FILE/intalert-privatisation-sep02.pdf?OpenElement](http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900SID/LGEL-5F9JUE/$FILE/intalert-privatisation-sep02.pdf?OpenElement) (5. april 2008).
- 9) Schreier, Fred in Marina Caparini (2005): *Privatizing Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*. Ženeva: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces. Dostopno na <http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=18346&nav1=4> (10. oktober 2007).
- 10) Singer, Peter W. (2004a): *The Private Military Industry in Iraq: What Have We Learnt and Where to Next?* Ženeva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. Dostopno na http://www.dcaf.ch/_docs/pp04_private-military.pdf (27. junij 2007).
- 11) Trautner, Donald L. (2004): *A Personal Account and Perspective of the US Army Logistics Civil Augmentation Program (LOGCAP)*. Alexandria, Virginia: US Army Operations Support Command. Dostopno na http://www.amc.army.mil/amc/ho/pdf/History%20Paper_LOGCAP3.pdf (30. marec 2008).
- 12) Wallwork, Richard D. (2005): *Operational Implications of Private Military Companies in the Global War on Terror*. Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, US Army Command and General Staff College. Dostopno na <http://stinet.dtic.mil/dticrev/PDFs/ADA436294.pdf> (17. december 2007).

Poročila

- 1) Chao, Pierre A., Guy Ben–Ari in David Scruggs (2006): *Structure and Dynamics of the US Federal Professional Services Industrial Base 1995–2004*. Washington: Defense–Industrial Initiatives Group, Center for Strategic and International Studies. Dostopno na http://www.csis.org/index.php?option=com_csis_pubs&task=view&id=3280 (10. januar 2008).
- 2) Church, Albert T. (2005): *ISTF Final Report on Interrogation Operations*. Washington: US Department of Defense. Dostopno na <http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050310exe.pdf> (7. april 2008).
- 3) DSB (1996): *Report of the Defense Science Board on Outsourcing and Privatization*. Washington: Defense Science Board (DSB), Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition and Technology, US Department of Defense. Dostopno na <http://handle.dtic.mil/100.2/ADA316936> (8. januar 2008).
- 4) Elsea, Jennifer K. in Nina M. Serafino (2004): *Private Security Companies in Iraq: Background, Legal Status, and Other Issues*. Washington: Congressional Research Service. Dostopno na <http://ftp.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32419.pdf> (12. oktober 2007).
- 5) Fay, George R. in Anthony R. Jones (2004): *Investigation of Intelligence Activities at Abu Ghraib*. Washington: US Department of Defense. Dostopno na http://www.humanrightsfirst.org/us_law/PDF/abuse/040825fay.pdf (20. november 2007).
- 6) Grasso, Valerie B. (2005): *Defense Outsourcing: The PMB Circular A–76 Policy*. Washington: Congressional Research Service. Dostopno na <http://digital.library.unt.edu/govdocs/crs/permalink/meta-crs-3340:1> (10. januar 2008).
- 7) Isenberg, David (2004): *A Fistful of Contractors: The Case for a Pragmatic Assessment of Private Military Companies in Iraq*. London: British American Security Information Council. Dostopno na <http://www.basicint.org/pubs/Research/2004PMC.htm> (10. oktober 2007).
- 8) Messner, J. J. in Catalina Lemaitre (2006): *State of the Peace and Stability Operations Industry: Survey 2006*. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/php/index.php?option=com_content&task=view&id=103&Itemid=110 (22. november 2007).

- 9) Messner, J. J. in Ylana Gracielli (2007): *State of the Peace and Stability Operations Industry: Second Annual Survey 2007*. Washington: Peace Operations Institute, International Peace Operations Association. Dostopno na http://peaceops.org/poi/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=27 (22. november 2007).
- 10) Miller, Geoffrey (2003): *Assessment of DoD Counterterrorism Interrogation and Detention Operations in Iraq*. Washington: US Department of Defense. Dostopno na <http://www.publicintegrity.org/docs/AbuGhraib/Abu3.pdf> (20. november 2007).
- 11) Moskos, Charles C. (1998): *The American Soldier After the Cold War: Towards a Postmodern Military*. Alexandria, Virginia: US Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences. Dostopno na <http://stinet.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA354194&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (8. april 2008).
- 12) Schlesinger, James R. (2004): *Final Report of the Independent Panel to Review DoD Detention Operations*. Washington: US Department of Defense. Dostopno na http://www.humanrightsfirst.org/us_law/PDF/abuse/schlesinger_report.pdf (20. november 2007).
- 13) Taguba, Antonio M. (2004): *Investigation of the 800th Military Police Brigade (Article 15–6)*. Washington: US Department of Defense. Dostopno na http://www.humanrightsfirst.org/us_law/800th_MP_Brigade_MASTER14_Mar_04-dc.pdf (20. november 2007).
- 14) USDOA (2004): *Department of the Army Inspector General Inspection Report on Detainee Operations*. Washington: US Department of the Army (USDOA). Dostopno na <http://www4.army.mil/ocpa/reports/ArmyIGDetaineeAbuse/> (20. november 2007).

Regulativa

- 1) CPA (2003a): *Public Notice Regarding the Status of Coalition, Foreign Liaison, and Contractor Personnel*. Bagdad: Coalition Provisional Authority (CPA). Dostopno na http://www.cpa-iraq.org/regulations/20030626_20030626_CPANOTICE_Foreign_Mission_Cir.html.pdf (22. november 2007).
- 2) CPA (2003b): *Order Number 3 (Revised)(Amended): Weapons Control*. Bagdad: Coalition Provisional Authority (CPA). Dostopno na http://www.cpa-iraq.org/regulations/20031231_CPAORD3_REV_AMD_.pdf (22. november 2007).

- 3) CPA (2004a): *Memorandum Number 17: Registration Requirements for Private Security Companies (PSC)*. Bagdad: Coalition Provisional Authority (CPA). Dostopno na http://www.cpa-iraq.org/regulations/20040626_CPAMEMO_17_Registration_Requirements_for_Private_Security_Companies_with_Annexes.pdf (22. november 2007).
- 4) CPA (2004b): *Order Number 17 (Revised): Status of the Coalition Provisional Authority, MNF–Iraq, Certain Missions and Personnel in Iraq*. Baghdad: Coalition Provisional Authority (CPA). Dostopno na http://www.cpa-iraq.org/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf (22. november 2007).
- 5) KRGMOI (2005): *Private Security Company Requirements for Iraqi Kurdistan*. Erbil: Kurdistan Regional Government Ministry of Interior. Dostopno na http://www.pscrai.org/Docs/Foreign_Security_Company_Guidelines.pdf (25. oktober 2007)
- 6) RSA (2005): *Prohibition of Mercenary Activities and Prohibition and Regulation of Certain Activities in Areas of Armed Conflict Bill (B42–2005)*. Praetoria: Republic of South Africa Ministry of Defence. Dostopno na <http://www.info.gov.za/gazette/bills/2005/b42-05.pdf> (22. november 2007).
- 7) USDOA (1999a): *AR 715–9: Contractors Accompanying the Force*. Washington: US Department of the Army (USDOA). Dostopno na http://www.army.mil/usapa/epubs/pdf/r715_9.pdf (28. november 2007).
- 8) USDOA (1999b): *FM 100–10–2: Contracting Support on the Battlefield (CAMERA–READY COPY BY MPRI)*. Washington: US Department of the Army (USDOA). Dostopno na [http://www.afpmb.org/coweb/guidance_targets/vector_and_pestcontrol/FM_100–10–2_Contingency_Contracting_4Aug99.pdf](http://www.afpmb.org/coweb/guidance_targets/vector_and_pestcontrol/FM_100-10-2_Contingency_Contracting_4Aug99.pdf) (5. april 2008).
- 9) USDOA (2003): *FM 3.100–21: Contractors on the Battlefield*. Washington: US Department of the Army (USDOA). Dostopno na http://www.osc.army.mil/gc/files/fm3_100x21.pdf (10. oktober 2007).
- 10) USDOA (2007): *FMI 4–93.41 (FM 63–11): Army Field Support Brigade Tactics, Techniques, and Procedures*. Washington: US Department of the Army (USDOA). Dostopno na [http://www.fas.org/irp/doddir/army/fmi4–93–41.pdf](http://www.fas.org/irp/doddir/army/fmi4-93-41.pdf) (5. april 2008).
- 11) USDOD (2005): *Instruction No. 2010.41: Contractor Personnel Authorized to Accompany the US Armed Forces*. Washington: US Department of Defense (USDOD). Dostopno na http://www.fas.org/irp/doddir/dod/i3020_41.pdf (10. oktober 2007).

Članki

- 1) Adams, Thomas K. (1999): The New Mercenaries and the Privatization of Conflict. *Parameters* 29(2), 103–116. Carlisle, Pennsylvania: US Army War College. Dostopno na <http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters/99summer/adams.htm> (5. april 2008).
- 2) Barstow, David (2004): Security Firm Says its Workers Were Lured into Iraqi Ambush. *The New York Times* (9. april). Dostopno na <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C0DE4DB1238F93AA35757C0A9629C8B63> (30. oktober 2007).
- 3) Bennet, Brian (2007): America's Other Army. *Time* (18. oktober). Dostopno na <http://www.time.com/time/printout/0,8816,1672792,00.html> (3. november 2007).
- 4) Bjork, Kjell in Richard Jones (2005): Overcoming Dilemmas Created by the 21st Century Mercenaries: Conceptualising the Use of Private Security Companies in Iraq. *Third World Quarterly* 26(4–5), 777–796. London: Third World Foundation/Routledge. Dostopno na http://www.ncciraq.org/IMG/pdf/Conceptualizing_the_use_of_PSC_in_Iraq_-_2005.pdf (15. januar 2008).
- 5) Brinkbaeumer, Klaus (2007): Die Luxuskrieger. *Der Spiegel* 2007(50), 68–74. Hamburg: Verlag Rudolf Augstein.
- 6) Brooks, Douglas J. (1999): The Business End of Military Intelligence: Private Military Companies. *Military Intelligence Professional Bulletin* 25(3), 42–46. Sierra Vista, Arizona: University of Military Intelligence. Dostopno na <http://www.fas.org/irp/agency/army/tradoc/usaic/mipb/1999-3/brooks.htm> (5. januar 2008).
- 7) Brooks, Douglas J. (2005): *IPOA Commentary on the South African Prohibition of Mercenary Activity and Prohibition and Regulation of Certain Activities in an Area of Armed Conflict Bill 2005*. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na <http://www.ipoaonline.org/en/gov/southafrica.htm> (30. marec 2008).
- 8) Brooks, Douglas J. (2007): In Search of Adequate Legal and Regulatory Frameworks. *Journal of International Peace Operations* 2(5), 4. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (20. marec 2008).

- 9) Brooks, Douglas J. (2008): Recognizing Good Work. *Journal of International Peace Operations* 3(5), 4. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (29. marec 2008).
- 10) Burgess, Lisa (2004): DoD Trying to Retain its Special Operators. *Stars and Stripes* (16. marec). Dostopno na <http://stripes.com/articleprint.asp?section=104&article=20287&archive=true> (22. oktober 2007).
- 11) Cameron, Lindsey (2006): Private Military Companies: Their Status Under International Humanitarian Law and Its Impact on Their Regulation. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 573–588. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).
- 12) Carraway, David (2006): Blue and White: Engaging With Militaries. *Journal of International Peace Operations* 2(2), 11. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (6. marec 2008).
- 13) Cherneva, Iveta (2007): IPOA Testifies on Capitol Hill. *Journal of International Peace Operations* 2(6), 6. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (24. marec 2008).
- 14) Clapham, Andrew (2006): Human Rights Obligations of Non–State Actors in Conflict Situations. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 491–523. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).
- 15) Cleaver, Gerry (2000): Subcontracting Military Power: The Privatization of Security in Contemporary Sub–Saharan Africa. *Crime, Law & Social Change* 33(1–2), 131–149. Dostopno na <http://springerlink.metapress.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/rg5174732376p768/fulltext.pdf> (5. april 2008).

- 16) Cockayne, James (2006): The Global Reorganization of Legitimate Violence: Military Interpreneurs and the Private Face of International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 459–490. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).
- 17) Cottier, Michael (2006): Elements for Contracting and Regulating Private Security/Military Companies. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 637–663. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).
- 18) Dörmann, Knut in Laurent Colassis (2004): International Humanitarian Law in the Iraq Conflict. *Jahrbuch für Internationales Recht* 47(2004), 293–342. Berlin: Duncker & Humblot. Dostopno na <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/Iraq-legal-article-31122004> (17. december 2007).
- 19) Duignan, Kathleen (2007): Civilians and Military Law: An Unconstitutional Mix. *Journal of International Peace Operations* 2(6), 21. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (28. marec 2008).
- 20) Fainaru, Steve in Alec Klein (2007): In Iraq, a Private Realm of Intelligence–Gathering. *The Washington Post* (1. julij). Dostopno na http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/06/30/AR2007063001075_pf.html (5. oktober 2007).
- 21) Fainaru, Steve (2007a): Cutting Costs, Bending Rules, and a Trail of Broken Lives. *The Washington Post* (29. julij). Dostopno na http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/07/28/AR2007072801407_pf.html (5. oktober 2007).
- 22) Fainaru, Steve (2007b): US Pays Millions in Cost Overruns For Security in Iraq. *The Washington Post* (12. avgust). Dostopno na http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/11/AR2007081101378_pf.html (5. oktober 2007).
- 23) Fallah, Katherine (2006): Corporate Actors: The Legal Status of Mercenaries in Armed Conflict. *International Review of the Red Cross* 2006(836), 599–612. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).

- 24) Fortner, Joe A. (2000): Managing, Deploying, Sustaining, and Protecting Contractors on the Battlefield. *Army Logistician* 32(5), 3. Fort Lee, Virginia: US Army Logistics Management College, US Department of the Army. Dostopno na <http://www.almc.army.mil/ALOG/issues/SepOct00/MS571.htm> (20. marec 2008).
- 25) Franklin, Jonathan (2004): US Contractor Recruits Guards for Iraq in Chile. *The Guardian* (5. marec). Dostopno na <http://www.guardian.co.uk/world/2004/mar/05/iraq.chile> (26. marec 2008).
- 26) Gillard, Emanuela–Chiara (2006): Business Goes to War: Private Military/Security Companies and International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 525–572. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).
- 27) Goetz, John in Conny Neumann (2007): Söldner: Männer Fürs Grobe. *Der Spiegel* 2007(45), 38–42. Hamburg: Verlag Rudolf Augstein.
- 28) Gordon, Neil (2004): EOD Technology Inc. *Windfalls of War: US Contractors in Afghanistan and Iraq (2001–2004)*. Washington: Center for Public Integrity. Dostopno na <http://www.publicintegrity.org/wow/bio.aspx?act=pro&ddlC=19> (5. december 2007).
- 29) Gracielli, Ylana (2007): Latin America and Third Country Nationals in PSOs. *Journal of International Peace Operations* 2(6), 17. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (26. marec 2008).
- 30) Isenberg, David (2008): Employees, What Employees? *United Press International* (14. marec 2008). Dostopno na http://www.upi.com/International_Security/Emerging_Threats/Analysis/2008/03/14/dogs_of_war_employees_what_employees/3792/ (14. marec 2008).
- 31) Jennings, Christian (2004): Special Forces Quitting to Cash in on Iraq. *The Scotsman* (21. februar). Dostopno na <http://thescoatsman.scotsman.com/uk/Special-forces-quitting-to-cash.2505196.jp> (22. oktober 2007).

- 32) Jocelyn, Ann (2007): Just How Overpaid are Private Security Contractors? *Serviam Magazine* 1(1). Dostopno na http://www.serviammagazine.com/mag/NovDec2007/1207_contractor_pay.htm (24. marec 2008).
- 33) Jones, Johann R. (2006): Difficulty of Obtaining Licences Hinders Operations in Iraq. *Journal of International Peace Operations* 2(3), 4. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (12. marec 2008).
- 34) Ladurner, Ulrich (2007): Blutige Willkür der Söldner. *Die Zeit* 2007(40), 23. Hamburg: Zeitverlag Gerd Bucerius. Dostopno na: <http://www.zeit.de/2007/40/Blackwater> (2. oktober 2007).
- 35) Leon, Peter in Kevin Williams (2006a): South African Legislation Threatens Peace Industry. *Journal of International Peace Operations* 2(1), 15. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (3. april 2008).
- 36) Leon, Peter in Kevin Williams (2006b): South Africa Goes Back to the Drawing Board. South African Legislation: The Committee Strikes Back. *Journal of International Peace Operations* 2(2), 17–18. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (9. marec 2008).
- 37) Mangan, Fiona (2007a): Conflict of Laws. *Journal of International Peace Operations* 2(5), 23. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (22. marec 2008).
- 38) Mangan, Fiona (2007b): New Bills Compete for Prominence in US Congress. *Journal of International Peace Operations* 2(6), 20. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (27. marec 2008).
- 39) Mascolo, Georg (2004): Die Unbekannten Soldaten. *Der Spiegel* 2007(13), 114–117. Hamburg: Verlag Rudolf Augstein.

- 40) McCharty, Elen in Renae Merle (2004): Contractors and the Law. *The Washington Post* (27. avgust). Dostopno na <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A37289-2004Aug26.html> (1. marec 2008).
- 41) McIntyre, Jamie (2007): Blackwater Guards Pumped on Steroids, Lawsuit Alleges. *Cable News Network* (27. november). Dostopno na <http://edition.cnn.com/2007/US/law/11/27/blackwater.iraq/index.html> (28. november 2007)
- 42) Mikalbrown, Kerstin (2007): Protecting the Rights of Third Country Nationals in Iraq. *Journal of International Peace Operations* 2(4), 19. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (18. marec 2008).
- 43) Mongelard, Eric (2006): Corporate Civil Liability for Violations of IHL. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 665–692. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).
- 44) Mulrine, Anna (2007): Private Security Contractors Face Incoming Political Fire. *US News & World Report* (5. oktober), 36–39. Dostopno na <http://www.usnews.com/articles/news/iraq/2007/10/05/private-security-forces-face-political-fire.html> (9. oktober 2007).
- 45) Neff, Joseph (2006): Army Disavows Blackwater Work. *The News and Observer* (29. september). Dostopno na <http://www.newsobserver.com/511/story/492323.html> (3. oktober 2007).
- 46) Perolli, Bujana (2006): Role of Third Country Nationals in Iraq Queried: Pressure Mounts on Fijian Government. *Journal of International Peace Operations* 2(2), 17–18. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (8. marec 2008).
- 47) Perrin, Benjamin (2006): Promoting Compliance of Private Security/Military Companies with International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 613–636. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).

- 48) Peter, Lawrence T. (2007): On Regulations for PSCs Operating in Iraq. *Journal of International Peace Operations* 2(6), 7. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (25. marec 2008).
- 49) Peterson, Laura (2004) Kellogg, Brown & Root (Halliburton). *Windfalls of War: US Contractors in Afghanistan and Iraq (2001–2004)*. Washington: Center for Public Integrity. Dostopno na <http://www.publicintegrity.org/wow/bio.aspx?act=pro&ddIC=31> (5. december 2007).
- 50) Pfanner, Toni (2006a): Private Military Companies: Editorial. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 1–2. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).
- 51) Pfanner, Toni (2006b): Interview With Andrew Bearpark. *International Review of the Red Cross* 2006(863), 449–457. Dostopno na http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_review_2006_863?OpenDocument (29. oktober 2007).
- 52) Singer, Peter W. (2004b): The Privatized Military: The Unmonitored, Unregulated and Unchecked Global Growth of Private Military Firms (Interview). *The Multinational Monitor* 25(3). Dostopno na <http://www.multinationalmonitor.org/mm2004/04march/march04interviewsinger.html> (15. januar 2008).
- 53) Singer, Peter W. (2004c): War, Profits, and the Vacuum of Law: Private Military Firms and International Law. *Columbia Journal of Transnational Law* 42(2), 521–550. Dostopno na <http://www.globalpolicy.org/nations/sovereign/military/04vacuumsoflaw.pdf> (3. oktober 2007).
- 54) Stone, Serena (2008): The Second Largest Security Industry in the World. *Journal of International Peace Operations* 3(5), 23. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (30. marec 2008).
- 55) Thürer, Daniel in Malcolm MacLaren (2005): *Ius Post Bellum: A Challenge to the Applicability and Relevance of International Humanitarian Law*. Dostopno na <http://www.ivr.uzh.ch/1stThürer/forschung/FSDelbrueck.pdf> (30. februar 2008).

- 56) Thürer, Daniel (2007): *International Humanitarian Law: Essence and Perspectives*. Schweizerisches Zeitschrift für Internationales und Europäisches Recht 2007(2), 1–8. Dostopno na <http://www.ivr.uzh.ch/1stThürer/forschung/SZIER.pdf> (30. marec 2008).
- 57) Vainshtein, Robert (2007): UCMJ v. MEJA: Two Options for Regulating Contractors. Civilian or Military? Two Options for Private Companies. *Journal of International Peace Operations* 2(4), 11–12. Washington: International Peace Operations Association. Dostopno na http://ipoaonline.org/journal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=5&id=19&Itemid=30 (17. marec 2008).
- 58) Wulf, Herbert (2006): Treibkräfte der Privatisierung: Der deregulierte Krieg. *Wissenschaft und Frieden* 24(1), 7–11. Dostopno na <http://www.iwif.de/wf106-21.htm> (14. januar 2008).
- 59) Zwanenburg, Marten (2004): Existentialism in Iraq: Security Council Resolution 1483 and the Law of Occupation. *International Review of the Red Cross* 2004(856), 745–769. Dostopno na <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/692EHY> (15. december 2007).

Spletni vir podatkov za lastno sekundarno analizo

- 1) *iCasualties.org*: Iraqi Coalition Casualties Count. Dostopno na <http://www.iCasualties.org/> (1. januar 2008).

Priloga A: Državljanstvo žrtev med zasebnimi pogodbenimi izvajalci v Iraku

	Državljanstvo	Frequency	Percent	Cumulative Percent
Valid	ZDA	171	40,3%	40,3%
	Velika Britanija	46	10,8%	51,2%
	Turčija	34	8,0%	59,2%
	JAR	23	5,4%	64,6%
	Fidži	20	4,7%	69,3%
	Nepal	19	4,5%	73,8%
	Filipini	14	3,3%	77,1%
	Pakistan	7	1,7%	78,8%
	Bolgarija	6	1,4%	80,2%
	Avstralija	5	1,2%	81,4%
	Egipt	5	1,2%	82,5%
	Jordanija	5	1,2%	83,7%
	Kanada	5	1,2%	84,9%
	Južna Koreja	4	0,9%	85,8%
	Libanon	4	0,9%	86,8%
	Nova Zelandija	4	0,9%	87,7%
	Rusija	4	0,9%	88,7%
	Francija	3	0,7%	89,4%
	Hrvaška	3	0,7%	90,1%
	Makedonija	3	0,7%	90,8%
	Poljska	3	0,7%	91,5%
	BiH	2	0,5%	92,0%
	Finska	2	0,5%	92,5%
	Indija	2	0,5%	92,9%
	Madžarska	2	0,5%	93,4%
	Brazilija	1	0,2%	93,6%
	Češka	1	0,2%	93,9%
	Danska	1	0,2%	94,1%
	Guam	1	0,2%	94,3%
	Honduras	1	0,2%	94,6%
	Indonezija	1	0,2%	94,8%
	Italija	1	0,2%	95,0%
Japonska	1	0,2%	95,3%	
Kolumbija	1	0,2%	95,5%	
Nemčija	1	0,2%	95,8%	
Nizozemska	1	0,2%	96,0%	
Portugalska	1	0,2%	96,2%	
Romunija	1	0,2%	96,5%	
Švedska	1	0,2%	96,7%	
Ukrajina	1	0,2%	96,9%	
Missing		13	3,1%	100,0%
Total		424	100,0%	

Vir: iCasualties.org, lastna sekundarna analiza.